CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

'62

2123

प्रतिक्रमण
ग्रन्थत्रयी

--।--

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

लौटानेकी
तिथि

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

श्री १०८ चारित्रचक्रवर्ति-आचार्यशांतिसागरदिगंबरजैन-
जिनवाणीजीर्णोद्धारक-संस्थायै

श्रीगौतमस्वामिविरचिता

प्रतिक्रमण-ग्रंथत्रयी

(श्रीमत्प्रभाचंद्रविरचिततया टीकया सहिता)

★

भट्टारकश्रीजिनसेनस्वामिना प्राकाश्यं नीता

★

संपादकः

पं. मोतीचंद गौतमचंद कोठारी, एम्. ए.

★

प्रथमावृत्ति १०००] मूल्य स्वाध्याय [वीरसंवत् २४७३

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

प्रकाशक :

स्वस्तिश्रीजिनसेनभट्टारकपट्टाचार्यमहास्वामी
सं. मठ कोल्हापूर.

अध्यक्ष :

श्री १०८ चारित्रचक्रवर्ति-आचार्यशांतिसागर-
दिगंबरजैनजिनवाणीजीर्णोद्धारकसंस्था.

मुद्रक :

वालचंद जिवराज शहा.
नेमि मुद्रण मंदिर, फलटण, जि. सातारा.

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

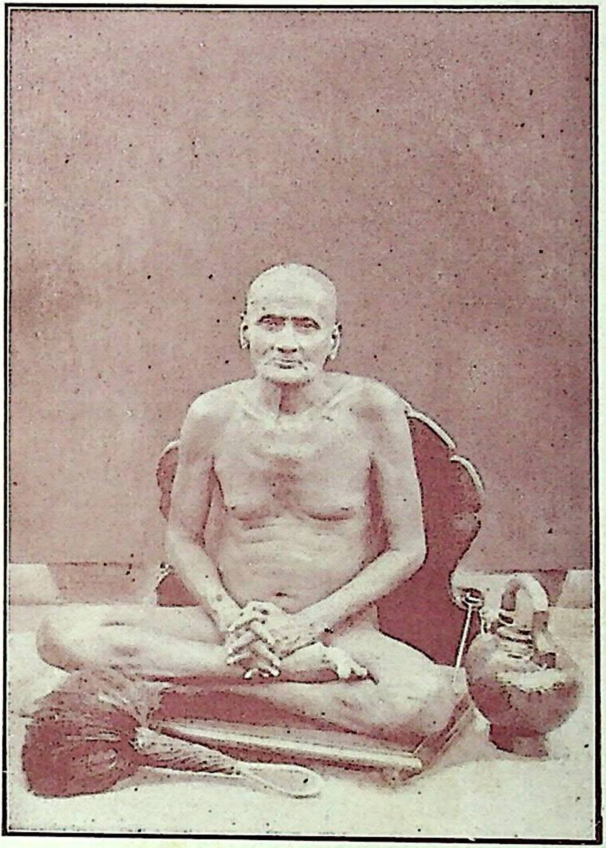

चारित्र्यचक्रवर्ति आचार्य श्री १०८ शांतिसागर महाराज

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

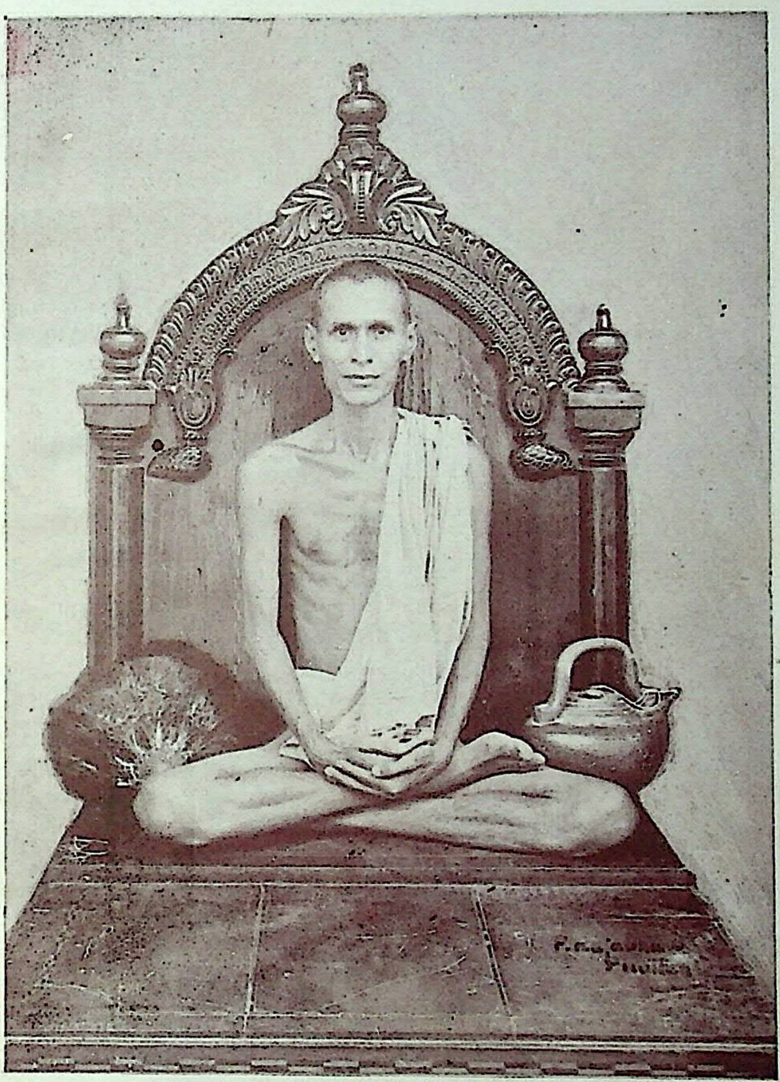

श्री १०५ जिनसेन भट्टारकजी पट्टाचार्य महास्वामि

संस्थान कोल्हापूर, मठ नांदणी, तेरदळ व बेळगांव

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

दो शब्द

प्रतिक्रमणग्रंथत्रयी यह ग्रंथ श्री प. पू. १०८ चारित्र-चक्रवर्ती आचार्य शांतिसागर महाराज के उपदेश के अनुसार केवल त्यागियों के लिये छपाया है। इस ग्रंथ के मूल पाठपर आचार्य श्री प्रभाचंद्रजी की अच्छी टीका है। उस टीकासे मूल ग्रंथ के अर्थ का ज्ञान अच्छी तरहसे होता है।

स्वस्तिश्री पू. जिनसेन भट्टारक पट्टाचार्य महास्वामीने इस ग्रंथका प्रकाशित कर श्री १०८ चारित्रचक्रवर्ति आचार्य शांतिसागर दिगंबर जैन जिनवाणी जीर्णोद्धारक संस्था को समर्पित किया है। अतः वे धन्यवाद के पात्र हैं।

हमें इस ग्रंथ की जो हस्तलिखित प्रतियां मिलीं वे अशुद्ध थीं। हमने यथाशक्ति उसका संशोधन किया है। जो भूलें इसमें मिलेंगी उनके लिये विद्वान् पाठक क्षमा करेंगे और भूलें सुधार लेंगे ऐसी आशा है।

विद्वानोंका अनुचर
मोतीचंद गौतमचंद कोठारी, फलटण.

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

सिर्फ त्यागियों को प्राप्य

मिलनेका पता:—
वालचंद देवचंद शहा
C/o शांतीलाल भगवानदास
मुळजी जेठा मार्केट, सर विठ्ठलदास गल्ली, मुंबई नं. २

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

॥ ॐ नमः सिद्धेभ्यः ॥

श्रीप्रभाचन्द्राचार्यविरचितटीकयाऽलङ्कृता

प्रतिक्रमणग्रन्थत्रयी

जीवे प्रमादजनिताः प्रचुराः प्रदोषा
यस्मात्प्रतिक्रमणतः प्रलयं प्रयान्ति ॥
तस्मात्तदर्थममलं मुनिबोधनार्थं
वक्ष्ये विचित्रभवकर्मविशोधनार्थम् ॥ १ ॥

श्रीगौतमस्वामी मुनीनां दुष्षमकाले दुष्परिणामादिभिः प्रतिदिनमुपार्जितस्य कर्मणो विशुद्ध्यर्थं प्रतिक्रमणलक्षणमुपायं विदधानस्तदादौ मङ्गलार्थमिष्टदेवताविशेषं नमस्करोति—

श्रीमते वर्धमानाय नमो नमितविद्विषे ।
यज्ज्ञानान्तर्गतं भूत्वा त्रैलोक्यं गोष्पदायते ॥ १ ॥

टीका—नमो नमस्कारोऽस्तु । कस्मै ? वर्धमानाय अन्तिमतीर्थकरदेवाय । कथम्भूताय ? श्रीमते । श्रीरन्त-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

रङ्गबहिरङ्गलक्षणाऽनन्तज्ञानदर्शनसमवसरणादिस्वरूपा विभूतिर्विद्यते यस्याऽसौ श्रीमान् । तस्मै श्रीमते । पुनरपि किंविशिष्टाय ? नमितविद्विषे नमिताः नामिताः प्रणामं कारिताः विद्विषः उपसर्गकारिणः सङ्गमदेवादयः शत्रवः येन तस्मै (नमः) यस्य भगवतो ज्ञाने त्रिभुवनमीदृशं भवतीत्याह-'यज्ज्ञानान्तर्गतं भूत्वा त्रैलोक्यं गोष्पदायते ।' यस्य ज्ञाने सकलविमलस्वरूपेऽन्तर्गतं भूत्वा ग्राह्यतयाऽन्तः प्रविश्य त्रैलोक्यं गोष्पदायते गोष्पदमिवात्मानमाचरति ॥

अथेष्टदेवतानमस्कारानन्तरं दैवसिक-पाक्षिक-चातुर्मासिकभेदेन त्रिप्रकाराणां प्रतिक्रमणानां मध्ये दैवसिक-प्रतिक्रमणायास्तावत्पीठिकादण्डकमाह—

'इच्छामि भंते ।' इत्यादि ।

टीका– भंते भगवन् । इच्छामि अभिलषामि । किं कर्तुम् ? आलोचेदुं आलोचयितुं विशुद्धिं कर्तुम् । क्व ? दिवसियम्हि । दिवसे भवो दैवसिकः । 'तत्र भव' इत्यस्मिन्नर्थे 'कालाट्ठञ्' इति ठञ् । यः कश्चित्प्रमादा-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

देर्व्रतसमितिगुप्त्यादौ दोषः सञ्जातस्तस्मिन् । **तत्थ** तत्र । व्रतानि तावत्पञ्च । तेषु मध्ये **पढमं महव्वदं** प्रथमं महाव्रतं **पाणादिपादादो वेरमणं** इन्द्रियादिदशप्रकारप्राणानामतिपातो व्यपरोपणं विनाशनं तस्मात् । वेरमणं विरमणं व्यावृत्तिः । विरमणमेव वैरमणम् । प्रज्ञादित्वात्स्वार्थिकोऽण् । अभिसन्धिकृतो हि नियमो व्रतम् । महत् त्रसस्थावरजीववधाद्विरतेर्महद्भिरनुष्ठितत्वान्मोक्षलक्षणार्थसाधकत्वाच्चोत्कृष्टं व्रतं महाव्रतम् ॥ तथा द्वितीयं महाव्रतं **मुसावादादो वेरमणं** मृषावादाद्विरमणम् ॥ तथा **तदियं** तृतीयं महाव्रतं **अदत्तादाणादो वेरमणं** केनचिदप्यदत्तस्य वस्तुन आदानं ग्रहणं तस्माद्विरमणम् ॥ तथा चतुर्थं महाव्रतं **मेहुणादो वेरमणं** मिथुनस्य कर्म मैथुनं स्त्रीपुरुषयोः कामोद्रेकात्सरागं चेष्टितम् । तस्माद्विरमणम् ॥ तथा पञ्चमं महाव्रतं **परिग्गहादो वेरमणं** परिग्रहाद्बाह्यादभ्यन्तराच्च विरमणम् ॥ तथा **छट्ठं अणुव्वदं राइभोयणादो वेरमणं** षष्ठमणुव्रतं रात्रिभोजनाद्विरमणम् । कथमेतस्याणुव्रतत्वमिति चेत्, हिंसादिवदत्र साकल्येन विरतेरसम्भवात् । रात्रावेव हि भोजननिवृ-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

त्तिरस्ति, न पुनर्दिवसे । एतेषु व्रतेषु च क्रियमाणेषु यः कश्चित्प्रमादाद्दोषो जातस्तमालोचयितुमिच्छामि ।

इरियासमिदीए । ईरणमीर्या गमनमित्यर्थः । ईर्यायां गमने समितिः [ईर्यासमितिः] जीवबाधापरिहारेण गमनमित्यर्थः । एतस्यां यः कश्चित्प्रमादाद्दैवसिको दोषस्तमालोचयितुमिच्छामि । तथा **भासासमिदीए** । हित-मित-निश्चितार्थपरिभाषणं भाषासमितिः । तस्याम् । **एसणासमिदीए** । अन्नादेरुद्गमादिदोषपरिवर्जनेन ग्रहणमेषणासमितिः । तस्याम् । **आदाणणिक्खेवणसमिदीए** । जीववधपरिहारेण संयमोपकरणादिग्रहणविसर्जनमादाननिक्षेपणसमितिः । तस्याम् । **उच्चारपस्सवणखेलसिंघाणयवियडिपइट्ठावणियासमिदीए** । उच्चारः पुरीषः । प्रस्रवणं मूत्रम् । **खेलसिंघाणय** । खेलो निष्ठीवनम् । शिंघाणको नासिकाविनिर्गतः श्लेष्मा । **वियडिपइट्ठावणियाए** । विकृतिर्गोमयादि । तस्याः प्रतिष्ठापनिकायामित्युपलक्षणमेतत्कुण्डिकाद्युपकरणप्रतिष्ठापनिकायाः । एतस्यां च यः कश्चित्प्रमादाद्दैवसिको दोषो जातस्तमालोचयितुमिच्छामि । तथा **मणुगुत्तीए** । मनोगुप्तौ ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

सम्यग्योगनिग्रहो गुप्तिः। रत्नत्रयस्य गोपनं रक्षणं गुप्तिः। रत्नत्रयं वा गोपयति रक्षति पालयतीति गुप्तिः प्रशस्ता मनोवाक्कायाः। वचिगुत्तीए। वचनगुप्तौ। कायगुत्तीए। कायगुप्तौ। एतस्यां क्रियमाणायां यदि वैतेषु व्रतादिषु क्रियमाणेषु यः कश्चिद्दोषो दैवसिकः कुतश्चित्कारणाज्जातस्तस्मिन्नालोचनां कर्तुमिच्छामि। कुतः कारणादसौ दोषो जातः ? कोहेण वा। क्रोधेन वा कोपेन। माणेण वा। मानेन वा गर्वेण। वाशब्दः परस्परसमुच्चये। माएण वा। मायया परवञ्चनाभिप्रायेण। लोहेण वा। परिग्रहकांक्षया। रागेण वा। प्रीत्यनुबन्धेन[1]। दोसेण वा। द्वेषेणाभर्षेण। मोहेण वा। अज्ञानेन हिताहितविवेकविकलतया। हस्सेण वा। क्रीडया वर्करेण[2]। भयेण वा। राजभयादिना। पदोसेण वा। प्रद्वेषेणातीवामर्षवशात्प्रचुरोत्पन्नोत्कटरोषेण। पमादेण वा। प्रमादोऽप्रयत्नपरत्वम्। पिम्मेण[3] वा। स्नेहेन। पिवासेण वा। विषयातिगृद्ध्या। लज्जेण वा। लज्जया।

१——०बन्धनेन इति पाठः। २——वर्क्करेण इति झा-प्रतौ पाठः।
३——पेमेण वा इति झा-प्रतौ पाठः।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

गारवेण वा । गुरुत्वेन महत्वाभिनिवेशेन । तथा णाणेसु[1] । मतिश्रुतावधिमनःपर्ययकेवलज्ञानेषु तद्वत्सु च । चरित्तेसु । सामायिकछेदोपस्थापनापरिहारविशुद्धि-सूक्ष्मसाम्परायथाख्यातलक्षणेषु तद्वत्सु चात्मसु विषये यः कश्चित्प्रमादात्क्रोधमानादिना दोषो जातः । तथा च बावीसाए परीसहेसु द्वाविंशतिसंख्येषु परीषहेषु । कर्मनिर्जरार्थं ये परीषह्यन्ते ते परीषहाः क्षुत्पिपासाशी-तोष्णदंशमशकनाग्न्यारतिस्त्रीचर्यानिषद्याशय्याक्रोशवध-याचनालाभरोगतृणस्पर्शमलसत्कारपुरस्कारप्रज्ञाज्ञानाद-र्शनलक्षणाः। पणुवीसाए भावणासु पञ्चविंशतिसंख्यासु भावनासु । व्रतानां हि स्थैर्यार्थं भाव्यन्त इति भावनाः पञ्चविंशतिः । तथा हि-हिंसाविरतिव्रतस्थैर्यार्थं तावद्वाङ्म-नोगुप्तीर्यादाननिक्षेपणसमित्यालोकितपानभोजनानि पञ्च। तथाऽनृतविरतिव्रतस्थैर्यार्थं क्रोधलोभभीरुत्वहास्यप्रत्या-ख्यानान्यनुवीचिभाषणं च पञ्च । स्तेयविरतिव्रतस्थैर्यार्थं शून्यागारविमोचितावासपरोपरोधाकरणभैक्ष्यशुद्धिसधर्मा-विसंवादाः पञ्च । अब्रह्मचर्यविरतिव्रतस्थैर्यार्थं स्त्रीराग-

१—‘ दंसणेसु ’ इति पाठस्य टीका नोपलभ्यते ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कथाश्रवणतन्मनोहराङ्गनिरीक्षणवृष्येष्टरसस्वशरीरसंस्कारत्यागाः पञ्च। परिग्रहविरतिव्रतस्थैर्यार्थं मनोज्ञामनोज्ञेन्द्रियविषयरागद्वेषवर्जनानि पञ्च। इत्युक्तपरीषहविषये भावनाविषये च यः कश्चिद्दैवसिको दोषः क्रोधादिना जातस्तस्मिन्नालोचयितुमिच्छामि। **पणुवीसाए किरियासु** पञ्चविंशतिसंख्यासु क्रियासु। क्रियन्त इति क्रियाः शुभाशुभकर्मादानहेतवो व्यापाराः पञ्चविंशतिः। तथा हि-चैत्यगुरुप्रवचनपूजादिलक्षणा सम्यक्त्ववर्धिनी क्रिया सम्यक्त्वक्रिया। अन्यदेवतास्तवनादिरूपा मिथ्यात्वहेतुका कर्मप्रवृत्तिर्मिथ्यात्वक्रिया। गमनागमनादिप्रवर्तनं कायादिभिः प्रयोगक्रिया। संयतस्य सतोऽविरतिं प्रत्याभिमुख्यं समादानक्रिया। ईर्यापथनिमित्तेर्यापथक्रिया। एताः पञ्च क्रियाः॥ क्रोधावेशात्प्रादोषिकी क्रिया। प्रदुष्टस्य सतोऽभ्युद्यमः कायिकी क्रिया। हिंसोपकरणादाधिकरणिकी क्रिया। दुःखोत्पत्तितन्त्रत्वात्पारितापिकी क्रिया। आयुरिन्द्रियबलप्राणानां वियोगकरणात्प्राणातिपातिकी क्रिया। एताः पञ्च क्रियाः। रागान्धीकृतत्वात्प्रमादिनो रमणीयरूपावलोकनाभिप्रायो दर्शनक्रिया। प्रमादवशात्स्पृष्टव्य-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

संवेदनानुबन्धः स्पर्शनक्रिया । अपूर्वाधिकरणोत्पादनात्प्रात्ययिकी क्रिया । स्त्रीपशुषण्ढसम्पाते देशेऽन्तर्मलोत्सर्गकरणं समन्तानुपातक्रिया । अप्रमृष्टादृष्टभूमौ कायादिनिक्षेपोऽनाभोगक्रिया । एताः पञ्च क्रियाः ॥ यां परेण निर्वर्त्यां क्रियां स्वयं करोति सा स्वहस्तादानक्रिया । पापादानादिप्रवृत्तिविशेषाभ्यनुज्ञानं निसर्गक्रिया । पराचरितसावद्यादिप्रकाशनं विदारणक्रिया । यथोक्तामाज्ञामावश्यकादिषु चारित्रमोहात्कर्तुमशक्नुवतोऽन्यथाप्ररूपणादाज्ञाव्यापादिकी क्रिया । शाठ्यालस्याभ्यां प्रवचनोपदिष्टविधिकर्तव्यतानादरोऽनाकाङ्क्षक्रिया । एताः पञ्च क्रियाः ॥ छेदनभेदनविशसनादिक्रियादिपरत्वमन्येषां चारम्भे क्रियमाणे प्रहर्षः प्रारम्भक्रिया । ज्ञानदर्शनादिषु निकृतिर्वञ्चनं मायाक्रिया । परिग्रहाविनाशार्था पारिग्राहिकी क्रिया । अन्यं मिथ्यादर्शनक्रियाकरणकारणाविष्टं प्रशंसादिभिर्दृढयति यथा 'साधु करोषी-' ति सा मिथ्यादर्शनक्रिया । संयमघातिकर्मोदयवशादनिवृत्तिरप्रत्याख्यानक्रिया । एताः पञ्च क्रियाः ॥ एतासां पञ्चविंशतिक्रियाणां मध्ये सम्यक्त्वक्रियाऽनुष्ठेया, नान्याश्चतुर्विंशतिक्रियाः । तासामनु-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

ष्ठान आलोचना कर्तव्या । **अट्ठारससीलसहस्सेसु चउरासीदिगुणसदसहस्सेसु** । अष्टादशशीलसहस्राणि चतुरशीति गुणशतसहस्राणि लक्षाः परमागमे प्रतिपादितस्वरूपाः । तत्र यः कश्चित्क्रोधादिना दैवसिको दोषो जातस्तत्रालोचना । **बारसण्हं संजमाणं** । द्वादशानां संयमानाम् । इन्द्रियसंयमो हि षड्विधः, पञ्चानामिन्द्रियाणां षष्ठस्य च मनसः संयमनात् स्वविषये गच्छतामेतेषां नियन्त्रणात् । प्राणिसंयमश्च षड्विध इति, पञ्चानां स्थावराणां त्रसानां चाविराधनात् ॥ **बारसण्हं तवाणं** । द्वादशानां तपसाम् । अनशनादिरूपं हि षड्विधं बाह्यं तपः । प्रायश्चित्तादिलक्षणं षड्विधं पुनराभ्यन्तरम् । **बारसण्हं अंगाणं** । द्वादशानामाचारं सूत्रकृतमित्याद्यङ्गानाम् । **चोद्दसण्हं पुव्वाणं** । चतुर्दशानामुत्पादपूर्वमग्रायणीयमित्यादिपूर्वाणाम् । **दसण्हं मुंडाणं** । मुण्डनं निरोधनं मुण्डः । स दशप्रकारो भवति । तदुक्तम्—

पंच वि इंदियमुंडा वचिमुंडा हत्थपायतणुमुंडा ।
मणमुंडेण य सहिया दसमुंडा वण्णिदा समए ॥

दसण्हं समणधम्माणं । दशानां श्रमणधर्माणा-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मुत्तमक्षमामार्दवार्जवसत्यशौचसंयमतपस्त्यागाकिञ्चन्यब्र-ह्मचर्यलक्षणानाम् । दसण्हं धम्मज्झाणाणं । दशानां धर्मध्यानानामपायविचयोपायविचयविपाकबिचयविरागवि-चयलोकविचयभवविचयजीवविचयाज्ञाविचयसंस्थानविच-यसंसारविचयलक्षणानाम् । तत्र विचयः परीक्षा । (१) सन्मार्गान्मिथ्यादृष्टयो दूरमेवापेता इति चिन्तनमपाय-विचयः । मिथ्यादर्शनज्ञानचारित्रेभ्यो वा जीवस्य कथमपायः स्यादिति चिन्तनमपायविचयः । (२) दर्शनमो-होदयादिकारणवशाज्जीवाः सम्यग्दर्शनादिभ्यः पराङ्मुखा इति चिन्तनमुपायविचयः । (३) कर्मणां ज्ञानावरणादीनां द्रव्यक्षेत्रकालभवभावप्रत्ययं फलानुभवनं प्रति प्रणिधानं विपाकविचयः । (४) संसारदेहविषयेषु दुःखहेतुत्वानि-त्यत्वचिन्तनं विरागविचयः । (५) ऊर्ध्वाधोमध्यलोक-विभागेनानाद्यनिधनादिस्वरूपेण वा लोकस्वरूपचिन्तनं लोकविचयः । (६) नरकादिचतुर्गतिभवचिन्तनं भववि-चयः । (७) सन्ति (विद्यमान-) जीवा उपयोगस्वभावा अनाद्यनिधना मुक्तेतररूपा इत्यादिजीवस्वरूपचिन्तनं जीवविचयः । (८) सर्वज्ञागमं प्रमाणीकृत्यात्यन्तपरोक्षा-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

र्थावधारणमाज्ञाविचयः। सर्वज्ञज्ञातार्थसमर्थनं वा, हेतुसामर्थ्यात्। (९) अधोमध्योर्ध्वलोकस्य शरावव‌ज्रमृदंगाद्याकारचिन्तनं संस्थानविचयः। (१०) स्वोपात्तकर्मविपाकवशादात्मनो भवान्तरावाप्तिस्संसारः। तत्र परिभ्रमज्जीवः पिता भूत्वा पुत्रः पौत्रश्च भवति, माता भूत्वा भगिनी भार्या दुहिता च भवति, स्वामी भूत्वा दासो भवति, दासो भूत्वा स्वाम्यपि भवति—इति चिन्तनं संसारविचयः। एतेषां द्वादशसंयमप्रभृतीनां दशधर्म्यध्यानपर्यन्तानामनुष्ठाने यः कश्चित्क्रोधादिवशाद्दैवसिको दोषो जातस्तत्रालोचनां कर्तुमिच्छामि। **दिट्ठियाए।** स्त्रीपुरुषाणां साभिलाषमङ्गोपाङ्गनिरीक्षणं दृष्टिक्रिया। तया। **पुट्ठियाए।** स्त्रीपुरुषाणां सानुरागमङ्गोपाङ्गस्पर्शनं स्पृष्टिक्रिया। तया। **पादोसियाए।** प्रकृष्टा दोषाः क्रोधादयः प्रदोषाः। तेषु भवा प्रादोषिकी क्रिया दुष्टमनोवाक्कायव्यापारलक्षणा। तया। अनया च दृष्टिक्रियाप्रभृत्युक्तत्रिविधक्रियया यः कश्चिद्दोषो जातस्तत्रालोचनां कर्तुमिच्छामि॥ **सोलसण्हं कसायाणं।** कषाया इव कषायाः। यथा नैयग्रोधादिकषाया वस्त्रादीनां रागसंश्लेषहेतवस्तथा क्रोध-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मानमायालोभा अपि जीवस्य कर्मसंश्लेषहेतुत्वात्कषाया इत्युच्यन्ते। ते च प्रत्येकमनन्तानुबन्ध्यप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानसञ्ज्वलनविकल्पात् षोडशभेदा भवन्ति॥ **णवण्हं णोकसायाणं**। कषायेभ्योऽन्य ईषत्कषाया नोकषायाः। ते च नव हास्यरत्यरतिशोकभयजुगुप्सास्त्रीपुंनपुंसकभेदात्। एतेषां कषायाणां नोकषायाणां चोत्पत्तुं न दातव्यम्। उत्पादे वाऽऽलोचना कर्तव्येति। **णवसु बंभचेरगुत्तीसु**। नवप्रकारासु ब्रह्मचर्यगुप्तिषु। कथं पुनस्तासां नवप्रकारतेति चेदुच्यते, तिर्यङ्मनुष्यदेवस्त्रीणां प्रत्येकं मनोवचःकायैरसेवनं नवविधं ब्रह्मचर्यम्। अथवा स्त्रीसामान्यस्य मनोवचःकायैः कृतकारितानुमतविशेषैरसेवनं नवविधं ब्रह्मचर्यम्। तस्य च गुप्तयो रक्षणानि पालनानि नवप्रकाराणि भवन्तीति नवब्रह्मचर्यगुप्तयः॥ **अट्ठण्हं कम्माणं**। अष्टानां ज्ञानावरणादिकर्मणां क्रोधादिवशादुपार्जनं वर्जनीयम्। तदवर्जन आलोचना कर्तव्या। **अट्ठण्हं पवयणमाउआणं**। अष्टानां प्रवचनमातृकाणां पञ्चसमितित्रिगुप्तिलक्षणानां प्रमादादननुष्ठान आलोचना कर्तव्या॥ **अट्ठण्हं सुद्धीणं**। अष्टानां शुद्धीनाम्। अष्टौ हि

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

शुद्धयो भवन्ति ।

मनोवाक्कायभैक्ष्येर्यासूत्सर्गे शयनासने ।
विनये च यतेः शुद्धिः शुद्ध्यष्टकमुदाहृतम् ॥

इत्यभिधानात् । ताश्च प्रतिदिनं मुनिभिरनुष्ठातव्याः । अननुष्ठान आलोचना कर्तव्या ॥ **सत्तण्हं भयाणं ।** सप्त भयानि भवन्ति । 'इहपरलोयत्ताणं अगुत्तिमरणं च वेयणा करस । भय—' मित्यभिधानात् । तानि च मुनिभिः प्रतिदिनं वर्जनीयानि । तदवर्जन आलोचना कर्तव्या ॥ **सत्तविहसंसाराणं ।** सप्तविधः संसारश्चतुर्गतिपरिभ्रमणं येषां जीवानां ते सप्तविधसंसारास्तेषाम् । सप्तविधो हि संसारः—एकेन्द्रियाणां सूक्ष्मबादरलक्षणौ द्वौ भेदौ, विकलेन्द्रियाणां द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियस्वरूपास्त्रयो भेदाः, पञ्चेन्द्रियाणां संज्ञ्यसंज्ञिलक्षणौ द्वौ भेदाविति । तेषां कारणभूतं कर्म तत्पीडादिकं च प्रतिदिनं न कर्तव्यम् । प्रमादात्तत्करण आलोचना कर्तव्या ॥ **छण्हं आवासयाणं ।** मुनिभिरवश्यं करणीयान्यावश्यकानि षट् । मनोज्ञादित्वात्कर्मणि वुञ् ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

उक्तं च—

समदा थवो य वंदण पाडिक्कमणं तहेव णादव्वं।
पच्चक्खाणविसग्गो करणीयावासया छप्पि ॥

समदा। समता। शत्रुमित्रादौ रागद्वेषयोरप्रणिधानमित्यर्थः। थवो य। स्तवः। चतुर्विंशतितीर्थंकरदेवविषया हि स्तुतिः स्तवः, एकतीर्थंकरदेवविषया वन्दना। प्रतिक्रमणं, प्रत्याख्यानं, व्युत्सर्गश्च प्रसिद्धा एव। एतेषां प्रमादादकरण आलोचना कर्तव्या॥ छण्हं जीवणिकायाणं। षण्णां जीवनिकायानां जीवसङ्घातानां पञ्चस्थावरत्रसलक्षणानां हिंसादिकं न कर्तव्यम्। प्रमादात्तत्करण आलोचना कर्तव्या। पंचण्हं समिदीणं॥ पञ्चानां समितीनाम्॥ समितयः प्राक्प्रत्येकं व्यस्ता निर्दिष्टा अपि समुदितपञ्चसङ्ख्याप्रधानतया पुनर्निर्दिश्यन्ते। पंचण्हं चरित्ताणं॥ पञ्चानां चारित्राणां। समितयश्चारित्राणि च प्रतिदिनं मुनिभिरनुष्ठातव्यानि। प्रमात्तदननुष्ठान आलोचना कर्तव्या॥ चउण्हं सण्णाणं। चतसृणां सञ्ज्ञानामाहारभयमैथुनपरिग्रहलक्षणानां निग्रहो मुनिभिः

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

प्रतिदिनं कर्तव्यः। तदकरण आलोचना ॥ चउण्हं पच्चयाणं। चतुर्णां प्रत्ययानां कर्मबन्धकारणानां मिथ्यात्वाविरतिकषाययोगलक्षणानां नित्यं त्यागः कर्तव्यः। तदकरण आलोचना। प्रमादस्य पंचमस्य सद्भावात्कथं चत्वारः प्रत्यया इति नाशंकनीयं, तस्याविरतावंतर्भावात् ॥ चउण्हं उवसग्गाणं। चतुर्णामुपसर्गाणां देवमनुष्यतिर्यगचेतनकृतोपद्रवलक्षणानां सहनं कर्तव्यम्। प्रमादात्तदसहन आलोचना ॥ मूलगुणाणं। पंच महाव्रतानि, पंच समितयः, पंचेंद्रियनिरोधः षडावश्यकान्याचेलक्यं, लोचोऽदन्तधावनमस्नानं, क्षितिशयनं, स्थितिभोजनमेकभक्तं चेत्यष्टाविंशतिर्मूलगुणाः ॥ उत्तरगुणाणं। वृक्षमूलादयोऽनेकप्रकारास्तपोविशेषा उत्तरगुणाः ॥ एवंविधानां मूलगुणानामुत्तरगुणानां च प्रमादात्। अच्चासणदाए। तद्गुणानतिशयेन आ समन्तादस्यति क्षिपतीत्यत्यासनम्। तस्य भावोऽत्यासनता। तेषामत्यासादनालसता (हीलना) तात्पर्यतोऽनुष्ठानाभाव इत्यर्थः। तस्यां सत्यां यो दोषः समुत्पन्नस्तस्यालोचना ॥ तिण्हं दण्डाणं। जीवं दंडयन्ति कदर्थयन्तीति दण्डा दुष्टमनोवाक्कायाः। तेषां

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

संबंधी यो दोषस्तस्यालोचना ॥ **तिण्हं लेस्साणं** । कषायानुरंजिता योगप्रवृत्तयो लेश्याः । जीवं हि कर्मणा लिंपंतीति लेश्याः । लिम्पे—'र्युड्व्या बहुल'—मिति कर्तरि व्यः । 'ष्य' इत्यैप् । 'पृषोदरादीनि यथोपदिष्ट'—मिति पकारस्य शकारादेशः । ताश्च कृष्णनीलकापोतरूपास्तिस्रः पापकर्मणा जीवं लिम्पन्तीति कृत्वा परिहर्तव्याः । तेजःपद्मशुक्लरूपास्तु तिस्रः पुण्यकर्मणा जीवं लिम्पन्तीति कृत्वा ता भावयितव्याः । तदपरिहरणे तदभावने चालोचना कर्तव्या ॥ **तिण्हं गारवाणं** । गौरवं महत्त्वाभिनिवेशः । तत् त्रिविधं—ऋद्धिगौरवं, रसगौरवं, स्वादगौरवं शब्दगौरवं वा । एतेषां त्रयाणां गौरवाणां परिहारः कर्तव्यः । प्रमादात्तदकरण आलोचना ॥ **तिण्हं अपसत्थसंकिलेसपरिणामाणं** । मायामिथ्यानिदानरूपाणामप्रशस्तानां पापोपार्जननिमित्तभूतानां संक्लेशपरिणामानां सर्वदा परित्यागः कर्तव्यः । प्रमादात्तदपरित्याग आलोचना ॥ **दोण्हं अट्टरुद्दसंकिलेसपरिणामाणं** । द्वयो-

१—'लिंपेर्युद्यु बहुलमिति कर्तरिण्यो ध्युड् इत्यैप्' इति टीकायां पाठः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

रार्तरौद्ररूपयोः संक्लेशपरिणामयोः परित्यागः कर्तव्यः। प्रमादात्तदकरण आलोचना॥ **मिच्छणाणमिच्छदंसणमिच्छचारित्ताणं**। मिथ्याज्ञानमिथ्यादर्शनमिथ्याचारित्राणां सर्वदा परिहारः कर्तव्यः। प्रमादात्तदकरण आलोचना॥ **मिच्छत्तपाओग्गं**। मिथ्यात्वस्यादेवाधर्मतत्त्वेषु विपरीताभिनिवेशलक्षणस्य प्रकर्षेणा समन्ताद्योग्यं यद्वस्तु तस्य परित्यागः कर्तव्यः। तदकरण आलोचना॥ **असंजमपाओग्गं**। असंयमो द्वादशविधः—षड्जीवनिकायविषयः षडिन्द्रियविषयश्चेति। तस्य परिहारः कर्तव्यः। तदकरण आलोचना॥ **जोगपाओग्गं**। आत्मप्रदेशपरिस्पन्दलक्षणो योगः। स त्रिविधः—काययोगो वाग्योगो मनोयोगश्चेति। तस्य प्रायोग्यं वस्तु परिहर्तव्यम्। तदपरिहरण आलोचना॥ **अपाओग्गसेवणदाए**। अप्रायोग्यान्यकरणीयान्यसंयमनिमित्तानि पुष्पफलपत्रतृणादीनां नखादिभिः कर्तनादीनि परोपहासकरणादीनि वा गीतनृत्यादीनि वा। तेषां प्रमादात्॥ **आसेवणदाए**। सेवनायामनुष्ठान आलोचना॥ **पाओग्गगरहणदाए**। प्रायोग्याणि सम्यक्त्वज्ञानसंयमतपसां वृद्धिकराणि संयत-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

सेवादीनि । तेषां ॥ **गरहणदाए** । अन्येषामग्रे गर्हायां निन्दायां यो दोषः समुत्पन्नस्तस्यालोचना ॥ **एत्थ मे जो कोवि** । इत्यादि । अत्र विधिरूपतया निषेधरूपतया वा प्रतिपादिते दैवसिके यत्याचारविशेषे मम तदधिष्ठातुर्यः कश्चित् ॥ **देवसियम्हि** । दैवसिकेऽनुष्ठाने दैवसिकस्य वानुष्ठानस्य सम्बन्धी ॥ **अदिक्कमो** । कुतश्चिद्व्यासंगाच्चित्तसंक्लेशाद्वागमोक्तानुष्ठानकालादधिककाल आवश्यकादिक्रियाकरणमतिक्रमः ॥ **वदिक्कमो** । विगतोऽतिक्रमो यस्मिन्नसौ व्यतिक्रमो विषयव्यासंगादिनाऽऽगमोक्तक्रियाकालाद्धीनकाले क्रियाकरणं व्यतिक्रमः ॥ **अदिचारो** । आवश्यकादिक्रियाकरण आलस्यादिकमतिचारः ॥ **अणाचारो** । व्रतसमित्यादीनामनाचरणं खण्डनं वाऽनाचारः । अथवा—

अतिक्रमो मानसशुद्धिहानि—
　　र्व्यतिक्रमो यो विषयाभिलाषः ।
तथाऽतिचारः करणालसत्वं
　　भंगो ह्यनाचार इह व्रतानाम् ॥

आभोगो । कापोतलेश्यावशात्पूजामहत्वाभिलाषेणाऽ-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तिप्रकटानुष्ठानमाभोगः ॥ **अणाभोगो** । लज्जादिवशाल्लोकानामप्रकटानुष्ठानकरणमनाभोगः । **भंते ! पडिक्कमामि** । भगवन् ! अतिक्रमादिदोषं निराकरोमि ॥ **मए पडिक्कंतं** । अतिक्रमणादिदूषणं मया प्रतिक्रान्तं शोधितं यदा भवति तदा ॥ **सम्मत्तमरणं** । सम्यक्त्वयुक्तस्यापरित्यक्तसम्यक्त्वस्य मरणं ॥ **होउ मज्झं** । मम भवतु ॥ तथा । **समाहिमरणं** । धर्म्यं शुक्लं च ध्यानं समाधिः । तेन मरणं मम भवतु । **पंडियमरणं** । भक्तप्रत्याख्यानेंगिनीपादोपयानमरणभेदात् त्रिविधं पण्डितमरणं मम भवतु ॥ **वीरियमरणं** । वीर्ययुक्तस्याक्लीबस्य मरणं मम भवतु ॥ **दुक्खक्खओ** । दुःखानां चातुर्गतिकानां क्षयो विनाशः ॥ **कम्मक्खओ** । कर्मणां ज्ञानावरणादीनां चतुर्गतिदुःखहेतुभूतानां क्षयः प्रलयो मम भवतु ॥ **बोहिलाहो** । बोधे रत्नत्रयस्य लाभो मम भवतु । **सुगइगमणं** । शोभनायां गतौ मोक्षगतौ गमनं मम भवतु । **जिणगुणसंपत्ति** । जिनस्य प्रक्षीणाशेषकर्मणो भगवतो गुणा अनन्तज्ञानादयस्तेषां सम्प्राप्तिर्मम भवतु ॥

प्रतिक्रमणपीठिकादण्डकविवरणम् ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

णिसीहियाए । निषीधिकाशब्दोऽनेकार्थाभिधायी । तथाहि—(१) जिनसिद्धप्रतिबिंबानि कृत्रिमाकृत्रिमाणि । (२) तथा तदालयः । (३) बुद्ध्यादिलब्धिसम्पन्ना मुनयः । (४) तैराश्रितानि क्षेत्राणि । (५) अवधिमनःपर्ययकेवलज्ञानिनः । (६) ज्ञानोत्पत्तिप्रदेशाः । (७) तैराश्रितक्षेत्राणि । (८) सिद्धजीवाः । (९) तन्निर्वाणक्षेत्राणि । (१०) तैराश्रिताकाशप्रदेशाः । (११) सम्यक्त्वादिचतुर्गुणयुक्तास्तपस्विनः । (१२) तैराश्रितक्षेत्रम् । (१३) तत्त्यक्तशरीराश्रितप्रदेशाः । (१४) योगस्थितास्तपस्विनः । (१५) तैराश्रितं क्षेत्रम् । (१६) तन्मुक्तशरीराश्रितप्रदेशाः । (१७) त्रिविधपण्डितमरणास्थिता मुनयः । इत्यादि । उक्तं च—

जिणसिद्धबिंबणिलया किदगाकिदगा य रिद्धिजुदसाहू ।
णाणजुदा मुणिपवरा णाणुप्पत्ती य णाणिजुदखेत्तं ॥
सिद्धा य सिद्धभूमी सिद्धाण समासिओ णहोदेसो ।
सम्मत्तादिचउक्कं उप्पण्णं जेसु तेहिं सिदखेत्तं ॥

१——मूलाराधनाटीकायां ‘ निषद्या निषद्यका ’ चेति पाठद्वयं लभ्यते ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

चत्तं तेहिं य देहं तट्ठवियं जेसु ता णिसीहीओ ।
जेसु विसुद्धा जोगा जोगधरा जेसु संठिआ सम्मं ॥
जोगिपरिमुक्कदेहा पंडितमरणट्ठिदा णिसीहीओ ।
तिविहे पंडिदमरणे चिट्ठंति महामुणी समाहीए ॥
एयाओ अण्णाओ णिसीहियाओ सया वंदे ।

एवंविधार्थस्य निषीधिकाशब्दस्य त्रिः प्रयोगः सर्वासां निषीधिकानामविशेषतः स्तुतिविषयत्वख्यापनार्थम् । अन्ये तु 'णिसीधिए' इत्यस्यार्थमित्थं व्याख्यानयंति—

णि त्ति णियमेहिं जुत्तो सि त्ति य सिद्धिं तहा अहिग्गामि ।
धि त्ति य धिदिबद्धकओ ए त्ति य जिणसासणे भत्तो ॥ इति

णमोत्थु दे । दे तुभ्यं पूर्वोक्तायै निषीधिकायै नमो नमस्कारोऽस्तु । अत्रापि त्रिर्नमोऽस्तुशब्दप्रयोगो नमस्कर्तुः सर्वासु निषीधिकासु नमस्कारकरणेनाऽत्यन्तव्यावृत्तमात्मानं लक्षयति । 'णमो णिसीहिए' इति पाठे 'णमोत्थु दे' इत्यस्याऽरहंतेत्यादिभिः सम्बन्धः । हे अरहंत । अर्हन् घातिकर्मक्षयकारक ते तुभ्यं नमोऽस्तु । हे सिद्ध । निश्शेषकर्मोन्मूलक । हे बुद्ध । हेयोपादेय-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

विवेकसम्पन्न । हे **णीरय** । रजसी ज्ञानदृगावरणे । ताभ्यां निष्क्रान्त । हे **णिम्मल** । द्रव्यभावकलंकरहित । हे **सममण** । समं तृणकांचने शत्रुमित्रे च तुल्यं मनो यस्य । रागद्वेषरहितचित्त इत्यर्थः । हे **सुमण** । शोभनमार्तरौद्ररहितं मनो यस्य । हे **सुसमत्थ** । कायक्लेशानुष्ठाने परीषहसहने च सुष्ठु समर्थोऽक्लीब । हे **समजोग** । शमेन परमोपशमेन योगः सम्बन्धो यस्य । हे **समभाव** । शमार्थं संसारोपशमार्थं रागद्वेषपरिहारार्थं वा भावो द्वादशानुप्रेक्षाभावनारूपो यस्य । एवंविधा ये यूयमर्हदादयस्तेभ्यो नमोऽस्तु । एवं सामान्यतः सर्वानर्हदादीन् स्तुत्वा पुनर्विशेषतोऽन्तिमतीर्थंकरं स्तुवन् । 'सल्लघट्टाण'—मित्याद्याह । **सल्लघट्टाणं** । चतुर्गतिसंसारे जीवान् शृणन्ति शारीरमानसागन्तुकदुःखैर्हिंसंति पीडयन्तीति शल्यानि निदानादीनि क्रोधादीनि च बाणादिशल्यवत् । तैर्घट्टानां पीडितानाम् । ये हि शल्यैर्घट्टयन्ते पीड्यन्ते ते शल्यघट्टाः । तेषां शल्यघट्टानां प्राणिनाम् । हे **सल्लघत्ताण** । तद्दुःखहेतुभूतशल्यविनाशन । हे **णिब्भय** । सप्तभयरहित । हे **णीराय** । नीराग । निर्गतो रागो विषयास-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

त्क्रियस्य। हे **णिद्दोस**। हे निर्दोष। निष्कलंक अथवा अष्टादशदोषरहित। हे **णिम्मोह**। मोहादज्ञानाद्दर्शनचारित्रमोहाद्वा निष्क्रान्त। हे **णिम्मम**। निर्मम। क्वचिदपि विषये ममत्वरहित। हे **णिस्संग**। बाह्याभ्यन्तरेण संगेन परिग्रहेण रहित। हे **णिस्सल्ल**। मायादिशल्यरहित। हे **माणमायामोसमूरण**। मानश्च गर्वो, माया च योगवक्रता, मोषश्च मृषावादस्तेषां मूरण मर्दक। हे **तवप्पहावण**। तपसां प्रभावो माहात्म्यम्। प्रकृष्टानां वा तपसां भावनाऽनुष्ठानं यत्र। तपसा वा कायक्लेशादिना प्रभावना दर्शनोद्योतो यस्मात्। हे **गुणरयणसीलसायर**। गुणाश्चतुरशीतिलक्षसंख्याः, रत्नानि सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि शीलान्यष्टादशसहस्रसंख्यानि तेषां सागर समुद्र निवासस्थान। हे **अणंत**। अनंतकेवलज्ञानदर्शनादियुक्त। हे **अप्पमेय**। इन्द्रियज्ञानापरिच्छेद्य। एवंविधविशेषणविशिष्ट — **महदिमहावीरवड्ढमाण**। अन्तिमतीर्थकरदेवस्य हीदं नामद्वयम्। भगवतो हि गर्भावतारादौ पित्रोरिन्द्रादिभिर्महती पूजा कृता रत्नवृष्ट्यादिका च। अतो बन्धुजनैर्भगवतो वर्धमान इति नाम

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कृतम् । अव समन्ताद्दृद्धो मानः पूजातिशयो ज्ञानाद्यतिशयो वा यस्मादिति कृत्वा दीक्षां च गृहीत्वा ध्यानेन स्थितस्य तच्चालनार्थं रुद्रेण महत्युपसर्गे कृते ध्यानान्न चलित इति हेतोर्महतिमहावीर इति तेन नाम कृतम् । तस्येत्थम्भूतस्य '**बुद्धरिसिणो**' बुद्धो यथावत्परिज्ञाताशेषार्थस्वरूपः । स चासौ ऋषिश्च केवलज्ञानादिक्षायिकनवकेवललब्धिसम्पन्नः । तस्मै । **णमोत्थु दे** । नमोऽस्तु ते । नमोऽस्तु ते । नमोऽस्तु ते । तथा—**मम मंगलं** । मलगालननिमित्तं भवन्तु । के ते? **अरहंता य** । अर्हन्तश्च । **सिद्धा य** । सिद्धाश्च । **बुद्धा य** । बुद्धाश्च हेयोपादेयविवेकसम्पन्नाः । **जिणा य** । जिनाश्चानेकभवगहनव्यसनप्रापणहेतुकर्मारात्युन्मूलकाः । चशब्दः सर्वत्र परस्परसमुच्चये । **केवलिणो ओहिणाणिणो** । केवलिनोऽवधिज्ञानिनश्च । **मणपज्जवणाणिणो** । मनःपर्ययज्ञानिनः । **चोद्दसपुव्वंगमिणो** । चतुर्दशपूर्वाणामंगानां च मा परिज्ञानम् । सा येषामस्ति ते चतुर्दशपूर्वांगमिणः । व्रीह्यादित्वादिन् । चतुर्दशपूर्वद्वादशांगविद इत्यर्थः । **सुदसमिदिसामिद्धा य** । श्रुतस्यांगबा-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

ह्यस्य कालिकोत्कालिकादिभेदभिन्नस्य समितिः समूहस्तेन समृद्धाश्च तत्परिज्ञानवन्तः। न केवलमेत एवार्हदादयो मम मलगालननिमित्तं भवन्तु, अपि तु॥ **तवो य बारसविहो**। तपो द्वादशप्रकारं मम मंगलं भवतु। **तवस्सी**। तेन तपसा युक्तास्तपस्विनो मुनयो मम मंगलं भवंतु। **गुणा य**। चतुरशीतिलक्षसंख्याः गुणाश्च। गुणवन्तो ये तैर्गुणैर्युक्ता मुनयः। **महरिसी तित्थं तित्थंकरा य**। महर्षयः कोष्ठबुद्धिबीजबुद्ध्यादिपरमर्द्धियुक्ता मुनयः। तीर्थमागमस्तदाधारसंघश्च। तीर्थकराश्च तीर्थंकरदेवा गणधरदेवाश्च। **पवयणं**। प्रकृष्टं पूर्वापरविरोधादिदोषरहितं वचनम्। **पवयणी य**। प्रवचनी च प्रकृष्टवचनयुक्तः पुरुषविशेषः। **णाणं**। मत्यादिज्ञानं पञ्चविधम्। **णाणी य**। ज्ञानी च तज्ज्ञानयुक्तः पुरुषविशेषः। **दंसणं**। औपशमिकादिदर्शनत्रयम्। **दंसणी य**। दर्शनी च तद्दर्शनयुक्तः पुरुषविशेषः। **संजमो**। संयमो द्वादशप्रकारः। **संजदा य**। संयताश्च तद्युक्ता मुनयः। **विणओ**। विनयश्च ज्ञानदर्शनचारित्रोपचारलक्षणश्चतुर्विधो विनयः। **विणीदा य**। विनीताश्च विन-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

येन युक्ता मुनयः। **बंभचेरवासो य**। ब्रह्मचर्यवासश्च। ब्रह्मणि गुरुकुले व्रते वा चर्यतेऽनुष्ठीयत इति ब्रह्मचर्यम्। तेन सह वासस्तद्युक्तत्वेनावस्थानम्। **बंभचेरवासी य**। तत्सहवासवानात्मा। **गुत्तीओ चेव**। गुप्तयश्चैव सम्यग्योगनिग्रहलक्षणास्तिस्रः। **गुत्तिमंतो य**। गुप्तिमन्तश्चात्मानः। **मुत्तीओ चेव**। मुक्तयश्चैव। बहिरन्तर्वा परिग्रहमोचनानि परित्यागाः। **मुत्तिमंतो य**। तद्वन्तश्चात्मानः। **समिदीओ चेव**। ईर्यादयः पञ्चसमितयश्चैव। **समिदिमंतो य**। तद्वन्तश्चात्मानः। **ससमयपरसमयविदू**। स्वसमयो जैनमतं, परसमयः परमतानि। तौ विदन्ति ये ते तद्विदः। **खंतिखवगा य**। क्षान्त्या सकलपरीषहसहनेन परमक्षमया वा '**खवगा य**' क्षपकाश्च। क्षपकश्रेण्यारूढाः। **खीणमोहा य**। क्षीणमोहाश्च। क्षीणो मोहो दर्शनचारित्रमोहनीयं कर्म येषां ते क्षीणमोहाः। क्षीणकषायगुणस्थानवर्तिनः। **बोहियबुद्धा य**। बोधितबुद्धाश्च। संसारशरीरविषयादौ हि परोपदेशादेवैराग्यं प्रतिपन्नास्ते बोधितबुद्धाः। **बुद्धिमंतो य**। बुद्धयो हि कोष्ठबुद्धिप्रभृतयो विद्यंते येषां ते बुद्धिमंतः। **चेदिय-**

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

रुक्खा य। चैत्यवृक्षाश्च। चैत्यानि हि जिनादिप्रतिबिम्बानि। तेषामाधारभूता वृक्षाश्चैत्यवृक्षाः। चेदियाणि। कृत्रिमाकृत्रिमचैत्यानि। य अर्हंत इत्यादयश्चैत्यवृक्षपर्यन्ता व्याख्यातास्ते सर्वे मम मंगलं भवन्त्विति सम्बन्धः। तथा—उड्ढमहतिरियलोए सिद्धायदणाणि णमंसामि। सिद्धायतनानि सिद्धप्रतिमानामधिष्ठानानि। णमंसामि। नमस्करोमि। क ? उड्ढमहतिरियलोए। मेरोरुपर्यूर्ध्वलोकस्ततोऽधस्तादधोलोकः। मेरुप्रमाणस्तिर्यग्लोकस्तत्र। तथा—सिद्धणिसीहियाओ। सिद्धानां मुक्तात्मनां निषीधिका निर्वाणक्षेत्राणि नमस्यामि। क ताः सिद्धनिषीधिकाः ? अट्ठावयपव्वए। अष्टापदपर्वते कैलासपर्वते। सम्मेदे। सम्मेदपर्वते। उज्जंते। ऊर्जयन्तपर्वते। चंपाए। चम्पानगर्याम्। पावाए। पावानगर्याम्। मज्झिमाए। मध्यमानगर्याम्। हत्थिवालियसहाए। हस्तिवालिकामण्डपे। जाओ अण्णाओ। इत्यादि। अन्या उक्तनिर्षीधिकाभ्यो व्यतिरिक्ता अनिर्दिष्टनामानो याः काश्चिदपि निषीधिकाः। जीवलोयम्हि। अर्धतृतीयद्वीपसमुद्रद्वये। केषां निषीधिका इत्याह—इसी-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

त्यादि। सिद्धानां निषीधिकाः। कथम्भूतानां सिद्धानाम्? **इसिपब्भारतलगयाणं** । ईषत्प्राग्भारो मोक्षशिला। तस्य तलमुपरितनभागः। तत्र गतानां स्थितानाम्। तथा—**बुद्धाणं**। पदार्थस्वरूपपरिज्ञानवतां, न पुनर्जडरूपाणाम्। तथा—**कम्मचक्कमुक्काणं**। कर्मणां ज्ञानावरणादीनां चक्रं मूलोत्तरप्रकृतिभेदप्रपञ्चः। तेन मुक्तानां रहितानाम्। तथा—**णीरयाणं**। रजो ज्ञानदृगावरणे पापं वा। ततो निष्क्रान्तानाम्। तथा—**णिम्मलाणं**। मलः सम्यग्दर्शनाद्यतिचारः भावकर्म वा। ततो निष्क्रान्तानाम्। तथा—**गुरु-आयरिय-उवज्झायाणं**। गुरवो दीक्षागुरवः शिक्षागुरव इत्यादयः। आचार्याः पञ्चविधाचारचरणाचरणकुशलाः। उपाध्याया अंगप्रविष्टांगबाह्यश्रुतोपदेशकाः। एतेषां च याः काश्चिन्निषीधिकाः। तथा—**पव्वत्तिथेर-कुलयराणं**। प्रवर्तिनां सन्मार्गप्रवर्तकानां, स्थविराणां वयोवृद्धानां, गुणज्येष्ठानां वा, कुलकराणां नन्दिदेवसेनसिंहसंघदेशिगणबलात्कारगणकाणूरगणसूरस्थगणप्रभृतिसंघगणभेदकराणां च याः काश्चिन्निषीधिकास्ता नमस्यामि। तथा—**चाउवण्णो य समणसंघो य**। श्रमणानां व्रतिनां

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

सङ्घः समुदायः । चातुर्वर्णश्चतुष्प्रकारः, ऋषियतिमुन्यनगारभेदात्, अथवा ऋष्यार्यिकाश्रावकश्राविकाभेदात् । कत्यस्ततसंघः ? भरहेरावएसु दससु । अर्धतृतीयद्वीपेषु हि पंच भरताः पंचैरावताश्च । तेषु यस्तत्संघः । तथा—पंचसु महाविदेहेसु । यस्तत्संघ स मम मङ्गलं भवत्विति । तथा—जे लोए संति साहू । लोके मानुषोत्तरवलयाकृतिपर्वतावधिक्षेत्रे ये सन्ति साधवः । सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रैर्मोक्षं साधयन्ति साधितवन्तश्च ये ते साधवः ॥ तथा—संजदा तवस्सी । संयतास्तपस्विनः । एदे मम मंगलं पवित्तं । एते कर्तृभूता मम पवित्रं मंगलं मलगालननिमित्तं सुखावाप्तिनिमित्तं वा भवन्तु । एदेहं मंगलं करेमि भावदो विसुद्धो सिरसा । एतान्कर्मतापन्नानहं भावतो विशुद्धः शिरसोत्तमांगेन मंगलं करोमि स्तुतिगोचरतां नयामि, 'आदौ मध्येऽवसाने च मंगलं भाषितं बुधैः । तज्जिनेन्द्रगुणस्तोत्र'—मित्यभिधानात् । किं कृत्वा तान्मंगलं करोमि ? सिरसा अहिवंदिऊण सिद्धे । शिरसाऽभिवंद्य सिद्धान् । किं कृत्वा ? काऊण अंजलिं मत्थयम्हि । मस्तके अंजलिं करमुकुलं कृत्वा । अहं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

किंविशिष्टः ? **तिविहं तिरयणसुद्धो** । देववंदनाप्रतिक्रमणस्वाध्यायलक्षणत्रिविधक्रियानुष्ठाने त्रीणि करणानि मनोवाक्कायलक्षणानि शुद्धानि यस्य ।

॥ इति निषीधिकादण्डकविवरणम् ॥

पडिक्कमामि भंते । भंते भगवन् प्रतिक्रमामि विशुद्धिं करोमि । कस्येत्याह । **देवसियस्सेत्यादि** । दैवसिकस्य दिवसे संजातस्यातिचारस्यानाचारस्य च प्रागुक्तलक्षणस्य ॥ तथा–**मणदुच्चरियस्स** । मनसो दुश्चरित्रं दुश्चेष्टितं तस्य ॥ **वचिदुच्चरियस्स** । वचसो दुश्चरित्रस्य दुश्चेष्टितस्य ॥ **कायदुच्चरियस्स** । कायस्य दुश्चरित्रं विरूपकं चेष्टितं तस्य विशुद्धिं करोमि । तथा–**णाणाइचारस्स दंसणाइचारस्स तवाइचारस्स वीरियाइचारस्स चारित्ताइचारस्स** । दैवसिकस्य ज्ञानातिचारस्य दर्शनातिचारस्य तपोऽतिचारस्य वीर्यातिचारस्य चारित्रातिचारस्य च विशुद्धिं करोमि । तथा-**पंचण्हं महव्वयाणं** । पंचानां महाव्रतानाम् । **पंचण्हं समिदीणं** । पंचानां समितीनाम् । **तिण्हं गुत्तीणं** । तिसृणां गुप्तीनाम् । **छण्हं आवासयाणं** । षण्णामाव-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

श्यकानाम् । **छण्हं जीवणिकायाणं** । षण्णां जीवनिकायानाम् । **विराहणाए** । विराधनायाम् । आगमोक्तमार्गेण हि प्राणिनां प्रमादादप्रवृत्तौ व्रतादीनां विराधना भवति । तस्यां सत्याम् । **पील कदो वा** इत्यादि । **पील** पीडा । **कदो वा** । कृतो वा । आगमोक्तविधिना हि प्रवृत्त्यभावे व्रतादीनां खंडनं सातिचारता वा पीडा । जीवानां तु दुःखोत्पत्तिः पीडा । स स्वयं कृतः । **कारिदो वा** । अन्येन वा नरेण कारितः । **कीरंतो वा समणुमण्णिदो** । अन्येन क्रियमाणो वा समनुमतः । **तस्स मिच्छा मे दुक्कडे** । तस्य पीलस्य संबंधिनि । दुक्कडे दुष्कृते पापे मिथ्या विफलता मे भवतु । 'दुक्कड–' मिति पाठे तत्पीडायाः संबंधि दुष्कृतं मे मिथ्या निष्फलं भवत्विति ।

पडिक्कमामि भंते । इत्यादि । **अइगमणे** । अतीववेगेन रभसाद्गमने । **णिग्गमणे** । निर्गमने गमनक्रियाप्रथमप्रारम्भे । **ठाणे** । स्थितिक्रियायाम् । **गमणे** । सामान्येन गमनक्रियायाम् । **चंकमणे** । निरर्थकपरिभ्रमणे । **उव्वत्तणे** । उद्वर्तने । **परियत्तणे** । परिवर्तने ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

आउंचणे। हस्तपादादीनामाकुंचने। **पसारणे**। तेषामेव प्रसारणे। **आमासे**। आमर्शे नियतशरीरप्रदेशसंस्पर्शे। **परिमासे**। परि समन्तान्मर्शे सर्वशरीरसंस्पर्शे। **कूइदे**। उत्स्वप्नायिते, पूत्कृते वा। **कक्कराइदे**। दन्तकडकडायिते, अतीवकर्कशशब्दे वा। **चलिदे**। गमनार्थं शरीरपरिस्पन्दे। **णिसण्णे**। उपवेशने। **सयणे**। शयनक्रियायाम्। **उव्वटणे**। सुप्तस्योत्थायोद्भवने। **परियट्टणे**। उद्भूस्य सत उपविश्य शयने। एतेषु स्थानेषु। **एइंदियाणं बेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं जीवाणं**। एकेन्द्रियाणां द्वीन्द्रियाणां त्रीन्द्रियाणां चतुरिन्द्रियाणां पंचेन्द्रियाणां वा जीवानाम्। **विराहणाए**। विराधनायां पीडायाम्। कया कृत्वा सा विराधना। **संघट्टणाए**। अन्योन्यसंघट्टनयोपमर्देन। **संघादणाए**। संघातीकरणेन पुंजीकरणेन। **ओद्दावणाए**। प्राणवियोगकरणेन। **परिदावणाए**। परितापनया सन्तापजननेन। **एत्थ**। एतस्यां विराधनायां जातायाम्। **मे जो को वि**। मम यः कश्चिदपि व्रतादिविषये दैवसिकस्यातिचारस्यानाचारस्य वा संभवो जातः।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तस्स मिच्छा मे दुक्कडे । तस्यातिचारादेस्सम्बन्धिनि दुष्कृते मे मिथ्या विफलता भवतु ॥

पडिक्कमामि भंते । इत्यादि । इरियावहियाए विराहणाए । ईरणमीर्या गमनं तस्याः पन्थाः मार्गस्तत्र भवा । विराहणाए । ईर्यापथिके विराधना प्राणिपीडा तस्याम् । कथम्भूतेन सता या विराधना कृता । उड्ढमुहं चरंते–ण । ऊर्ध्वमुखं यथा भवति । एवं चरता गच्छता । अहोमुहं चरंतेण वा । अधोमुखं यथा भवति । एवं चरता गच्छता । वाशब्दः सर्वत्र परस्परसमुच्चये । तिरियमुहं चरंतेण वा । तिर्यङ्मुखं वामदक्षिणतः पृष्ठतो वा मुखं यथा भवति । एवं गच्छता । दिसिमुहं चरंतेण वा । दिशोमुखं चतुर्दिगवलोकनं यथा भवति । एवं गच्छता । विदिसिमुहं चरंतेण वा । चतुर्दिगव-लोकनं यथा भवति । एवं गच्छता । पाणचंकमणदाए । प्राणा द्वित्रिचतुरिन्द्रियास्तेषामुपरि प्रमादाच्चंक्रमणतो गमनात् । बीयचंकमणदाए । गोधूमादिबीजोपरिगम-नात् । हरियचंकमणदाए । हरितस्य वनस्पतिकायस्यो-परि गमनात् । उत्तिंगपणयदयमट्टियमक्कडयतंतु-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

सत्ताण चंकमणदाए । उत्तिंग क्षुम्भक उद्देहिका वा ईलिकृमिका वाऽतिसुकुमारा पुच्छभागमग्रभागेण या संस्पृश्य व्रजति । पणय-सेवालः कंजिकाद्युपरिपुष्पिका वा । दय-उदकविकारो हिममेघपाषाणादिः । मट्टिय-बहुपादा खर्जूरसदृशी । मक्कडय-मर्कटकः कोलिक-जातीयः । तंतु-तंतुणको जीवविशेषः । सत्ताण-सत्त्वानां पृथिव्यप्तेजोवायुकायिकानाम् । अथवा । उत्तिंग—उच्छ्व-सितमृत्तिका । दय-अप्रासुकमुदकम् । मट्टिय-खातमृ-त्तिका । मक्कडयतंतुसंताण-मर्कटस्य तंतवस्तेषां सन्तानो जालकरूपः । एतेषां सर्वेषामुपरि चंक्रमणतः । तथा—पुढविकाइयसंघट्टणाए । पृथ्वीकायिकानां संघट्टनया हस्तपादादिभिः संघट्टनेन । तथा—आउकाइयसंघट्ट-णाए । अप्कायिकसंघट्टनया । तेउकाइयसंघट्टणाए । तेजःकायिकसंघट्टनया । वाउकाइयसंघट्टणाए । वायु-कायिकसंघट्टनया । वणप्फदिकाइयसंघट्टणाए । वनस्प-तिकायिकसंघट्टनया । तसकाइयसंघट्टणाए । त्रसका-यिकसंघट्टनया । एवमेतेषां जीवानामेतैः प्रकारैः । उद्दावणदाए । प्राणवियोगकरणेन । परिदावणाए ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

परितापकरणेन । **विराहणाए** । विराधनयानेकप्रकारपीडाकरणेन । **एत्थ** । एतस्यां जातायाम् । **मे जो को वि** । मम यः कश्चिदपि व्रतादिविषये दैवसिकस्यातिचारस्यानाचारस्य वा संभवो जातः । **तस्स मिच्छा मे दुक्कडे** । तस्यातिचारादेः सम्बन्धिनि दुष्कृते मे मिथ्या विफलता भवतु ।

पडिक्कमामि भंते । इत्यादि । **उच्चारपस्सवणखेलसिंहाणयवियडिपइट्ठावणियाए** । उच्चारप्रस्रवणादयः प्रागेव व्याख्याताः । तेषां प्रतिष्ठापनिकायां निक्षेपे । **पइट्ठावंतेण** । एतेषां प्रतिष्ठापनं कुर्वता ये केचिदपि । **पाणा वा** । विकलेन्द्रियाः प्राणाः । **भूदा वा** । वनस्पतिकायिका भूताः । वाशब्दः सर्वत्र परस्परसमुच्चये । **जीवा वा** । पंचेन्द्रियाः जीवाः । **सत्ता वा** । पृथिव्यप्तेजोवायुकायिकाः सत्त्वाः । तदुक्तं । श्लोकः—

द्वित्रिचतुरिन्द्रियाः प्राणा भूतास्ते तरवः स्मृताः ।
जीवाः पंचेन्द्रिया ज्ञेयाः शेषाः सत्त्वाः प्रकीर्तिताः ॥

संघट्टिदा वा । इत्यादि । एते सर्वे संघट्टिता वा । **संघादिदा वा उद्दाविदा वा परिदाविदा वा** । संघ-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

ट्टितादिशब्दानामर्थः प्रागेव व्याख्यातः । एत्थ । एतस्मिंस्तत्संघट्टनादौ मे यः कश्चिदपि व्रतादिविषये दैवसिकस्यातिचारस्यानाचारस्य वा संभवो जातस्तस्यातिचारादेः संबंधिनि दुष्कृते मे मिथ्या विफलता भवतु ।

पडिक्कमामि भंते । इत्यादि । अणेसणाए । एषणा योग्यनिरवद्यचतुर्विधाहारग्रहणम् । न एषणाऽनेषणा उद्गमादिदोषदूषिताहारग्रहणम् । तथा–पाणभोयणाए । प्राणानामनुग्रहार्थं पीयत इति पानम् । तस्य भोयणाए । स्निग्धरूक्षादिपानकभोजनेन । अथवा-पानं च भोजनं च पानभोजने । ताभ्यामिति द्विवचने प्राप्ते प्राकृते द्विवचनं नास्तीत्येकवचनेन निर्देशः कृतः । प्राणानां वा द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां प्रमादाद्भोजनं तेन । पणयभोयणाए । पणयः पुष्पिका । तस्य भोजनेन । पुष्पिकासहितकांजिकमथितादिभोजनेनेत्यर्थः । पणियभोयणाए । इति पाठे पणितस्य वृष्याहारस्य भोजनेनेत्यर्थः । बीयभोयणाए । अनग्निपक्वचणकादिभोजनेन । हरियभोयणाए । हरितस्यापक्वस्य पत्रपुष्पफलमूलकिसलयादेर्भोजनेन । आहाकम्मेण । अधःकर्मनिभं स्वयं षड्-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

जीवनिकायविराधनां कृत्वा पाकादिकर्म । **पच्छाकम्मेण वा** । भुक्त्वा गते यतौ पुनः पाकप्रारम्भः पश्चात्कर्म । **पुराकम्मेण वा** । पुरा प्रथममभुंजाने मुनौ पाकादि-प्रारम्भः पुराकर्म । **उद्दिट्ठयडेण वा** । मुनिमेवोद्दिश्य संकल्प्य यत्पाकादि कृतं देवतापाषंड्यादिकं वोद्दिश्य यत्कृतं तेन । **णिद्दिट्ठयडेण वा** । निर्दिष्टकृतेन । निर्दिष्टं तव कृते कृतमिदमिति कथनम् । **दयसंसिट्ठयडेण वा** । दयया ऽनुकम्पया संसृष्टं युक्तं यद्दानं तद्दयासंसृष्टं कृतम् । करुणादानमित्यर्थः । अथवोदकसंसृष्टकृतेन जलार्द्रेण भाजनेन हस्तेन वाऽऽहारं न गृह्णीयात् । **रससंसिट्ठयडेण वा** । घृततैलादिरसेन संसृष्टेन भाज-नेन हस्तेन वाऽऽहारं न गृह्णीयात्, तत्र पिपीलिकादिजंतु-सम्भवात् । **रयसंसिट्ठयडेणेति** पाठे रजोमलं कापो-तलेश्या, तत्संसृष्टकृतेन च । रजो वा धूलिखटिकाऽऽ-मपिष्टादिरूपम् । तत्संसृष्टकृतेन भाजनेनाहारं न गृह्णी-यात् । **परिसादणियाए** । परिसातनिकया पाणिपात्र-गताहारं प्रक्षिप्य प्रक्षिप्य भुक्तिलक्षणया । **पइट्ठाव-णियाए** । प्रतिष्ठापनिकया स्वस्थानभाजनस्थानभाजन-

---

१—दायकस्थान - इत्यपि पाठो लभ्यते ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

धारकस्थानलक्षणभूमित्रिकशुद्धिरूपया । **उद्देसियाए** । प्राघूर्णिकलिंगिभिक्षुकादिकमुद्दिश्य निष्पादिताहारलक्षणया । **णिद्देसियाए** । निर्देशिकया परहस्तेनाहारदानलक्षणया । **कीदयडे** । क्रीतकृते । तच्च क्रीतकृतं द्विविधं द्रव्यक्रीतकृतं भावक्रीतकृतं च । द्रव्यक्रीतकृतमपि द्विविधं चेतनद्रव्यक्रीतकृतमचेतनद्रव्यक्रीतकृतं च । तत्र चेतनद्रव्यं विक्रीयाहारदानं चेतनद्रव्यक्रीतकृतम् । अचेतनद्रव्यक्रीतकृतं तु स्थिते मुनौ गृहान्तरान्मूल्येनानीयाऽऽहारदानम् । भावक्रीतकृतं तु मंत्रतंत्राद्युपार्जनयाऽऽहारदानम् । **मिस्से जादे** । लिंगिनां च गृहस्थानां च निमित्तं यज्जातं भोज्यं तन्मिश्रं जातं, तस्मिन् । **ठविदे** । पाकभाजनादुद्धृत्य भाजनान्तरे कृत्वा निहिते स्थापिते । **रइदे** । रसनेन्द्रियगृद्धिकरत्वेन नानारसविशेषै रचिते निष्पादिते । ' रतिदे वा ' आसक्तिकरे गृद्धिकर इत्यर्थः । **अणिसिट्ठे** । अनिसृष्टे । गृहस्वामिना तदराध्येन वा निषिद्धे । **बलिपाहुडदे** । यक्षनागादीनां बलिर्नैवेद्यम् । **पाहुडदे** । प्राभृते । तच्च प्राभृतं द्विविधं भवत्युत्कर्षणापकर्षणभेदात् । तत्र परिपूर्णेऽपि पंचमीसौख्यसंपत्त्यादौ

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तदुद्योतनविधाने क्रियमाणे गौरविते गुर्वादावागते तत्क-रिष्यामीति मासंसंवत्सराद्युत्कर्षेण यत्तदुद्योतनविधानं तदुत्कर्षणरूपं प्राभृतम् । अपरिपूर्णेऽपि तस्मिन्प्रघट्ट-कायातद्गुर्वादि लोभादनागतमेव (?) तदुद्योतनविधान-मपकर्षणरूपं प्राभृतम् । 'लाहणकं' प्राभृतमित्यन्ये । **घट्टिदे** । भोजनघट्टिते भोजनभाजनघट्टिते च । भोजन-घट्टिते शुद्धाशुद्धाहारसंघट्टने । भोजनभाजनघट्टिते भोजन-भाजनानां शुद्धाशुद्धानां संघट्टने संसर्गे । **मुच्छिदे** । मूर्च्छिते । अतिगृद्ध्याऽऽहारग्रहणे । **अइमत्तभोयणा-हारे** । अतिमात्रं मात्राधिकं भोजनं यत्राहारे । **एत्थ** । एतस्यामुक्तप्रकारायामनेषणायां यः कश्चिदपि **गोयरस्स** । गोचरस्य । गोरिव चरणं भक्षणं गोचरस्तस्य संबंधिनोऽ-तिचारस्यानाचारस्य वा संभवो जातस्तस्य संबंधिनि दुष्कृते मिथ्या मे भवतु ।

पडिक्कमामि भंते । इत्यादि । **सुमिणिंदियाए** । स्वप्नेनोपहतानीन्द्रियाणि यस्यां विराधनायां सा स्वप्ने-न्द्रिया । तस्याम् । **विराहणाए** । विराधनायां विपरीत-परिणतौ । सा च विराधना यथा भवति तथा दर्शयति ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

इत्थीत्यादि । इत्थिविप्परियासियाए । स्त्रियां विषये विपर्यासोऽसेवनादावपि सेवनादिविपरीताभिनिवेशो यस्यां विराधनायां सा स्त्रीविपर्यासिका। तस्याम्। दिट्ठिविप्परियासियाए। स्त्रीतदवयववदनजघनादिगोचरो दृष्टिविपर्यासः । तदनवलोकनेऽप्यवलोकनाभिनिवेशो यस्यां सा दृष्टिविपर्यासिका विराधना । तस्याम् । मणविप्परियासियाए । मनसो विपर्यासोऽस्त्र्यादिविषयेऽपि स्त्र्यादिसंकल्पो यस्याम् । वचिविप्परियासियाए । वचसो विपर्यासः संभाषणादिवाग्व्यवहाराभावेऽपि तद्व्यापाराभिनिवेशो यस्याम् । कायविप्परियासियाए । कायस्य विपर्यासोऽविद्यमानेऽप्यंगनाद्युत्संगस्थे स्वकायादौ तत्र स्थित्वाभिनिवेशो यस्याम् । भोयणविप्परियासियाए । भोजनस्य विपर्यासोऽभुंजानस्यापि भुंजान इत्यभिनिवेशो यस्याम् । उच्चावयाए । उद्गतः प्रवृत्तश्च्यावः स्त्रीरागाच्छुक्रच्युतिरुच्च्यावः । तस्माज्जाता उच्च्यावजाता । तस्याम् । सुमिणदंसणविप्परियासियाए । स्वप्नदर्शनेन विपर्यासो यस्याम् । क ? पुव्वरए । पूर्वं गृहस्थावस्थायां यद्रतं सेवितमनुभूतं तत्र । तथा—पुव्व-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

खेलिदे । पूर्वं गृहस्थावस्थायां खेलिते क्रीडिते । णाणा-चिंतासु । पूर्वरतपूर्वक्रीडितयोर्या नानाचिन्ता तद्विषया-ण्यनेकस्मरणानि । तासु । एत्थ । एतस्यामुक्तप्रकारायाम् । जो को । इत्यादि सुगमम् ।

पडिक्कमामि भंते इत्यादि । इत्थिकहाए । स्त्रीक-थायां वदननयननाभिनितंबादिव्यावर्णनरूपायां कथा-याम् । अत्थकहाए । अर्थस्योपार्जनरक्षणादिवचनरूपायां कथायाम् । भत्तकहाए । भक्तस्य भोजनस्य व्यावर्णन-रूपायां कथायाम् । रायकहाए । राज्यस्य राज्ञो वा कथा राजकथा । तस्याम् । चोरकहाए । चोराणां कथायाम् । वेरकहाए । वैरकथायाम् । परपासंडकहाए । परेषां परिव्राजकवंदकत्रिदण्ड्यादीनां पाषंडानि लिंगानि तेषां कथायाम् । देसकहाए । देशाः कर्णाटलाटादयः । तेषां कथायाम् । ग्रामनगरादिकथापि देशकथाग्रहणेनैव संग्र-हीता । भासकहाए । भाषा अष्टादशदेशोद्भवाः । तासां कथायाम् । अकहाए । तपःस्वाध्यायादिहीनाऽसम्बद्ध-प्रलापरूपा कथाऽकथा । तस्याम् । विकहाए । रागभोगत्या-गार्थादिव्यावर्णनरूपायां विविधकथायां विरूपककथायां

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

वा। **निठ्ठुलकहाए**। निष्ठुरत्वकथायां तर्जनभीषणमर्म-चालनादिलक्षणायाम्। **परपेसुण्णकहाए**। परेषां पैशुन्यकथायां परोक्षे दोषोद्भावनरूपायाम्। **कंदप्पियाए**। कंदर्पो रागोद्रेकात्प्रहसनमिश्रोऽशिष्टवाक्प्रयोगः। तत्र भवा कांदर्पिकी कथा। तस्याम्। **कुक्कुच्चियाए**। कंदर्प एव परत्र दुष्टकायकर्मयुक्तः कौत्कुच्यमव्यक्तहृदयकण्ठ-शब्दकरणं वा। तत्र भवा कौत्कुची। तस्याम्। **डंबरियाए**। डंबरं विरहकलहादिकम्। तत्र भवा डांबरिकी। तस्याम्। **मोक्खरियाए**। धाष्टर्यप्रायं बहुप्रलापित्वं मौखर्यम्। तत्र भवा मौखरिकी। तस्याम्। **अप्पपसंसणदाए**। आत्मनः स्वयं प्रशंसनं गुणव्यावर्णनं यस्यां कथायां साऽऽत्मप्रशंसना। तस्या भावस्तत्ता। तस्याम्। **परपरिवादणदाए**। परेषां परिवादनं दोषोद्भावनं यस्यां कथायां सा। तस्या भावः परपरिवादनता। तस्याम्। **परदुगुंछणदाए**। परेषामग्रतो दुष्टत्वेन परस्य जुगुप्सनं यस्यां कथायां, तस्या भावः परजुगुप्सनता। तस्याम्। **परपीडांकराए**। परेषां पीडाऽनिष्टादिरूपा

१—'परपीलकहाए' इत्यपि पाठो लभ्यते।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यस्यां कथायां भवति सा परपीडाकरा। तस्याम्। **सावज्जाणुमोयणियाए**। सहाऽवद्येन दोषेण वर्तेत इति सावद्यं हिंसादिकर्म। तस्यानुमोदोऽभ्युपगमो यस्यां कथायां सा सावद्यानुमोदनिका। तस्याम्। **एत्थ**। एतस्यामुक्तप्रकारायां स्त्रीकथादिकथायाम्। **मे जो को** इत्यादि सुगमम्।

पडिक्कमामि भंते। इत्यादि। **अट्टे झाणे**। आर्तध्यानं चतुर्विधं 'आर्तममनोज्ञस्य सम्प्रयोगे तद्विप्रयोगाय स्मृतिसमन्वाहारः। विपरीतं मनोज्ञस्य। वेदनायाश्च। निदानं च' इत्यभिधानात्। **रुद्दे झाणे**। रौद्रध्याने हिंसानृतस्तेयविषयसंरक्षणेभ्यो रौद्रमित्येवंलक्षणे। कुतश्चित्कारणात्तदुभयध्यानपरिणतौ यो दोषस्तं प्रतिक्रमामि। **इहलोयसण्णाए**। इहलोकार्थं संज्ञाश्चतस्र आहारादिसंज्ञाभेदात्। **परलोयसण्णाए**। परलोको जन्मान्तरम्। तदर्थं संज्ञा सुखाद्यभिलाषः। तस्याम्। तत्रेहलोकसंज्ञानां चतसृणां व्याख्यानार्थमाहारेत्याद्याह। **आहारसण्णाए**। आहारार्थं संज्ञाऽभिलाषः। तस्याम्। **भयसण्णाए**। भयार्थं त्रासार्थं संज्ञा संस्कारः। **मेहुणसण्णाए**। मैथुनार्थं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

संज्ञाऽभिलाषः। तस्याम्। **परिग्गहसण्णाए**। परिग्रहार्थं संज्ञाऽभिलाषः। तस्याम्। **कोहसल्लाए**। इत्यादौ स्त्रीलिंगनिर्देशो 'लिंगं प्राकृते व्यभिचार्यपी-' त्यस्य प्रदर्शनार्थः। **कोहसल्लाए**। क्रोधशल्ये। **माणसल्लाए**। मानशल्ये। **मायासल्लाए**। मायाशल्ये। **लोहसल्लाए**। लोभशल्ये। **पेम्मसल्लाए**। स्नेहशल्ये। **पिवाससल्लाए**। इहलोकविषयाकांक्षणं पिपासाशल्यम्। तस्मिन्। **णियाणसल्लाए**। परलोके भोगाकांक्षणं निदानं, नियतं दीयते चित्तमस्मिन्निति निदानमिति व्युत्पत्तेः। **मिच्छादंसणसल्लाए**। मिथ्यादर्शनशल्ये। एतान्यष्टौ शल्यानीव शल्यानि। यथैव बाणादीनि शरीरमनुप्रविश्य प्राणिनां पीडाकरत्वाच्छल्यानि, तथा क्रोधादीन्यपि शरीरमनुप्रविश्य शारीरमानसादीनि नानादुःसहदुःखान्यनेकयोनिगतानि कुर्वन्तीति शल्यानीत्युच्यन्ते। **कोहकसाए माणकसाए मायाकसाए लोहकसाए**। एतेषां चतुर्णां कषायाणां क्रोधादिशल्यानां च को विशेष इति चेत्, उच्यते—बंधं प्रत्येतेषामस्ति विशेषः। तथाहि—क्रोधकषायजनितो मंदोऽल्पस्थितिको बंधः, क्रोधादिशल्यजनितस्तु तीव्रो बहु-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

स्थितिको बन्धः। एतानि चार्तध्यानादीनि लोभकषायपर्यन्तानि मुनिभिस्त्याज्यानि। तदत्यागे तेषु सत्सु यो दोषस्तस्य प्रतिक्रमणम्। **किण्हलेस्सपरिणामे णीललेस्सपरिणामे काउलेस्सपरिणामे**। एते त्रयोऽशुभलेश्यापरिणामाः परित्याज्याः। तदपरित्यागे प्रतिक्रमणम्। **आरंभपरिणामे**। ज्ञानसंयमोपकरणादेरारम्भपरिणामे निष्पादनसंस्कारादिपरिणामे। **परिग्गहपरिणामे**। परिग्रहस्य चेतनस्याचेतनस्य वा स्वीकारपरिणामे। **पडिसयाहिलासपरिणामे**। प्रतिश्रयो मठाद्याश्रयः। तत्राभिलाषः परिणामो मूर्च्छापरिणामः। **मिच्छादंसणपरिणामे**। विपरीताभिनिवेशरूपायां परिणतौ। **असंजमपरिणामे**। असंयमो द्वादशप्रकारः, षड्जीवनिकायषडिन्द्रियभेदात्। तत्परिणामे तत्परिणतौ। **कसायपरिणामे**। कषायाः क्रोधादयोऽनन्तानुबन्ध्यादिभेदात् षोडशप्रकाराः। तद्रूपतया परिणामे परिणतौ। **पावजोगपरिणामे**। पापाः सावद्याः। ते च ते योगाश्च। तद्रूपतया परिणामे परिणतौ। अथवा पापयोग्यपरिणामे पापयोग्यायां परिणतौ। **कायसुहाहिलासपरिणामे**। काये शरीरे

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

सुखाभिलाषः परिणामः सुखित्ववाञ्छेन्द्रियसुखाभिलाषो वा । तमेवेन्द्रियसुखाभिलाषं विषयानिष्ठं दर्शयन्नाह- **सद्देसु** । गीतादिमनोज्ञशब्देषु । **रूवेसु** । कमनीयकामिन्यादिरूपेषु । **गंधेसु** । कर्पूरकस्तूरिकादिमनोहरगन्धेषु । **रसेसु** । तिक्तमधुरादिजिह्वाह्लादजनकरसविशेषेषु । **फासेसु** । मृदुशीतलादिस्पर्शनेन्द्रियानन्दजनकस्पर्शेषु । **काइयाहिकरणियाए** । कायिक्यां (क्यां) । काये भवा कायिकी सावद्यक्रिया । अधिकरणं कर्मागमनाधिष्ठानं जीवाजीवलक्षणम् । तत्र भवाधिकरणिकी । **पादोसियाए** । प्रकृष्टा दोषाः क्रियाप्रदोषाः । तेषु भवा प्रादोषिकी दुष्टमनोवाक्कायव्यापारलक्षणा । **परिदावणियाए** । द्रावणं क्षोभणं दुःखोत्पादनम् । परि समन्ताद्द्रावणं परिद्रावणम् । तत्र भवा पारिद्रावणिकी । **पाणाइवाइयासु** । प्राणानामिन्द्रियमनोवाक्कायायुष्कोच्छ्वासनिःश्वासलक्षणानामतिपाता वियोगकरणानि । तत्र भवाः प्राणातिपातिकाः (क्यः) क्रियाः । तासु । **एत्थ** । एतस्मिन्नार्तध्यानादौ प्राणातिपातिकक्रियापर्यन्ते । **जो को** । इत्यादि सुगमम् ।

१—'टिड्ढाणञ्' इति ङीप् । २—'पाणादिवादियासु' इत्यपि पाठः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

पडिक्कमामि भंते । इत्यादि । **एके भावे अणाचारे ।** एकस्मिन्भावे परिणामे । कथम्भूते ? अनाचारे । आचारो हि विरतिः । तदभावोऽनाचारः । तल्लक्षणे । सर्वेषां हि चातुर्गतिकप्राणिनां स्वभावतः साधारणोऽनाचारलक्षण एको भावो भवति । **बेसु रायदोसेसु ।** द्वयो रागद्वेषयोः परिणामयोः कृतयोरेकस्मिंश्च प्रागुक्तपरिणामे ये दोषा व्रतादिविघातिनस्तान्प्रतिक्रमामि । **तिसु गुत्तीसु, तिसु दंडेसु, तिसु गारवेसु, चउसु कसाएसु, चउसु सण्णासु, पंचसु महव्वदेसु, पंचसु समिदीसु, छसु जीवणिकाएसु, छसु आवासएसु, सत्तसु भएसु ।** एते च गुप्त्यादयः प्रागेव व्याख्याताः । तेषु ये दोषास्तान्प्रतिक्रमामि । **अट्ठसु मएसु ।** यथा मदिरादयो जीवस्य मदं जनयंति तथा जातिकुलैश्वर्यरूपज्ञानतपोबलशिल्पान्यपि प्राणिनां मदजनकत्वान्मदाः । तेष्वष्टसु मदेषु ये दोषास्तान्प्रतिक्रमामि । **णवसु बंभचेरगुत्तीसु, दसविहेसु समणधम्मेसु ।** नवप्रकारा ब्रह्मचर्यगुप्तयो, दशप्रकारा श्रमणधर्माश्च प्रागेवोक्ताः । तेषु प्रमादात् समायातदोषान्प्रतिक्रमामि । **एयारसविहेसु उवासयपडि-**

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मासु। उपासनं सेवामर्हदादीनां ये कुर्वन्ति त उपासकाः श्रावकाः। तेषां प्रतिमास्वेकादशविधासु। "दंसणवय-सामाइयपोसहसचित्तराइभत्ते य। बंभारंभपरिग्गह अणु-मणमुद्दिट्ठदेसविरदो य॥" इत्येतल्लक्षणासु तास्वनादरादौ कृते यो दोषस्तं प्रतिक्रमामि। **बारसविहेसु भिक्खु-पडिमासु**। भिक्षूणां मुनीनां प्रतिमा द्वादशविधाः भवन्ति। तथाहि—उत्तमसंहननादियुक्तो मुनिर्विवक्षितदेश उत्कृष्ट-दुर्लभाहारस्य व्रतं गृह्णाति। इत्थम्भूतमाहारं मासमध्ये यदि प्राप्नोति तदा चर्यां करोति, नान्यथा। तस्य च मासस्यावसानदिवसे प्रतिमायोगेन तिष्ठति। इत्येका भिक्षुप्रतिमा। एवं पूर्वोक्ताहाराच्छतगुणदुर्लभाहारस्याव-ग्रहं गृह्णाति यावद् द्वित्रिचतुःपंचषट्सप्तमासा इति सप्तप्रतिमाः। ततस्त्रीणि सप्तदिनान्यवग्रहं गृह्णाति। तेषु कथमप्याहारप्राप्तौ त्रिद्व्येकग्रासं गृह्णाति। इति तिस्रः प्रतिमाः। ततोऽहोरात्रं प्रतिमायोगेन तिष्ठति। ततो रात्रिप्रतिमायोगेन स्थित्वा प्रभाते केवलमुत्पादयतीति। तदुक्तं-"मासियदुयतियचउपंचमासछम्माससत्तमासे य। तिण्णेव मंदराई इंदियराई य पडिमाओ॥" **तेरसवि-**

१—'सत्तराई' इति पाठान्तरम्।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

हेसु किरियाट्ठाणेसु । त्रयोदशविधानि क्रियास्थानानि प्रागेवोक्तानि । द्वादशभिक्षुप्रतिमास्त्रयोदशक्रियाश्च मुनिभिरनुष्ठातव्याः । तासु प्रमादादननुष्ठानेऽनादरे च ये दोषास्तान्प्रतिक्रमामि । **चोद्दसविहेसु भूदगामेसु** । भूतानां ग्रामाः संघाताश्चतुर्दश । तदुक्तं । गाथा—"बादरसुहुमेइंदी बितिचउरिंदि य असण्णिसण्णी य । पज्जत्ताऽपज्जत्ता भूदा ते चोद्दसा होंति ॥" अथवा मिथ्यात्वसासादनादयश्चतुर्दशभूतग्रामाः । तेषु विराधनायां यो दोषस्तं प्रतिक्रमामि । **पण्णारसविहेसु पमादट्ठाणेसु** । पंचदशप्रकाराणि प्रमादस्थानानि । तेषु यो दोषस्तं प्रतिक्रमामि । **सोलसविहेसु पवयणेसु** । षोडशप्रकाराणि वचनानि भवन्ति । तथाहि—विभक्तिकाललिंगवचनानि प्रत्येकं त्रीणि त्रीणि । तथाऽधिकोनमिश्रवचनानि त्रीणि । समयलोकदृष्टपरोक्षवचनानि चत्वारि । एतान्याश्रित्य यो दोषो जातस्तस्य प्रतिक्रमणम् । **सत्तारसविहेसु असंजमेसु** । असंयमोऽविरतिः । स सप्तदशप्रकारो भवति । तथाहि—पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतयो द्वित्रिचतुःपंचेन्द्रिया अप्रतिलेखेन दुष्प्रतिलेखेनापहृत्योपेक्षानिर्जीव (र्जित) मनोवा-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

क्काया: (?)। अपहृत्य गृहीताण्डकादिजन्तून्प्रातिलेख्यो-पेक्षास्थापितोपकरणस्य पुनरनवलोकनं निर्जीवकाष्ठचित्रा-दिविनाशनम्। अथवा—

गाथा—पंचासवेहिं विरमणं
पंचिंदियणिग्गहो कसायजओ।
तिहिं दंडेहिं य विरदी
सत्तारस संजमा भणिदा ॥ १ ॥

तत्प्रतिषेधादसंयमा अपि सप्तदशविधा भवन्ति। ते च न कर्तव्या:। प्रमादात्तत्करणे प्रतिक्रमणम्। अट्ठा-रसविहेसु असंपराइएसु। समीचीन: परो मुख्य: प्रधान आय: पुण्यागमनं येभ्यस्ते सम्परायाः। सम्पराया एव साम्परायिका:। अष्टादश। दश धर्मा: पंच समि-तयस्तिस्रो गुप्तयश्च। तत्प्रतिषेधादसाम्परायिका अपि प्रकृष्टपापागमनहेतवोऽष्टादश। पंचेंद्रियाणि, पंच तदर्था:, चत्वार: कषाया:, चतस्र: संज्ञा:। उक्तं च—

गाथा—

जइदसधम्मा पवयणमादा अट्ठारससंपरायगुणा।
तेहिंतो जं विरमणमसंपरायात्ति णिद्दिट्ठं ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

एतत्प्रभवं दोषं प्रतिक्रमामि ॥ एऊणविसाए णाहाज्झयणेसु । एकोनविंशतिनाथाध्ययनेषु । तद्यथा——

गाथा——

उक्कोडणाग-कुम्मंडय-रोहिणि-सिस्स-तुंब-संघादे ।
मादंगिमल्लि-चंदिम-तावद्देवय-तिक-तलाय-किण्णे (य) ॥ १ ॥
सुसुकेय-अवरकंके-णंदीफलमुदगणाहमंडूके ।
एत्तो य पुंडरीगो णाहज्झाणाणि उगुवीसं ॥ २ ॥

एताः सर्वाः धर्मकथाः । तथाहि—उक्कोडणागः श्वेतहस्ती । अस्य कथा । उत्तरापथे कनकपुरे राजा कनकः, कनका महाराज्ञी । पुत्रो नागकुमारस्तपो गृहीत्वा विहरमाणोऽटव्यां दावानलेन दह्यमानः समाधिना मृत्वाऽच्युतेन्द्रो जातः । तदर्धदग्धकलेवरं दृष्ट्वा तुङ्गभद्रो नाम तत्रत्यो भिल्लो जातपश्चात्तापो मृत्वा तत्रैव श्वेतगजो जातः । सोऽच्युतेन्द्रेण जिनधर्मं ग्राहितः । पुनर्दावानलेन दह्यमानं शशकं स्वपादतले स्थितं रक्षित्वा दह्यमानोऽपि दृढव्रतो भूत्वा मृत्वा देवो जातः ॥ कुम्म ॥ कूर्माख्यानं—यथा—कूर्मेण मुखचरणसंकोचं कृत्वाऽऽत्मनो ब्राह्मणा-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

न्मरणं निवारितं, तथा मुनिभिरपि पंचेन्द्रियसंकुचितैर्म-रणपरम्परा निवारयितव्या ॥ अंडय ॥ अण्डजकथा पंचप्रकारा । तद्यथा—कुक्कुटकथा ॥ १ ॥ माताप्येकः पिताऽप्येक इति तापसपाल्लिकास्थितशुककथा ॥ २ ॥ चाण-क्यव्याकरणे वेदकशुककथा ॥ ३ ॥ अगंधनसर्पकथा ॥ ४ ॥ हंसयूथबन्धमोचनकथा ॥ ५ ॥ रोहिणी ॥ स्वपुत्रबलदेवेन सह रोहिणी तिष्ठतीति लोकपवादं श्रुत्वा रोहिण्या तदा भणितं—यद्यहं शुद्धा तदा यमुना नदी सौरीपुरं वेष्टित्वा पूर्वाभिमुखं वहत्विति तन्माहात्म्यात्तथैव जातम् ॥ सिस्स ॥ शिष्यकथा—यथा-चेलिनीपुत्रवारिषेणप्रतिबोधितपुष्पडाल-मुनिकथा ॥ तुंब ॥ रोषेण दत्तकटुकतुम्बकभोजनमुनि-कथा ॥ संघादे ॥ अस्य कथा—कौशाम्बीनगर्यामिन्द्र-दत्तादयो द्वात्रिंशदिभ्याः । तेषां समुद्रदत्तादयो द्वात्रिं-शत्पुत्राः परस्परमित्रत्वमुपगताः सम्यग्दृष्टयः केवलिसमी-पेऽतिस्वल्पं निजजीवितं ज्ञात्वा तपो गृहीत्वा यमुनातीरे पादोपयानमरणेन स्थिताः । अतिवृष्टौ जातायां जलप्रवा-हेण यमुनाह्रदे सर्वेऽपि ते पतिताः । परमसमाधिना कालं कृत्वा स्वर्गं गताः ॥ मादंगिमालि ॥ मातंगिमाल्लिकथा ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यथा—वज्रमुष्टिमहाभटभार्यायाः मातंगिनामायाः मल्लिपुष्पमालाभ्यन्तरस्थितसर्पदष्टायाः कथा ॥ **चंदिम** ॥ चन्द्रवेधकथा ॥ **तावद्देवय** ॥ तावद्देवतोपद्रवदेशोत्पन्नघोटिकहरणसगरचक्रवर्तिकथा ॥ **तिक** ॥ मनुष्यकरोटसमुत्थितवंशत्रिकस्य करकण्डुमहाराजकृतछत्रध्वजांकुशदण्डकथा ॥ **तलाय** ॥ तडागपल्ल्यामेकवृक्षकोटरस्थिततपस्विनो गंधर्वाराधनाकथितकथा ॥ **किण्णे** ॥ व्रीहिमर्दनास्थितकर्षकपुरुषसत्यकथा ॥ **सुसुकेय** ॥ आराधनाकथितशुंशुमारह्रदनिक्षिप्तपाषाणकथा ॥ **अवरकंके** ॥ अवरकंकानामपत्तनोत्पन्नाञ्जनचोरकथा ॥ **णंदीफल** ॥ अटव्यां (वी) स्थितबुभुक्षापीडितधन्वंतरिविश्वानुलोमभृत्यानीतकिम्पाकफलकथा ॥ **उदगणाह** ॥ उदकनाथकथा यथा—राजामात्यसमक्षगडुलपानीयस्वच्छकरणकथा ॥ **मण्डूके** ॥ उद्यानवनतडागसमुत्पन्नजातिस्मरणमण्डूककथा ॥ **पुंडरीगो** ॥ पुंडरीकराजपुत्र्याः कथा ॥ अथवा—

गाथा—

गुणजीवा पज्जत्ती पाणा सण्णा य मग्गणाओ य
एउणवीसा एदे णाहज्झाणा मुणेयव्वा ॥ १ ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अथवा गाथा—

णवकेवललद्धीओ कम्मक्खयजा हवंति दस चेव।
णाहज्झाणा एदे एउणवीसा वियाणाहि ॥ २ ॥

कर्मक्षयजा घातिक्षयजा दशातिशयाः। एतेषामकाले पठनादौ यो दोषस्तस्य प्रतिक्रमणम् ॥ वीसाए असमाहिट्ठाणेसु ॥ विंशतावसमाधिस्थानेषु। रत्नत्रयमाराधयतोऽविक्षिप्तचित्तता समाधिः। तद्विपरीतोऽसमाधिः। तस्य विंशतिस्थानानि। तद्यथा—

गाथा—

डवडवचरमपमज्जिद णायं वा रादिणीयपडिहासी।
अधिसेज्जासण कोधी थेरविवादंतराए य ॥ १ ॥

उवघादमणणुवीचि अधिकरणी
पिट्ठिमांसपडिणीगो।
असमाहिकलहझंझासद्दकरे पढिद
एसणासमिदी ॥ २ ॥

सूरप्पमाणभोजी गाणंगणिगो सरक्खरावादे।
तह अप्पमाणभोजी वीसदिममकालसज्झाओ॥३॥

डवडवचरं ॥ ईर्यासमितिविहीनं गमनम् ॥ अप:

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मज्जिदं ॥ अप्रतिलेखितोपकरणादिनिक्षेपोपादानम् ॥ रादिणीयपडिहासी ॥ रादिणीओ दीक्षादिभिर्ज्येष्ठः। तममभिभूय जल्पनम् ॥ **अधिमेज्जासणं** ॥ ज्येष्ठस्योपरि शय्यासनम् ॥ **कोधी** ॥ ज्येष्ठवचनस्य रोषणम् ॥ **थेरविवादंतराए य** ॥ ज्येष्ठानां वदतां मध्ये प्रविश्य जल्पनम् ॥ **उवघादं** ॥ परमभिभूय वचनम् ॥ **अणणुवीचि** ॥ आगमभाषात्यागेन जल्पनम् ॥ **अधिकरणी** ॥ आगमविरोधेन निजबुद्ध्या तत्त्वकथनम् ॥ **पिट्ठिमांसपडिणीगो** ॥ पिट्ठिमांसा पिष्ठिमांस (?) पडिणीगो विपरीतः ॥ **असमाहिकलहं** ॥ अन्यवचनमन्यस्य कथयित्वा झकटकोत्पादनम् ॥ **झंझा** ॥ स्तोककलहं कृत्वा रोषणम् ॥ **सद्दकरे पढिदा** ॥ सर्वेषां ध्वानिमभिभूयोच्चैर्ध्वनिना पठनम् ॥ **एसणासमिदि** ॥ असंवृतभोजनम् ॥ **सूरप्पमाणभोजी** ॥ (?) ॥ **गाणंगणिगो** ॥ प्रचुरापधकारी गणाद्गणान्तरेषु निर्घाट्यते ॥ **सरक्खरावादे** ॥ उद्धूलितपादस्य जले प्रवेशनं जलार्द्रपादस्य वा धूल्यां प्रवेशनम् ॥ **अप्पमाणभोजी** ॥ अप्रमाणभोजनः ॥ **अकालसज्झाओ** ॥ अकालस्वाध्यायः ॥ एतान्यसमाधिस्थानानि

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मनोवचनकायैर्न कर्तव्यानि । प्रमादात्कदाचित्तत्करणे यो दोषस्तं प्रतिक्रमामि ॥ एक्कवीसाए सबलेसु ॥ एकविंशेषु सबलेषु ।

पंचरस पंचवण्णा दो गंधा अठ्ठफासगुणभेया ।
विरदिजणरागसहिदा इगिवीसा सबलकिरियाओ ॥

विरदिजणरागसहिदा । प्राक्परित्यक्तस्वजनोपरि स्नेहसमन्विताः । एते चैकविंशतिसबला न कर्तव्याः । प्रमादात्तत्करणे संजातं दोषं प्रतिक्रमामि ॥ बावीसाए परीसहेसु ॥ द्वाविंशेषु परीषहेषु व्याख्यातस्वरूपेषु कर्मनिर्जरार्थमवश्यं सोढव्येषु यो जातो दोषस्तं प्रतिक्रमामि । तेवीसाए सुद्दयडज्झाणेसु ॥ सूत्रकृतं द्वितीयमंगं, तस्याध्ययनानि त्रयोविंशतिः ।

गाथा—

समए वेदालिज्झे एत्तो उवसग्ग इत्थिपरिणामे ।
णिरयंतरवीरथुदी कुसीलपरिभासिए विरिए ॥१॥
धम्मो य अग्गमग्गे समोवसरणं तिकालगंथहिदे ।
आदा तदित्थगाथा पुंडरिको किरियठाणे य ॥२॥
आहारयपरिणामे पच्चक्खाणाणगारगुणकित्ति ।
सुद अत्था णालंदे सुद्दयडज्झाणाणि तेवीसं ॥३॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

समए ॥ समयाधिकारोऽध्ययनकालप्रतिपादनद्वारेण त्रिकालस्वरूपं प्रतिपादयति ॥ वेदालिंझे ॥ वेदालिंजाधिकारस्त्रिवेदानां स्वरूपं प्ररूपयति ॥ उवसग्गं ॥ उपसर्गाधिकारश्चतुर्विधोपसर्गं निरूपयति ॥ इत्थिपरिणामे ॥ स्त्रीपरिणामाधिकारः स्त्रीणां स्वभावं वर्णयति ॥ णिरयंतर ॥ नरकान्तराधिकारो नरकादिचतुर्गतीः प्ररूपयति ॥ वीरथुदी ॥ वीरस्तुत्यधिकारश्चतुर्विंशतितीर्थकृतां गुणव्यावर्णनं करोति ॥ कुसीलपरिभासिए ॥ कुशीलपरिभाषाधिकारः कुशीलादिपंचपार्श्वस्थानां स्वरूपवर्णनं करोति ॥ विरिए ॥ वीर्याधिकारो जीवानां तारतम्येन वीर्यं वर्णयति ॥ धम्मो य ॥ धर्माधिकारो धर्माधर्मयोः स्वरूपं वर्णयति ॥ अग्ग ॥ अग्राधिकारः श्रुताग्रपदानि वर्णयति ॥ मग्गे ॥ मार्गाधिकारो मोक्षस्वर्गयोः स्वरूपं कारणं च प्ररूपयति ॥ समोवसरणं ॥ समवसरणाधिकारश्चतुर्विंशतितीर्थकराणां समवसरणानि वर्णयति ॥ तिकालगंथहिदे ॥ त्रिकालग्रंथाधिकारस्त्रिकालगोचराशेषपरिग्रहाशुभत्वं प्ररूपयति ॥ आदा ॥ आत्माधिकारो जीवस्वरूपं प्ररूपयति ॥ तदित्थगाथा ॥ तदित्थगाथाधिकारो वादमार्गं प्ररूपयति ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

पुंडरिको ॥ पुंडरीकाधिकारः स्त्रीणां स्वर्गादिस्थानेषु स्वरूपवर्णनं करोति ॥ किरियठाणे य ॥ क्रियास्थाना-धिकारस्त्रयोदशक्रियाणां स्थानानि वर्णयति ॥ आहारय-परिणामे ॥ आहारकपरिणामाधिकारः सर्वधान्यानां रस-वीर्यविपाकं शरीरगतसप्तधातुस्वरूपं च प्ररूपयति ॥ पञ्च-क्खाण ॥ प्रत्याख्यानाधिकारः सर्वद्रव्यविषया निवृत्तयो निरूपयति ॥ अणगारगुणकित्ति ॥ अनगारगुणकीर्त-नाधिकारो मुनीनां गुणव्यावर्णनं करोति ॥ सुदा ॥ श्रुता-धिकारः श्रुतमाहात्म्यं वर्णयति ॥ अत्था ॥ अर्थाधिकारः श्रुतस्य फलं वर्णयति ॥ णालंदे ॥ नालंदाधिकारो ज्योतिष पटलं वर्णयति ॥ सुद्दयडज्झाणाणि तेवीसं ॥ सूत्र-कृताध्ययनान्येतानि त्रयोविंशतिसंख्यानि । द्वितीयांग श्रुतवर्णनाधिकारा अन्वर्थसंज्ञा एते । एतेषामकालाध्यय-नादिप्रभवं दोषं प्रतिक्रमामि ॥

चउवीसाए अरहंतेसु ॥ चतुर्विंशतितीर्थंकरदेवे यथाकालं वन्दनादिकं कर्तव्यम् । तदकरणे प्रतिक्रमणम् पणवीसाए भावणासु ॥ कर्मक्षयहेतुभूतव्रतपरिपालना-भव्यैर्भाव्यन्त इति भावनाः पंचविंशतिः । एकैकस्य

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

व्रतस्य परिपालनार्थं पंच पंच भावनाः प्रागेवोक्ताः। अथवा त्रयोदशक्रिया द्वादशतपांसि च पंचविंशतिर्भावना एताः सर्वदा भावयितव्याः। तदभावने प्रतिक्रमणम् ॥

छव्वीसाए पुढवीसु ॥ सौधर्मादिमोक्षशिलापर्यन्ता रुचिरा नामैका पृथ्वी भरतैरावतयोरवसर्पिण्यां शुद्धा नाम पृथ्वी भवति। उत्सर्पिण्यां तु सैव खरा इत्युच्यते। इत्येका पृथ्व्युभयशब्दवाच्या। रत्नप्रभाभूमौ खरभागे पिण्डतये-कैकयोजनसहस्रपरिमाणाः षोडश पृथिव्यः। चित्रापृथ्वी, वज्रपृथ्वी, वैडूर्यपृथ्वी, लोहितांकपृथ्वी, मसारगंधपृथ्वी, गोमेधपृथ्वी, प्रवालपृथ्वी, ज्योतिःपृथ्वी, रसांजनपृथ्वी, अंजनमूलपृथ्वी, अंकपृथ्वी, स्फटिकपृथ्वी, चंदनपृथ्वी, वर्चकपृथ्वी, बकुलपृथ्वी, शिलामयपृथ्वी चेति। पंक-भागरूपा पिंडतश्चतुरशीतियोजनसहस्रपरिमाणैका पृथ्वी। अब्बहुलभागे पिण्डतोऽशीतियोजनसहस्रपरिमाणा रत्न-प्रभा नरकपृथ्वी। आकाशे चाधः षण्नरकपृथिव्य इति षड्विंशतिपृथिव्यः। तदुक्तम्—

रुचिरा सोलसपडला,
सत्तासु पुढवीसु होंति पुढवीओ।
अवसप्पिणीए सुद्धा, खरा य उवसप्पिणीए दु ॥१॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तासां मनोवाक्कायैर्विराधना न कर्तव्या । तत्करणे प्रतिक्रमणम् ।

सत्तावीसाए अणगारगुणेसु । सप्तविंशतिर्ह्यनगारगुणाः, द्वादश भिक्षुप्रतिमाः, अष्टौ प्रवचनमातरः, क्रोधमानमायालोभमोहरागद्वेषाणामभावाश्च । तदुक्तम्–

पडिमा पवयणमादा कसायमोहो दु रागदोसो य ।
बारस अट्ठय चउरो सेसा एक्केक्कणिद्दलिया ॥१॥
अणगारगुणा एते सत्तावीसं तु होंति णादव्वा ।
वीरजिणिंदुवदेसे णिद्दिट्ठा साहुमग्गा णं ॥ २ ॥

एतेऽनगारगुणाः कर्तव्या भावयितव्याः स्मर्तव्याश्च । प्रमादात्तदकरणादौ प्रतिक्रमणम् ॥ **अट्ठावीसाए आयारकप्पेसु ॥** अष्टाविंशतिमूलगुणा आचारकल्पा आचरणभेदाः । एतेषामतात्पर्यादिकं न कर्तव्यम् । प्रमादात्तत्करणे प्रतिक्रमणम् ॥ **एऊणतीसाए पावसुत्तपसंगेसु ॥** एकोनत्रिंशत्पापसूत्रप्रसंगाः । तद्यथा–चित्रकर्मादिसूत्रं, गणितसूत्रं, चाटुकारसूत्रं, वैद्यकसूत्रं, नृत्यसूत्रं, गान्धर्वसूत्रं, पटहसूत्रं, अगदसूत्रं, मद्यसूत्रं, द्यूतसूत्रं, राजनीतिसूत्रं, चतुरंगसूत्रं, गजतुरगपुरुषस्त्रीछत्रगो-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

खड्गदण्डांजनानां लक्षणसूत्राणि ॥ ' अंगसरवंजणा-लक्खणं च । छिण्णं च भोमसुमणंतरिक्खं । ' इत्यष्टांग-निमित्तसूत्राणि । इत्येकोनत्रिंशत्पापसूत्राणि । अथवा—

अट्ठारस य पुराणो सडंगविण्णा य लोइयाणं दु ।
बुद्धाइपंचसमया परूवणा जासु दे लोए ॥

एतेषामेकोनत्रिंशत्पापसूत्राणां प्रसंगे यो दोषस्तस्य प्रतिक्रमणम् ॥ **तीसाए मोहणीयट्ठाणेसु** ॥ त्रिंशन्मो-हनीयस्थानेषु । तथाहि—व्रतविषये पंचप्रकारो मोहः । पंचप्रकारमनुष्यविषये पंच मोहाः । पंचप्रकारमनुष्याः भोगभूमिजमनुष्याः, विद्याधरत्रिषष्ठिशलाकापुरुषाः, पंच-दशकर्मभूमिजचतुर्थकालोत्पन्नमनुष्याः, भरतैरावतेषु दुष्ष-मातिदुष्षमकालोत्पन्नमनुष्याः, समुद्रमध्यद्वीपोत्पन्नकर्ण-प्रावरणादिमनुष्याश्च । जीवाजीवास्रवसंवरनिर्जराबंधमो-क्षपुण्यपापानां स्वरूपे नवप्रकारो मोहः । कर्मबंधस्वरूपे एको मोहः । द्वादशविधतपःस्वरूप एको मोहः । दर्शन-स्वरूप एको मोहः । नैगमसंग्रहव्यवहारर्जुसूत्रशब्दसम-भिरूढैवम्भूतानां सप्तनयानां स्वरूपे सप्त मोहाः । व्रत-विनाशविषय एको मोहः । अथवा क्षेत्ररत्नरूप्यसुवर्ण-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

धनधान्यदासीदासकुप्यभाण्डलक्षणबाह्यग्रंथविषयो दशप्रकारो मोहः। मिथ्यात्ववेदरागादिलक्षणाभ्यन्तरग्रन्थविषयश्चतुर्दशप्रकारः, पंचेन्द्रियदुष्टमनोविषयः षट्प्रकारो मोहः। एतानि त्रिंशन्मोहनीयस्थानानि परित्याज्यानि। प्रमादात्कदाचित्तदपरित्यागे प्रतिक्रमणम् ॥ **एकतीसाए कम्मविवाएसु** ॥ एकत्रिंशत्कर्मविपाकेषु[1]। ज्ञानावरणं हि पंचप्रकारम्। दर्शनावरणीयं नवप्रकारम्। वेदनीयं सातासातरूपेण द्विप्रकारम्। मोहनीयं दर्शनमोहनीयचारित्रमोहनीयभेदाद्द्विप्रकारम्। आयुश्चतुर्भेदम्। नाम शुभमशुभं च। गोत्रमुच्चैर्नीचैश्च। अंतरायः पंचप्रकारः। एतेषां विविधकर्मविवादानामास्रवो[2][3] न कर्तव्यः। प्रमादात्तत्करणे प्रतिक्रमणम् ॥ **बत्तीसाए जिणोवएसेसु।**

आवासमंगपुव्वा छब्बारस चोद्दसा य ते कमसो।
बत्तीस इमे णियमा जिणोवएसा मुणेयव्वा ॥ १॥

एतेषु प्रमादादनादरादिर्यो दोषस्तस्य प्रतिक्रमणम्। **तेत्तीसाए अच्चासणदाए** ॥ त्रयस्त्रिंशत्प्रकारायामत्यासादनतायां यो दोषस्तस्य प्रतिक्रमणम्। कथं त्रयस्त्रिं

१–विवादेषु इति पाठान्तरम्। २–कर्मवादानामिति पाठान्तरम्। ३–विपाकानामिति पाठेन भाव्यम्।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

शत्प्रकारताऽत्यासादनताया इति चेत्, अर्हत्सिद्धबुद्धजिन-केवलिप्रज्ञप्तधर्मज्ञानदर्शनचारित्रतपोनियमसंयमाचार्यो-पाध्यायसाधुगणगणितपस्विप्रवर्तकस्थविरकुलकरसाधर्मि-कपारधर्मिकश्रमणश्रमणीश्रावकश्राविकादेवदेवीमानुषमा-नुषीतिर्यक्तिरश्चीभेदात्। अथवा—

पंचेव अत्थिकाया छज्जीवणिकाय महव्वया पंच।
पवयणमादु पदत्था तेत्तीसाच्चासणा भणिया ॥१॥

एवमर्हदादीनां जीवविशेषाणां विस्तरेणाऽत्यासादनायां प्रतिक्रमणविधिरुक्तः। संक्षेपेण पुनः ॥ **जीवाणं अच्चासणदाए। अजीवाणं अच्चासणदाए ॥** जीवाजीवद्रव्यासादनायां हि सर्वद्रव्याणामत्यासादना लभ्यते। चार्वाकमताश्रयणेन हि जीवानामत्यासादना भवति, ब्रह्माद्यद्वैताद्याश्रयणेन त्वजीवानामिति। तथा ज्ञानस्य मत्यादेरत्यासादनायां, दर्शनस्यौपशमिकादेरत्यासादनायां, चारित्रस्य सामायिकादेरत्यासादनायां, तपसो बाह्यस्याभ्यन्तरस्य चात्यासादनायां, वीर्यस्य तपश्चरणादिविधाने सामर्थ्यस्यात्यासादनायां यत्किंचित्पूर्वं दुश्चरित्रं मनोवाक्कायैर्दुष्टं चेष्टितं जातं ॥ **तं सव्वं गरहामि ॥** तत्सर्वं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

दुश्चरित्रं गर्हे । परसाक्षिको हि 'हा दुष्टं कृतम्' इत्यादि पश्चात्तापो गर्हा ॥ पच्चुप्पण्णं ॥ साम्प्रतं पुनरुत्पन्नं ॥ पडिक्कमामि ॥ प्रतिक्रमणद्वारेण निराकरोमि ॥ अणागयं पच्चक्खामि ॥ अनागतं भावि दुश्चरित्रं प्रत्याख्यामि निराकरोमि, उत्पत्तुं न ददामि ॥ अगरहियं गरहामि ॥ अविवेकान्मया यदगर्हितं पूर्वं दुश्चरित्रं तदिदानीं हेयोपादेयविवेकसद्भावाद्गर्हे ॥ अणिंदियं णिंदामि ॥ आत्मसाक्षिको हि 'हा दुष्टं कृतम्' इत्याद्यनुशयो निंदा । तथा यन्मया पूर्वमविवेकादनिन्दितं दुश्चरित्रं तदिदानीं विवेकसम्पत्तौ निन्दामि ॥ अणालोचियं आलोचेमि ॥ गुर्वादेः कृतदोषनिवेदनमालोचना । यत्पूर्वं मयाऽज्ञानान्मदाद्वाऽनालोचितं तदिदानीं तदभावादालोचयामि ॥ आराहणं अब्भुट्ठेमि ॥ रत्नत्रयस्याराधनां तद्विषये निरवद्यां मनोवाक्कायवृत्तिमभ्युत्तिष्ठाम्यनुतिष्ठामि ॥ विराहणं पडिक्कमामि ॥ रत्नत्रयविषये सावद्यां वृत्तिं मनोवाक्कायकृतां प्रतिक्रमामि ॥ एत्थ मे जो को वि ॥ इत्यादि सुगमम् । इच्छामि भंते ॥ इत्यादि ॥ इमं णिग्गंथं ॥ इमं वक्ष्यमाणं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मोक्षमार्गं श्रद्दधामीत्यभिसंबंधः। किंविशिष्टम्? **णिग्गंथं**॥ ग्रन्थाद्बाह्यादभ्यन्तराच्च निष्क्रान्तो निर्ग्रन्थः। तन्निर्ग्रन्थतालक्षणं मोक्षमार्गं मोक्षप्राप्त्युपायभूतं लिंगं॥ **पावयणं**॥ प्रवचन आगमे भवं मोक्षमार्गत्वेन निर्ग्रन्थलिंगमागमे प्रतिपादितमित्यर्थः। **पव्वयणमिति** पाठे प्रव्रजनं दीक्षाग्रहणं निर्ग्रन्थं निर्ग्रन्थलिंगरूपं मोक्षमार्गमिति सम्बन्धः॥ कथम्भूतमेतत्? **अणुत्तरं** ॥ न विद्यत उत्तरमुत्कृष्टं मोक्षमार्गत्वेनान्यद्यस्मान्निर्ग्रन्थलिंगग्रहणरूपात्प्रव्रजनात्॥ **केवलियं** ॥ केवलिनः सम्बन्धि यन्निर्ग्रन्थलिंगं तत्॥ **पडिपुण्णं** ॥ परिपूर्णं, अयोगकेवलिनिर्ग्रन्थलिंगस्य निःशेषकर्मक्षयहेतुत्वेन संपूर्णत्वात्॥ **णेगाइयं** ॥ परिपूर्णरत्नत्रयनिकायभवं नैकायिकम्। यत एवैवंविधं तल्लिंगमत एव परिपूर्णम्॥ **सामाइयं**[1] ॥ समयनं समय एकत्वं परमोदासीनता सर्वसावद्ययोगव्यावृत्तिर्वा। तत्र भवं तत्प्रयोजनं वा सामायिकं तल्लिंगम्॥ **संसुद्धं**[2] ॥ निरतिचारमालोचनादिप्रायश्चित्तविशुद्धम्॥ **सल्लघत्ताणं**[3]॥

१—'सामायियं' इति पाठान्तरम्। २—'संसुदं' इति मूलप्रतौ पाठः। ३—'सल्लघट्टाणं' इति पाठान्तरम्।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

शल्यैर्मायामिथ्यात्वादिभिर्घट्टयंते कदर्थ्यंत इति शल्यघट्टाः। तेषां शल्यघट्टानाम्[1]। शल्यघातनं तल्लिंगम्, तस्मिन्सति सर्वत्र निस्पृहत्वेन निदानादिशल्यासंभवात्॥ **सिद्धिमग्गं** ॥ सिद्धेः स्वात्मोपलब्धेर्बुद्धितपोलब्ध्यादि-ऋद्धिप्राप्तेर्वा मार्गस्तल्लिंगम्॥ **सेढिमग्गं** ॥ श्रेणी हि द्विविधा-उपशमश्रेणी क्षपकश्रेणी च। तस्या उभयरूपाया मार्गे आरोहणहेतुर्निर्ग्रन्थलिंगम्॥ **मुत्तिमग्गं** ॥ मोचनं मुक्तिः परिग्रहत्यागः। तस्या मार्गः॥ **पमुत्तिमग्गं** ॥ प्रकर्षेण मुक्तिः सर्वसंगपरित्यागः परमनिःस्पृहता। तस्या मार्गस्तल्लिंगम्॥ **मोक्खमग्गं** ॥ बन्धहेत्वभावनिर्जराभ्यां कृत्स्नकर्मणां विशेषेणापुनरुत्पत्त्या प्रकर्षेण निश्शेषतो मोक्षणं निरसनं मोक्षः सिद्धिस्वरूपस्तस्य[2] मार्गः॥ **पमोक्खमग्गं** ॥ प्रकृष्टो मोक्षो यस्मादसौ प्रमोक्षोऽर्हदवस्था। तस्य मार्गः। सिद्धावस्थाया अर्हदवस्थायाश्च प्राप्त्युपायो निर्ग्रन्थलिंगमित्यर्थः। अथवा—मोक्षो देशतः कर्मक्षयोऽर्हदवस्थालक्षणः, प्रमोक्षः साकल्येन कर्मक्षयः सिद्धावस्थारूपः। तयोर्मार्गः[3]॥ **णिज्जाणमग्गं** ॥ यानात्संसारपर्य-

१—‘शल्यघत्ताणं’ इति मूलप्रतौ पाठः। २—‘सिद्धस्वरूपः’ इति मूलप्रतौ पाठः। ३—‘तपोमार्गः’ इति पाठान्तरम्।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

टनान्निष्क्रान्तं निर्यानं चतुर्गतिपरिभ्रमणाभावः । तस्य मार्गः ॥ **णिव्वाणमग्गं** ॥ निर्वाणं संसारोपरतिः परमसुखं वा। तस्य मार्गोऽत एव ॥ **सव्वदुक्खपरिहाणिमग्गं** ॥ सर्वदुःखानां शारीरमानसादीनां परि समंताद् हानिः प्रच्युतिः । तस्या मार्गः ॥ **सुचरियपरिणिव्वाणमग्गं** ॥ शोभनं विशुद्धं चारित्रं सामायिकादि येषां ते सुचरित्राः । तेषां परिनिर्वाणमार्गः । तद्भवे द्वितीयादिभवे वा मोक्ष-प्रापकं निर्ग्रन्थलिंगम् ॥ **अवितहं** ॥ तल्लिंगमवितथं मोक्षार्थिनां मोक्षप्रापणे विसंवादकत्वरहितम् ॥**अविसंति**॥ तदित्थम्भूतं निर्ग्रन्थलिंगं मोक्षार्थिन आविशंति समाश्र-यन्ति । स्वीकुर्वन्तीत्यर्थः । 'गुरुया य होंति लहुया' इति लक्षणेनाऽऽकारस्याऽकारादेशः ॥ **अविसंधी**-ति पाठे न विद्यते विसंधिर्विरोधो मोक्षेण सहास्येत्यर्थः॥ **पवयणं** ॥ प्रकृष्टं सर्वज्ञप्रणीतत्वेनाबाधितं वचनं प्रतिपादकं यस्य तत्प्रवचनं तल्लिंगम् ॥ **उत्तमं** ॥ उत्तमस्य मोक्षलक्षणा-र्थस्य संसाधकत्वादुत्तमम् ॥ **तं सद्दहामि** ॥ तत्पूर्वोक्त-विशेषणविशिष्टं निर्ग्रन्थलिंगं श्रद्दधामि । तत्र विपरीता-

१–'संसारकत्वाद्' इति मूलप्रतौ पाठः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

भिनिवेशरहितो भवामि ॥ **तं पत्तियामि** ॥ मोक्षहेतुत्वे
यथावत्प्रतिपद्ये ॥ **तं रोचेमि** ॥ मोक्षकारणतया तत्रै
रुचिं करोमि ॥ **तं फासेमि** ॥ मोक्षार्थित्वात्तदेव तत्स
धनतया स्पृशामि ॥ **अवगाहियामि** ॥(१) **इदो उत्त**
इत्यादि । इतोऽस्मान्निर्ग्रन्थलिंगादुत्तरमुत्कृष्टं ॥ **अण्णं**
अन्यन्मोक्षसाधकं लिंगं वर्तमानकाले तावत् ॥ **णत्थि**
नास्ति ॥ अतीतकाले **ण भूदं** ॥ न भूतं न संजातम्
भविष्यत्काले च **ण भविस्सदि** ॥ न भविष्यति । के
कृत्वा कालत्रयेऽप्युत्कृष्टमितस्तन्न भवति ? **णाणेण**
दंसणेण वा चरित्तेण वा ॥ ज्ञानदर्शनचारित्राण्युत्
ष्टान्यत्रैव लिंगे सम्भवन्ति । अतस्तैः कृत्वाऽन्यलिंग
त्कृष्टं न सम्भवति ॥ **सुत्तेण वा** ॥ उत्कृष्टागमप्रति
दितत्वेनाऽपि तदुत्कृष्टं उत्कृष्टेन सर्वज्ञप्रणीतागमेन नि
न्थलिंगस्यैव मोक्षहेतुतया प्रतिपादितत्वादन्यागम
चागमाभासतयाऽनुत्कृष्टत्वात् । यत एवं ततः ॥ इ
जीवा सिज्झंति ॥ इतो निर्ग्रन्थलिंगाज्जीवा मुक्त्यर्थि

१—' अवगाहयामि ' इति झा-पुस्तके पाठः । २—' त्वं न संभव
इति झा-पुस्तके पाठः । ३—' न तदुत्कृष्टं ' इत्यपि पाठः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

सिध्यन्ति स्वात्मोपलम्भं लब्ध्वा ऋद्धीश्च लभंते॥ **बुज्झंति॥** जीवादितत्त्वानां यथावत्तत्स्वरूपमशेषविशेषतो बुध्यंते, तल्लिंगे सत्येव बुद्‌ध्यादिलब्धीनां संभवात् ॥ **मुंचंति[1]** ॥ सकलकर्मविमुक्ता भवंति ॥ **परिणिव्वायंति** ॥ सुखिनः कृतकृत्या वा भवंति ॥ **सव्वदुक्खाणमंतं करेंति** ॥ शारीरमानसाद्यखिलदुःखानामंतं विनाशं कुर्वंति ॥ **परि-वियाणंति** ॥ सर्वदुःखानामंतं पर्यन्तं परि समंततो विशेषेण जानंति । तथा एतास्मिन्निर्ग्रन्थलिंगे सति ॥ **समणोमि** ॥ श्रमणोऽस्मि मुनिर्भवामि ॥ **संजदोमि** ॥ प्राणींद्रियसंयम-परो भवामि ॥ **उवरदोमि** ॥ उपरतो विषयव्यावृत्तो भवामि ॥ **उवसंतोमि** ॥ क्वचिदपि रागद्वेषाभावादुपशांतो भवामि ॥ **उवहीत्यादि** ॥ उपधिः परिग्रहः, **नियडि** निकृति-र्वंचना, **माणो** गर्वः, **माया** कौटिल्यं, **मोस** असत्यम् ॥ मिथ्यादर्शनज्ञानचारित्राणि तु सुप्रसिद्धानि ॥ **पडिविर-दोमि** ॥ एतानि प्रति विरतोऽस्मि व्यावृत्तो भवामि, तत्र रुचिं न करोमि । सम्यग्ज्ञानसम्यग्दर्शनसम्यक्‌चारित्रं च ॥ **रोचेमि** ॥ श्रद्दधे ॥ **जं जिणवरेहिं पण्णत्तं** ॥

१—'मुच्चंति' इति झाप्रतौ पाठः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यत्सम्यग्ज्ञानादि जिनवरैरागमे प्रज्ञप्तं प्रतिपादितं तद्रोचे, नान्यत् ॥ **एत्थ मे जो को वि[1]–इत्यादि** सुगमम् । **पडिक्कमामि भंते** इत्यादि । सर्वस्य दैवसिकस्य रात्रिकस्य चातिचारस्य ॥ **सव्वकालियाए** ॥ सर्वकालिक्या विशुद्धेर्निमित्तं प्रतिक्रमामि । कस्य सम्बन्धिन्यास्तद्विशुद्धेरित्याह ॥ **इरियासमिदीए** इत्यादि । ईर्यासमितेर्भाषासमितेरेषणासमितेरादाननिक्षेपणसमितेरुच्चारप्रस्रवणक्ष्वेल[2]शिंघाणकविकृतिप्रतिष्ठापनिकायाश्च । ईर्यासमित्यादीनां च स्वरूपं प्रागेव व्याख्यातम् । तथा मनोगुप्तेर्वचनगुप्तेः कायगुप्तेश्च संबंधिन्याः सर्वकालिक्याः विशुद्धेर्निमित्तं प्रतिक्रमामि । मनोगुप्त्यादीनामपि स्वरूपं प्रागेव प्ररूपितम् ॥ **पाणादिवादादो वेरमणाए** ॥ प्राणातिपाताद्विरमणाश्रितायाः विशुद्धेर्निमित्तं प्रतिक्रमामि । एवं मृषावादाद्विरमणाश्रितायाः, अदत्तादानाद्विरमणाश्रितायाः, मैथुनाद्विरमणाश्रितायाः, परिग्रहाद्विरमणाश्रितायाः, रात्रिभोजनाद्विरमणाश्रितायाश्च विशुद्धेर्निमित्तं प्रतिक्रमामि ।

१–कोई इति मूलप्रतौ पाठः । २–खेलसिंघाणक–इति मूलप्रतौ पाठः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

प्राणातिपातादीनां च स्वरूपं पूर्वमेव व्याख्यातम् ॥ सव्व-विराहणाए ॥ सर्वेषामेकेन्द्रियादिजीवानां विराधनायां पीडायां कृतायां या विशुद्धिस्तस्या निमित्तं प्रतिक्रमामि ॥ सव्वधम्मअइक्कमणदाए ॥ सर्वे धर्मा यथाकालमावश्यककरणादयः । तेषामतिक्रमणतायां कृतायां या विशुद्धिस्तस्या निमित्तं प्रतिक्रमामि ॥ सव्वमिच्छाचरियाए[1]॥ सर्वे च ते मिथ्याचाराश्चाऽज्ञानवशवर्तीनि मिथ्याचरणानि तेषु सत्सु समुत्पन्नदोषाणां या विशुद्धिस्तस्या निमित्तं प्रतिक्रमामि ॥ एत्थ मे जो को[2] वि ॥ इत्यादि सुगमम् । इच्छामि भंते इत्यादि । कायस्योत्सर्जनमुत्सर्गः परित्यागः कायविषय उदासीनता तं करोमीति । इच्छामि भगवन् ॥ जो मे यः कश्चिन्मे दोषः संजातो दैवसिको रात्रिकोऽतिचारोऽनाचार आभोगोऽनाभोगो वा प्राग्व्याख्यातस्वरूपः । तथा कायिको वाचिको मानसिको वा । कायिको दोषो दुश्चरित्रलक्षण; वाचिको दुर्भाषितस्वरूपः, मानसिकस्तु दुश्चिंतितदुष्पारिणामिकस्वभावः । कस्मिन्विषयेऽयमेवंविधो दोषः ? ज्ञाने, दर्शने, चारित्रे, सूत्रे, सामायिके

१–'चारए' इति झाप्रतौ पाठः । २–'कोइ' इति मूलप्रतौ पाठः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

वा । अर्थस्य सूचनात्सूत्रमागमः । तथा पंचानां महाव्रतानां, पंचानां समितीनां, तिसृणां गुप्तीनां, षण्णां जीवनिकायानां च विराधनायां यः कश्चिन्मे दोषः प्रत्येकं जातस्तस्याष्टप्रकारस्य कर्मणश्च तद्विराधनानिमित्तस्य ॥ णिग्घादणाए ॥ निर्घातननिमित्तं कायोत्सर्गं करोमि । इति सम्बन्धः ॥ अण्णहा ॥ अन्यथाऽन्येनापि प्रकारेण यः कश्चिद्दोषो जातस्तस्य निर्घातनार्थं कायोत्सर्गं करोमि । तमेवान्यप्रकारं प्रदर्शयन्नाह ॥ उस्सासिदेण वा ॥ उच्छ्वासितेन वा ॥ णिस्सासिदेण वा ॥ निर्मिषितेन लोचनपिधानेन ॥ खासिदेण वा ॥ खात्कृतेन ॥ छिंकिदेण वा ॥ छीत्कृतेन ॥ जंबाइदेण वा ॥ जृंभायितेन ॥ सुहुमेहिं अंगचलाचलेहिं ॥ सूक्ष्मैरन्यजनासंविदितैः शरीरचलनाचलनैः ॥ दिट्ठिचलाचलेहिं ॥ सूक्ष्मैर्लोचनस्पंदनास्पंदनैः ॥ एदेहिं सव्वेहिं ॥ एतैः प्रागुक्तैः सर्वैः ॥ आयारेहिं ॥ आचारैर्व्यापारैर्यैः कश्चिद्दोषो जातः । किंविशिष्टैः ? असमाहिं पत्तेहिं ॥ धर्म्यं शुक्लं च ध्यानं समाधिः । तद्विपर्ययोऽसमाधिः । तं प्राप्तैः । आर्तरौद्रध्यानोपेतैरित्यर्थः । तस्य दोषस्य निर्घातनार्थं ॥ जाव-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अरिहंताणं ॥ यावत्कालमर्हतां देशतः साकल्यतश्च कर्मारातिघातिनां पंचपरमेष्ठिनां ॥ **भयवंताणं** ॥ सातिशयज्ञानवतां पूज्यानां वा ॥ **पज्जुवासं करेमि** ॥ एकाग्रेण हि विशुद्धेन मनसा दैवसिकप्रतिक्रमणायामष्टोत्तरशतोच्छ्वासैः षड्त्रिंशद् वारान् पंचनमस्कारोच्चारणमर्हतां पर्युपासनकरणं, रात्रिप्रतिक्रमणायां चतुःपंचाशदुच्छ्वासैरष्टादशवारांस्तदुच्चारणं तत् । गोचरितादिप्रतिक्रमणायां तु सप्तविंशत्युच्छ्वासैर्नववारांस्तदुच्चारणं तदिति तावत्कालं ॥ **कायं वोसरामि** ॥ (कायं) व्युत्सृजामि त्यजामि । तत्रोदासीनो भवामीत्यर्थः । कथम्भूतं कायम् ? **पावकंम्मं** ॥ पापं कर्म यस्मात्, पापाय वा कर्म व्यापारो यस्य ॥ **दुच्चरियं** ॥ दुष्टं दुर्गतिप्रापकं चरितं चेष्टितं यस्य ।

यः सर्वाणीत्यादि ॥ यो वीरो भगवान् जानीते तस्मै नमः । किं जानीते ? **सर्वाणि द्रव्याणि** ॥ कथम्भूतानि ? **चराचराणि** ॥ चराणि सक्रियाणि जीवपुद्गलद्रव्याणि । अचराणि निष्क्रियाणि धर्माधर्माकाशकालद्रव्याणि । कथं तान्यसौ जानीते ? **विधिवद्** यथावत् । न केवलं तान्येवासौ जानीते, अपि तु तेषां **गुणान्पर्या-**

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यानपि । तेषां सर्वद्रव्याणां ये सम्बन्धिनो गुणाः सहभुवो धर्माः, ये च पर्यायाः क्रमभुवो विवर्तास्तानपि सर्वान् **सर्वथा** अशेषविशेषतो जानीते । कथम्भूतान् ? **भूतभाविभवतः** अतीतानागतवर्तमानान् । किं कदाचिदेवासौ तांस्तथा जानीते ? **सदा** सर्वकालं । ननु कालादिक्रमेणासौ तांस्तथा ज्ञास्यतीत्याह—**युगपत्** । एकहेलयैव, न पुनर्देशकालस्वभावक्रमेण, करणक्रमव्यवधानातिवर्तिज्ञानस्वभावत्वात्तस्य । तर्हि कस्मिंश्चिदेव क्षणे तांस्तथा ज्ञास्यति, पश्चात्क्रमेणेत्याह—**प्रतिक्षणं** क्षणं क्षणं प्रति तांस्तथा जानीते, न पुनः कस्मिंश्चिदेव क्षणे । यत एवंविधो भगवान्, अतः सर्वज्ञ इत्युच्यते । सर्वं हि वस्तु युगपद्यथावज्जानातीति सर्वज्ञस्तस्मै **सर्वज्ञाय** । **जिनेश्वराय** देशजिनस्वामिने । **महते** गुणोत्कृष्टाय । **वीराय** अन्तिमतीर्थकराय । **नमः** ।

तदेव तन्महत्त्वं सप्तविभक्तिनिर्देशेन गुणस्तवनद्वारेण प्रदर्शयति—**वीरः सर्वसुरासुरेन्द्रमहितः** । सर्वे च ते सुरासुरेन्द्राश्च वैमानिकभवनवास्यादीन्द्रास्तैर्महितः पूजितः । **वीरं बुधाः संश्रिताः** । बुधा गणधरादयो

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

वीरं संश्रिताः संसारसमुद्रोत्तरणार्थं समाश्रिताः। **वीरेणाभिहतो**। विनाशितः। कोऽसौ ? **स्वकर्मनिचयः**। स्वस्य स्वकीयानां वा भव्यानां कर्मनिचयो ज्ञानावरणादिकर्मसंघातः। इत्थम्भूताय **वीराय भक्त्या नमः**। **वीरात्तीर्थमिदं प्रवृत्तं**—तीर्यते संसारसमुद्रो येन तत्तीर्थं श्रुतम्। इदमंगांगबाह्यभेदभिन्नम्। किंविशिष्टम् ? अतुलं निर्बाधत्वेन विशिष्टार्थप्रतिपादकत्वेन चानुपमम्। **वीरस्य घोरं तपो**। घोरं दुष्करं तपो बाह्यमाभ्यन्तरं च वीरस्य भगवतः संबन्धि, नान्येषाम्। **वीरे श्रीद्युतिकांतिकीर्तिधृतयः**। श्रीरन्तरंगा बहिरंगा चानन्तज्ञानादिसमवसरणादिविभूतिः। द्युतिर्देहज्योतिः। कान्तिः कमनीयता लावण्यविशेषो वा। कीर्तिः सार्वत्रिकी ख्यातिर्वाणी वा, कीर्त्यन्ते जीवादयोऽर्थाः ययेति व्युत्पत्तेः। धृतिर्निराकांक्षणम्। (ताः) यतः एतास्त्वयि विद्यन्ते, अतः। **हे वीर भद्रं** परमकल्याणं **त्वयि**॥

इत्थम्भूते च त्वयि भगवन् ये भक्तिं कुर्वन्ति तेषां फलमुपदर्शयन्नाह—ये **वीरेत्यादि**। ये भव्यजनाः **वीरपादौ प्रणमंति नित्यं**। किंविशिष्टाः ? **ध्याने स्थिताः**

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

एकाग्रतां गताः। **संयमयोगयुक्ताः** संयमेन द्वादशप्रकारेण यावज्जीवव्रतलक्षणेन वा उपलक्षितो योगो मनोवाक्कायव्यापारश्चित्तवृत्तिनिरोधो वा। तेन युक्ताः सन्तः। **ते वीतशोकाः**। विनष्टशोका हि स्फुटं लोके त्रिभुवने **भवन्ति**। शोको ह्यधर्मप्रभवः। तत्प्रणामे च विशिष्टधर्मोत्पत्तेरधर्मप्रक्षयाच्छोकाभावः। एवंविधाश्च **ते संसारदुर्गं विषमं तरंति**। संसार एव दुर्गं महाटवी विषमं रौद्रमनेकप्रकारदुःखदायित्वेन भयानकत्वात्। तत् **तरन्ति** अतिक्रामन्ति लंघयंति।

इदानीं भगवदुपदिष्टश्चारित्रवृक्षोऽस्माकं भवविभवहान्यै भवत्वित्यभिनन्दयन्नाह। **व्रतेत्यादि**। वृक्षस्य हि मूलानि भवंति। अयं तु चारित्रवृक्षो **व्रतसमुदयमूलः** व्रतानां समुदयः समृद्धिः। समुदायो वा मूलानि यस्य। तथा वृक्षस्य स्कन्धो भवति। अयं तु चारित्रवृक्षः **संयमस्कन्धबन्धः** संयम एव स्कन्धबन्धः शाखानिर्गमप्रदेशसन्निवेशविशेषो यस्य। वृक्षो जलेन वर्धते, अयं पुनः **यमनियमपयोभिर्वर्धितः**। यमो यावज्जीवव्रतं, नियमो नियतकालं व्रतम्। तावेव पयांसि तैर्वर्धितः। तथा वृक्षस्य

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

शाखा भवंति, अयं तु **शीलशाखः**। व्रतपरिरक्षणं शीलमष्टादशसहस्रसंख्यानि वा शीलानि। तान्येव शाखा यस्य। तथा वृक्षः कलिकासमूहसमन्वितो भवति, चारित्रवृक्षस्तु **समितिकलिकभारः**। कलिकानां पुष्पचों (बों)-डिकानां भारः संघातः कलिकभारः। 'त्वे घ्याप्योः (ङ्यापोः) क्वचित् खौ च' (जै० ४।३।१७३) इति प्रादेशः, शिंशपस्थलमित्यादिवत्। समितय एव कलिकाभारो यस्य। तथा वृक्षः सत्पल्लवो भवति, अयं तु **गुप्तिगुप्तप्रवालः**। गुप्तीनां गुप्तं रक्षणं तदेव प्रवालाः पल्लवा यस्य। गुप्तय एव वा गुप्ता रक्षिता नि-(ति-) रोहिता वा प्रवाला यस्य। तथा वृक्षः पुष्पसुगन्धिर्भवति, अयं तु **गुणकुसुमसुगंधिः**। चतुरशीतिलक्षसंख्या गुणा एव कुसुमानि तैस्सुगंधिः परिमलामोदः। तथा वृक्षः पत्राढ्यो भवति, अयं तु **सत्तपश्चित्रपत्रः**। सत्तपांसि सम्यक्तपांसि तान्येव चित्राणि नानाप्रकाराणि पत्राणि यस्य। तथा वृक्षः फलप्रदो भवति, चारित्रवृक्षः पुनः **शिवसुखफलदायी** शिवसुखं मोक्ष-सुखमनंतम्। तदेव फलम्। तद्ददातीत्येवंशीलः। तथा वृक्षो घनच्छायः पथिकानां खेदापहारी दिनकरतापापनोद-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कारी च भवति, अयं तु **दयाछाययोद्यः** (द्धः) दयैव छाया प्राणिनामसंतापकारित्वेन शीतलत्वात् । तया छाययोद्यः (द्धः) प्रशस्तः । **शुभजनपथिकानां खेदनोदे समर्थः** । शुभजना भव्यजनास्त एव पथिका मोक्षमार्गे प्रस्थितास्तेषां खेदः संसारपरिभ्रमणक्लेशस्तस्य नोदो विनाशस्तत्र समर्थः । किं कुर्वन् ? **दुरितरविजतापं प्रापयन्नन्तभावम्** । प्रापयन् नयन् । अन्तभावं प्रध्वंसरूपताम् । कम् ? दुरितरविजतापम् । दुरितं पापं तदेव रविः प्राणिनां संतापकारित्वात् । तस्माज्जातो दुरितरविजः । स चासौ तापश्चतुर्गतिदुःखसंतापस्तम् । इत्थम्भूतो यश्चारित्रवृक्षः **सोऽस्तु** भवतु । **नोऽ**स्माकम् । किमर्थं भवतु ? **भवविभवहान्यै** । भवे संसारे विविधा नानाप्रकारा भवास्तेषां हान्यै विनाशाय ।

यतश्चैवंविधोऽसौ चारित्रवृक्षस्तस्मादात्मनस्तत्प्राप्तिमिच्छन्ग्रन्थकारश्चारित्रं स्तोतुं **चारित्र**मित्याद्याह—**प्रणमामि** । किं तत् ? **चारित्रम्** । किंविशिष्टम् ? **पंचभेदं** सामायिकादिपंचप्रकारम् । तथा **सर्वजिनै**श्चरितं कर्म-

१—' परिभ्रमणखेदः । ' इति पाठान्तरम् ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

क्षयार्थं स्वयमनुष्ठितम् । **प्रोक्तं च सर्वशिष्येभ्यः ।** प्रस्पष्टं यथा भवत्येवमुक्तं प्रतिपादितं सकलभव्यजनेभ्यः । किमर्थं तद्भवता प्रणम्यते ? **पंचमचारित्रलाभाय ।** पंचमचारित्रं निःशेषकर्मप्रक्षयप्रसाधकं यथाख्यातचारित्रम् । तस्य लाभाय प्राप्तये ।

तस्यैव चारित्रस्य सद्धर्मापरशब्दाभिधेयस्य सप्तविभक्तिनिर्देशेन स्वरूपं प्रशस्यात्मनस्ततो रक्षां प्रार्थयमानः प्राह—**धर्म** इत्यादि । **धर्मश्चारित्रमुत्तमक्षमादिश्च** । तत्र चारित्रस्य प्रस्तुतत्वादिह ग्रहणम् । धर्मश्चारित्रम् । **सर्वसुखाकरः ।** सर्वसुखानां स्वर्गापवर्गादिसुखानामाकर उत्पत्तिस्थानम् । तथा **हितकरः ।** हितस्य परिणामपथ्यस्य पुण्यस्य जनकः । यत एवंविधो धर्मोऽतस्तं **धर्मं बुधाः** परमविवेकसम्पन्नास्तीर्थकरादयश्चिन्वत उपचयं नयन्ति । मोक्षप्राप्त्यर्थं पुष्टिमनुतिष्ठन्तीत्यर्थः । यतो **धर्मेणैव समाप्यते** सम्यक्प्राप्यते **शिवसुखं** मोक्षसुखम् । **तस्मा** एवंविधाय **धर्माय नमः ।** यतो **धर्मान्नास्त्यपरः सुहृद्भवभृतां** सुहृदुपकारको भवभृतां संसारिणां धर्मात्सकाशादपरोऽन्यो नास्ति । इत्थम्भूतस्य च **धर्मस्य मूलं**

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कारणं **दया** करुणा, निर्दयस्य धर्मांशस्याप्यसम्भवात्। एवंविधे च **धर्मे प्रतिदिनमहं चित्तं दधे** धरामि तत्र दत्तावधानो भवामि। त्वयि चित्तं दधानं च **मां हे धर्म** पालय संसारमहार्णवे पतंतं रक्ष।

इदानीं धर्मादीनां मलगालनादिहेतुतया परममंगलत्वं प्ररूपयन्नाह । **धम्मो** इत्यादि । धर्म उक्तलक्षणः **मंगलं**। मलं पापं गालयति विध्वंसयति वा मंगलम्, मंगं वा परमसुखं लात्यादत्त इति मंगलम्। **उक्किट्ठं** उत्कृष्टमनुपचरितं परमम्। न केवलं धर्म एव मंगलमपि तु **अहिंसा संजमो तवो** अहिंसा संयमस्तपश्च। न केवलं मलगालनहेतुरेवायमपि तु पूजादिहेतुरपि। यतः **देवा वि तस्स पणमंति जस्स धम्मे सया मणो।** देवा अपि तस्य प्रणमंति यस्य धर्मे सदा मनः॥

चँउवीसमित्यादि। **चँउवीसं तित्थयरे**। चतुर्विंशतितीर्थकरान्वन्दे। कथम्भूतान्? **उसहादिवीरपच्छिमे।** वृषभो वृषभनाथ आदिर्येषां ते वृषभादयः। वीरो वर्ध-

१–'धर्मलेश'–इति झाप्रतौ पाठः। २–'मंगलादीनां हेतुतया' इति झा-प्रतौ पाठः। ३–चव्वीसमिति पाठान्तरम्।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मानस्वामी पश्चिमोऽन्त्यो येषां ते वीरपश्चिमाः । वृषभादयश्च ते वीरपश्चिमाश्च । तान् । **सव्वे** । सर्वान्वन्दे । तथा **सगणगणधरे** । सह गणेन संघेन वर्तन्त इति सगणाः । ते च ते गणधराश्च तान् सर्वान् । **सिद्धे** । सिद्धांश्च ॥ **सिरसा णमंसामि** । नमस्करोमि ।

तत्र चतुर्विंशतितीर्थकृतां **ये लोक** इत्यादिना विशिष्टगुणोपेतत्वेन स्तवं कुर्वन्नाह । **ये** चतुर्विंशतितीर्थकरदेवास्त एव **लोके** लोकमध्ये**ऽष्टसहस्रलक्षणधराः** । तथा **ज्ञेयार्णवान्तर्गताः** । ज्ञेयं लोकालोकलक्षणं तदेवार्णवः समुद्रः सामान्यप्राणिनाऽशक्यपर्यन्तगमनत्वात् । तस्यान्तं पर्यन्तं गताः । तथा **ये सम्यग्भवजालहेतुमथनाः** । भवानां जालं संघातो भवानां वा कारणभूतं जालं वेष्टनं कर्मबन्धस्तस्य हेतवो मिथ्यात्वादयस्तेषां सम्यग्मथनाः यथा तेषां पुनराविर्भावो न भवति तथा तद्विध्वंसकारकाः । तथा **चन्द्रार्कतेजोऽधिकाः** । चन्द्रार्केभ्यस्तेजसाधिका उत्कृष्टाः । चन्द्रार्कयोर्हि तेजः प्रकाशो मूर्ताव्यवहितवर्तमाननियतार्थप्रकाशकं, तीर्थकृतां तु तेजो ज्ञानज्योतिर्मूर्तामूर्तव्यवहितेतरत्रिकालगोचराखिलार्थप्रकाशकमिति । तथा

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

ये **साध्विन्द्रसुराप्सरोगणशतैर्गीतप्रणुत्यार्चिताः** । साधूनामिन्द्रा गणधरादयः, अथवा साधवश्च गणधरादयः। इन्द्राश्च सुराश्चाऽप्सरश्च साध्विन्द्रसुराप्सरसः । तासां गणाः संघातास्तेषां शतानि तैर्गीता उच्चारिता सा चासौ प्रणुतिश्च प्रकृष्टा स्तुतिः । तयाऽर्चिताः वाक्कुसुमैः पूजिता इत्यर्थः। गीतप्रनृत्यार्चिता इति पाठे गीतनृत्येभ्यः पश्चादर्चिताः । गीतनृत्यानि पूर्वं कृत्वा पश्चादर्चिता इत्यर्थः । अत्र साध्विन्द्रादीनां विशेषणम् । साधवः समीचीना भव्याः । ते च त इन्द्रादयश्च । **तानित्थम्भूतान् देवान्** आराध्यान् **वृषभादिवीरचरमान् भक्त्या नमस्याम्यहम्** । सामान्यतः स्तुतानपि तीर्थंकरानिदानीं विशेषतो निजनिजनामोपेतान्स्तुवन्नाह—**नाभेय**मित्यादि । **ईडे** स्तुवेऽहम् । कम् ? **नाभेयं** वृषभनाथम् । नाभेः कुलकरस्यापत्यं नाभेयस्तम् । कथम्भूतम् ? **जिनवरम्** । देशजिनेभ्यो गणधरादिभ्य उत्कृष्टम् । पुनरपि किंविशिष्टम् ? **देवपूज्यम्** । देवैरिन्द्रादिभिः पूज्यत इति देवपूज्यः । तम् । तथा **सर्वज्ञम्** । सर्वं जानातीति सर्वज्ञः । तम् । अत एव **सर्वलोकप्रदीपं** त्रैलोक्योद्योतकम् । तथाऽ**जितम्**।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

एतद्विशेषणचतुष्टयविशिष्टमीडे । न जीयतेऽन्तरङ्गैर्बहिरङ्गैश्च शत्रुभिरित्यजितः । तम् । तथा **शम्भवाख्यम्** । शं सुखं यस्याऽसौ शम्भवाख्यः । तम् । किंविशिष्टम् ? **मुनिगणवृषभम्** । मुनीनां गणः समुदायस्तस्य वृषभं प्रधानम् । स्वामिनमित्यर्थः । तमीडे । तथा **नन्दनम**भिनंदननामानम् । कथम्भूतम् ? **देवदेवम्** । देवानामिन्द्रादीनां देवो वन्द्य आराध्यो देवदेवः । तमीडे । तथा **सुबुद्धिम्** । शोभना बुद्धिः केवलज्ञानं यस्यासौ सुबुद्धिः सुमतिः । तमीडे । किंविशिष्टम् ? कर्मारिघ्नं कर्मारातिविनाशकम् । तथा वरकमलनिभम् । वरकमलस्येव निभा प्रभा यस्याऽसौ वरकमलनिभः पद्मप्रभः । तमीडे । कथम्भूतम् ? पद्मपुष्पाभिगन्धम् । पद्मपुष्पस्येवाभि समंतात् सर्वत्र शरीरे गंधो यस्य । तथा **सुपार्श्व**मीडे । शोभनौ शरीरोभयपार्श्वौ यस्यासौ सुपार्श्वः । तम् । किंविशिष्टम् ? **क्षांतं दांतम्** । क्षांतं सहिष्णुं परमोपशांतम् । दांतं निर्जितेंद्रियम् । तथा **चंद्रनामानं** चंद्रप्रभमीडे । कथम्भूतम् ? **सकलशशिनिभम्** । सकलः परिपूर्णः स चासौ शशी चंद्रस्तेन निभं सकलकलापरिपूर्णत्वेनानंदहेतुत्वेन

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

धवलत्वेन मार्गप्रकाशकत्वेनार्थोद्योतकत्वेन च सदृशम्। तथा **पुष्पदन्तं स्तौमि** । किंविशिष्टम् ? विख्यातम्। विशेषेण ख्यातं त्रिभुवने प्रसिद्धम् । तथा **भवभयमथनम्** । भवे भयं चातुर्गतिकदुःखत्रासस्तस्यात्मनो भव्यानां च सम्बन्धिनो मथनं स्फेटकम् । तथा **शीतलं स्तौमि** । कथम्भूतम् ? **लोकनाथं** त्रिभुवनस्वामिनम्। तथा **श्रेयांसं स्तौमि** । किंविशिष्टम् ? **शीलकोशम्** । शीलानां कोशः करण्डको निवासस्थानम् । शीलान्येव कोशो भाण्डागारं यस्य तम् । तथा **प्रवरनरगुरुम्** । प्रवरनरश्चासौ गुरुश्च प्रवरनराणां वा गणधरचक्रवर्त्यादीनां वा गुरुः । तम्। तथा **वासुपूज्यं स्तौमि** । कथम्भूतम् ? **सुपूज्यम्** । सुष्ठ्वतिशयेन पूज्यः शोभनैर्वेन्द्रादिभिः पूज्यः सुपूज्यः। तम् । पुनरपि किंविशिष्टम् ? **मुक्तम्** । घातिकर्मक्षयात्प्राप्तानन्तचतुष्टयस्वरूपम् । **दान्तेन्द्रियाश्वम्** । इन्द्रियाण्येवाश्वाः, स्वविषये शीघ्रप्रवृत्तित्वात् । दान्ता वशीकृता इन्द्रियाश्वाः येनासौ दान्तेन्द्रियाश्वः । तम् । तथा **विमलं स्तौमि** । विगतो विनष्टो मलो द्रव्यभावरूपः कलंको यस्यासौ विमलः । तम् । कथम्भूतम् ? **ऋषि-**

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

पतिम् । सप्तर्द्धिसमन्विता ऋषयो गणधरदेवादयस्तेषां पतिं स्वामिनम् । तथा **सिंहसैन्यम्** । अनन्ततीर्थकरदेवमीडे । सिंहसेनो राजा तस्यापत्यम् । 'सेनान्तलक्षणकारिभ्य इञ्च' इति ण्यः । (जै. ३।१।१३९)। द्योरैप् । तथा **धर्मं** धर्मतीर्थंकरदेवं स्तौमि । किंविशिष्टम् ? **सद्धर्मकेतुम्** । सद्धर्मः सम्यक्चारित्रमुत्तमक्षमादिर्वा केतुश्चिह्नं यस्यासौ सद्धर्मकेतुस्तस्य वा केतुर्ज्ञापकः प्रकाशकः । तम् । तथा **मुनीन्द्रम्** । गणधरादिमुनिस्वामिनम् । अथवा मुनिः प्रत्यक्षवेदी । स चासाविन्द्रश्च गणधरादीनां स्वामी । तथा **शान्तिं** स्तौमि । कथम्भूतम् ? **शमदमनिलयम्** । शमः परमोपशमः, दम इन्द्रियजयस्तयोर्निलयमाश्रयम् । तथा **शरण्यम्** । कर्मारातिप्रभवचातुर्गतिकदुःखभयत्रस्तानां[1] शरणे तद्दुःखत्रासपरिरक्षणे साधुः। तम् । तथा **कुंथुं** कुन्थुतीर्थंकरदेवम् । **शरणमहमितो** गतः । संसारार्णवावर्तदुस्सहदुःखभयत्रस्तोऽहं तद्दुःखापनोदार्थं कुन्थुनाथमाश्रित इत्यर्थः। किंविशिष्टम् ? **सिद्धा-**

१—'मुक्तात्मनां आलयः समवस(र)णं' इत्यधिकः पाठोऽत्र स्थान आदर्शप्रतौ लभ्यते। स च झा-प्रतौ नास्ति ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

लयस्थम् । सिद्धानां परापरसिद्धिस्वरूपसंपन्नानां मुक्तात्मनामालयः समवसरणं मोक्षप्रदेशश्च । तत्रस्थम् । तथा श्रमणपतिम् । गणधरादीनां पतिं स्वामिनं । तथाऽरमरतीर्थंकरदेवं शरणमहमितः । कथम्भूतं ? त्यक्तभोगेषुचक्रम् । भोगा एव इषवो बाणाः, प्राणिनां मर्मवेधित्वात्पीडाकरत्वाच्च । तेषां चक्रं संघातस्तत्त्यक्तं येन । अथवा भोगाश्चेषवश्च चक्रं च चक्ररत्नं तानि त्यक्तानि येन । तथा मल्लिं मल्लिनाथं शरणमहमितः । किंविशिष्टं? विख्यातगोत्रं । विशेषेण ख्यातं सकललोकप्रसिद्धं गोत्रमिक्ष्वाकुलक्षणं यस्य तं । तथा खचरगणनुतम् । ख आकाशे चरन्ति गच्छन्तीति खचराः देवाः विद्याधराश्च । तेषां गणाः संघातास्तैर्नुतं स्तुतं । तथा सुव्रतं शरणमहमितः । शोभनानि व्रतानि यस्य यस्माद्वा भव्यानामसौ सुव्रतः । तं । कथम्भूतं ? सौख्यराशिं । सौख्यानां राशिः संघातो यस्मिन्यस्माद्वा भव्यानामसौ सौख्यराशिः । तं । अनन्तसौख्यमयस्तत्सौख्यसम्पादको वेत्यर्थः । तथा नमींद्रं नमिनाथं शरणमहमितः । किंविशिष्टं ? देवेंद्राच्यर्म् । देवैरर्च्यंत इति देवेन्द्रार्च्यः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तं। तथा **नेमिचन्द्रं** शरणमहमितः। चंद्रः इव चंद्रः। नेमिश्चासौ चंद्रश्च। यथा चंद्रः सूर्यकरसंतप्तानां संतापापनोदकस्तमोनिकरनिराकारकः सन्मार्गप्रकाशकश्च, तथा नेमिनाथोऽपि संसारदुःखसंतप्तानां तत्तापापनोदको भव्यानामज्ञानतमोनिकरनिराकारकः सन्मार्गप्रकाशकश्चेति। अत एव **भवांतम्**। भवस्य संसारस्यांतो विनाशो यस्मिन्यस्माद्वा भव्यानामसौ भवांतः। तं। तथा हरिकुलतिलकं। हरेर्विष्णोः कुलं यादववंशस्तस्य तिलकं मण्डनीभूतं। तथा **पार्श्वनाथं** शरणमहमितः। कथम्भूतम्? नागेन्द्रवन्द्यं धरणेन्द्रवन्द्यम्। अथवा नागाश्च नागकुमारा इन्द्राश्च तैर्वन्द्यम्। तथा **वर्धमानं** च नागेन्द्रवन्द्यं शरणमहमितः। कया? **भक्त्या** गुणानुरागविशेषेण। भक्त्येत्येतदन्त्यदीपकम्। ईडे, स्तौमि, इत इत्येतेषां प्रत्येकमभिसम्बन्धनीयम्।

ये रात्रौ दिवसे पथि प्रयततां दोषा यतीनां कुतो-
प्यायाताः प्रलये तु हेतुरमलस्तेषामयं दर्शितः॥
श्रीमद्गौतमनामभिर्गणधरैर्लोकत्रयोद्योतकैः
सुव्यक्तः सकलोऽप्यसौ यतिपतेर्ज्ञातः प्रभाचन्द्रतः॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

इति–श्रीगौतमस्वामि–विरचित–
दैवसिकादि–प्रतिक्रमणाया–
ष्टीका श्रीमत्प्रभाचन्द्र–
पण्डितेन कृतेति
मंगलमहा ।

इतिश्री–अष्टोत्तरशतगुणगणालंकृतचारित्रचक्रवर्त्याचार्य-शान्तिसागरदिगंबरजैनजिनवाणीजीर्णोद्धारकसंस्थया प्राकाश्यं नीतायाः प्रतिक्रमणग्रंथत्रय्याः प्रथमो ग्रंथः समाप्तः ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri
॥ ॐ नमः सिद्धेभ्यः ॥

बृहत्प्रतिक्रमणम् ।

दोषा दैवसिकप्रतिक्रमणतो नश्यन्ति ये नो नृणां
तन्नाशार्थमिमां ब्रवीति गणभृच्छ्रीगौतमो निर्मलाम् ।
सूक्ष्मस्थूलसमस्तदोषहननीं सर्वात्मशुद्धिप्रदां
यस्मान्नास्ति बृहत्प्रतिक्रमणतस्तन्नाशहेतुः परः ॥ १ ॥

श्रीगौतमस्वामी दैवसिकादिप्रतिक्रमणादिभिर्निराकर्तुमशक्यानां दोषाणां निराकरणार्थं बृहत्प्रतिक्रमणलक्षणमुपायं विदधानस्तदादौ मंगलाद्यर्थमिष्टदेवताविशेषं नमस्कुर्वन्नाह **णमो जिणाण**मित्यादि । अनेकभवगहनविषमव्यसनप्रापणहेतून्कर्मारातीञ्जयन्तीति जिनाः साकल्येन घातिकर्मक्षयात्प्राप्तकेवलज्ञानादिचतुष्टया अर्हन्तः । तेषां नमो नमस्कारोऽस्तु । ननु नमःशब्दयोगे ' नमः स्वस्ती– ' त्यादिना चतुर्थी प्राप्नोति, तदयुक्तं, प्राकृते चतुर्थ्या विधानासम्भवात् । अतः सम्बंधमात्रविवक्षायां षष्ठ्येव भवति ॥ **णमो ओहिजिणाणं** ॥ देशतो घातिकर्मक्षयविधानात्प्राप्तदेशावधिज्ञानानां नमः ॥ **णमो**

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

परमोहिजिणाणं ॥ तद्विधानादेव प्राप्तपरमावधिज्ञानानां नमः ॥ णमो सव्वोहिजिणाणं ॥ सम्प्राप्तसर्वावधि-ज्ञानानां नमः ॥ णमो अणंतोहिजिणाणं ॥ न विद्यतेऽन्तो यस्यासावनंतो भवांतरानुगामी । सोवधिर्येषां ते च ते जिनाश्च देशतः कर्मक्षयकारका महर्षयस्तेषां नमः ॥ णमो कोट्ठबुद्धीणं ॥ कोष्ठे कोशा (ष्ठा) गारिकधृतभू-रिधान्यानामविनष्टाव्यतिकीर्णानां यथावस्थानं तथैवाव-स्थानमवधारितग्रंथार्थानां यस्यां बुद्धौ सा कोष्ठबुद्धिस्तपो-माहात्म्याद्विद्यते येषां ते कोष्ठबुद्धयस्तेषां नमः ॥ णमो बीजबुद्धीणं ॥ विशिष्टक्षेत्रे कालादिसहायमेकमप्युप्तं बीजमनेकबीजप्रदं यथा भवति, तथैकबीजपदग्रहणाद-नेकपदार्थप्रतिपत्तिर्यस्यां बुद्धौ सा बीजबुद्धिः । सा तपः-प्रभावाद्विद्यते येषां ते बीजबुद्धयस्तेषां नमः ॥ णमो पदानु-(णु) सारीणं ॥ आदावंते यत्र तत्र चैकपद-ग्रहणात्समस्तग्रंथार्थस्यावधारणं यस्यां बुद्धौ सा पदानु-सारिणी बुद्धिः । सा तपोमाहात्म्याद्विद्यते येषां ते पदानु-सारिबुद्धयः । तेषां नमः ॥ णमो संभिण्णसोदा-(द) राणं ॥ सं सम्यक् संकरव्यतिकरव्यतिकरेण (व्यतिरेकेण)

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

भिन्नं विविक्तं शब्दस्वरूपं शृणोतीति सम्भिन्नश्रोत्री ऋद्धिः द्वादशयोजनायाम—नवयोजनविस्तारचक्रवर्तिस्कंधावारोत्पन्ननरकरभाद्यक्षरानक्षरात्मकशब्दसंदोहस्याऽन्योन्यं विभिन्नस्यापि युगपत्प्रतिभासो यस्यामृद्धौ सत्यां भवति सा सम्भिन्नश्रोत्रीत्यर्थः। सा तपःप्रभावाद्विद्यते येषां ते संभिन्नश्रोतारः। तेषां नमः॥ **णमो सयंबुद्धाणं**॥ वैराग्यकारणं किंचिद् दृष्ट्वा परोपदेशं चानपेक्ष्य स्वयमेव ये वैराग्यं गतास्ते स्वयम्बुद्धाः। तेषां नमः। **णमो पत्तेयबुद्धाणं**॥ प्रत्येकान्निमित्ताद्बुद्धाः (प्रत्येकबुद्धाः) यथा नीलांजनाविलयादृषभादयः। तेषां नमः॥ **णमो बोहियबुद्धाणं**॥ ये भोगासक्ताः शरीरादिष्वशाश्वतादिरूपं प्रदर्श्य वैराग्यं नीतास्ते बोधितबुद्धाः। तेषां नमः॥ एवमुत्तरत्रापि सर्वत्र नमःशब्दो योजयितव्यः॥ **उजुमदीणं**॥ ऋजुमतिमनः—पर्ययज्ञानिनाम्॥ **विउलमदीणं**॥ विपुलमतिमनःपर्ययज्ञानिनाम्॥ **अभिण्णदसपुव्वीणं**[1]॥ अभिन्नदशपूर्वधराणाम्॥ **चोद्दसपुव्वीणं**॥ उत्पादादिचतुर्दशपूर्वधराणाम्॥ **अट्ठंगमहाणिमित्तकुसलाणं**॥ अष्टांगमहानिमित्ते कुशलानां प्रवीणानाम्।

१—दसपुव्वीणमित्येतावानेव पाठो ज्ञा-प्रतौ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अंगं सरं वंजणलक्खणं च, छिण्णं च भौमं सुमिणंतरिक्खं।
एदे णिमित्ते हियएण किच्चा, जाणंति लोयस्स सुहासुहाणि॥

इत्यभिधानात् ॥ **विउव्वणइड्ढिपत्ताणं** ॥ विविधा क्रियाऽणुमहदादिरूपतया कायादेः करणं यस्यामृद्धौ सा विक्रियर्द्धिः । तां प्राप्तानाम् ॥ **विज्जाहराणं** ॥ अंगपूर्ववस्तुप्राभृतादिलक्षणसकलविद्याधारभूतानाम्॥**चारणाणं**॥ अष्टविधाश्चारणा भवंति ।

जलजंघतंतुफलपुल्लबीय—आयाससेढिगइकुसला ।
अठ्ठविहचारणगणा पइरिक्कमहीसु विहरंति ॥

इत्यभिधानात् ॥ **पण्णासमणाणं** ॥ विद्याधरा हि संतो ये तपो गृह्णंति तेषां प्रज्ञातिशयस्तदैवोत्पद्यत इति ते प्रज्ञाश्रमणा इत्युच्यंते । तेषाम् । **आयासगामीणं** ॥ चारणशब्देनोक्तानामप्याकाशगामिनामितरचारणेभ्यो विशिष्टत्वात्पुनः पृथगुपादानं ॥ **आसीविसाणं** ॥ आशिराशंसनं तदेव विषं येषां । म्रियस्वेत्युक्ते हि नियमेन म्रियते । उपलक्षणं चैतत् । तेनाशिरमृतानामित्यपि गम्यते। शापानुग्रहसमर्थानामित्यर्थः । यदि हि ते परस्यापकारमाशासते तदापकारो भवति । यदोपकारमाशासते

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तदोपकारो भवतीति ॥ **दिट्ठिविसाणं** ॥ इदमप्युपलक्षणार्थं। तेन दृष्टयमृतानामिति गम्यते। यदि हि तेऽप्रसन्नदृष्ट्या परमवलोकंते तदा तद्भस्मकरणे तेषां सामर्थ्यम्। अथ प्रसन्नदृष्ट्या तमवलोकन्ते तदर्द्धिवृद्धिनीरोगतादिकरणे तेषां सामर्थ्यम्। तपःप्रभावादृद्धिविशेष एव हि तेषां तादृशो, न पुनरुपकारमपकारं वा ते कस्यचित्कुर्वन्ति; शत्रौ मित्रे च तेषां परमोदासीनतोपेतत्वात् ॥ **उग्गतवाणं** ॥ ये हि पंचम्यामष्टम्यां चतुर्दश्यां च प्रतिज्ञातोपवासा अलाभद्वये त्रये वा तथैव निर्वाहयन्ति त एवंप्रकारा उग्रतपसः। तेषाम् ॥ **दित्ततवाणं** ॥ ये देहदीप्त्या प्रहतान्धकारा दीप्ततपसः। तेषाम् ॥ **तत्ततवाणं** ॥ तप्तायःपिण्डपतितजलकणवद्गृहीताहारशोषणान्नीहाररहितास्तप्ततपसः। तेषाम् ॥ **महातवाणं** ॥ पक्षमासोपवासाद्यनुष्ठानपरा महातपसः। तेषाम् ॥ **घोरतवाणं** ॥ सिंहशार्दूलाद्याकुलेषु गिरिगह्वरादिषु भयानकस्मशानेषु च प्रचुरतरशीतवातातपदंशमशकादियुक्तेषु गत्वा दुर्धरोपसर्गसहनपरा घोरतपसः। तेषाम् ॥ **घोरगुणाणं** ॥ घोरा अद्भुता महान्तो गुणा येषां ते घोरगुणाः। तेषाम् ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

घोरपरक्कमाणं ।। पराक्रमो दुर्धरव्रतधारणे सामर्थ्यम् । घोरोऽचिन्त्यः पराक्रमो येषां ते तथोक्ताः । तेषाम् ॥ **घोर-गुणबंभचारीणं** ।। घोरो दुर्धरो गुणो निरतिचारताल-क्षणो यस्य तद्घोरगुणं दिव्यांगनालिंगनादिभिरप्यक्षुभित-चित्तम् । अथवा घोरा अत्यद्भुता गुणा यस्मात्प्राणिनां भवन्ति तद्घोरगुणम् । तच्च तद्ब्रह्म च ब्रह्मचर्यम् । तच्च-रन्त्यनुतिष्ठान्तीत्येवंशीला घोरगुणब्रह्मचारिणः । तेषाम् ॥ **आमोसहिपत्ताणं** ।। आमोऽपक्काहारः । स एवौषधिः । तां प्राप्ता आमौषधिप्राप्ताः । 'इपा च प्राप्तापन्ने' (जै. १।३।२०) इति सविधिः ॥ **खेलोसहिपत्ताणं** ।। खेलो (क्ष्वेलो) निष्ठीवनम् । स एवौषधिस्तां प्राप्तानां, सा वा प्राप्ता यैस्तेषाम् ॥ **जल्लोसहिपत्ताणं** ।। सर्वांगमलो जल्लः । स एवौषधिः । तां प्राप्तानां सा वा प्राप्ता यैस्तेषाम् ॥ **विप्पोसहिपत्ताणं** ।। विप्रुषो ब्रह्मबिन्दवः । स एवौषधिः । तां प्राप्तानां सा वा प्राप्ता यैस्तेषाम् ॥ **सव्वोसहिपत्ताणं** ।। सर्वं मूत्रपुरीषनखकेशादिकमौषधिः । तां प्राप्तानां सा वा प्राप्ता यैस्तेषाम् ॥ **मणबलीणं** ॥ मनोबलं विद्यते येषां ते मनोबलिनः । तेषाम् ॥ एवं **वचिबलीणं** ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

वचोबलिनाम् ॥ **कायबलीणं** ॥ कायबलिनाम् ॥ **खीर-सवीणं** ॥ क्षीरस्य स्रावः स्रवणं स्वादो वा (क्षीरस्रावः)। सोऽस्ति येषां ते क्षीरस्राविणः क्षीरस्वादिनो वा। तेषाम्। कदशनमपि हि तेषां पाणौ पतितं तपोमाहात्म्यात्तत्क्षीरं स्रवति स्वदते वा। एवं **सप्पिसवीणं** ॥ सर्पिर्घृतम् ॥ तत्स्राविणां तत्स्वादिनां वा ॥ **महुरसवीणं** ॥ मधुर-शब्देनेह मधुरो रसो गृह्यते। मधुररसस्राविणां मधुर-रसस्वादिनां वेत्यर्थः ॥ **अमयसवीणं** ॥ अमृतस्रावि-णाममृतस्वादिनां वा ॥ **अक्खीणमहाणसाणं** ॥ अक्षीणं महानसं रसवती येषां तेऽक्षीणमहानसाः। तेषाम्। यतो हि भाजनादुद्धृत्य भोजनं तेभ्यो दत्तं तच्चक्रवर्तिस्कन्धा-वारेऽपि भोजिते वृद्धिविशेषवशान्न क्षीयते आ-अस्तात् ॥ **सिद्धायदणाणं** ॥ सिद्धानां मुक्तात्मनामायतनानि निर्वा-णस्थानानि तेषां नमः ॥ **णमो भयवदो** ॥ इत्यादि। भगवतः सहजविशिष्टमत्यादिज्ञानत्रयवतः पूजातिशय-वतो वा ॥ **महदिमहावीरवड्ढमाणबुद्धरिसिणो त्ति** ॥ महतिमहावीरश्चासौ वर्धमानश्चासावन्तिमतीर्थकरदेवः। बुद्धश्च स्वहेयोपादेयविवेकसम्पन्नः। ऋषिश्च प्रत्यक्षवेदी।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

भगवतो हि गर्भावतारादौ पित्रोरिन्द्रादिविनिर्मितां विशिष्टां पूजां रत्नवृष्टिं स्वस्य चर्द्धिवृद्ध्यादिकं दृष्ट्वा वर्धमान इति नाम कृतम् । अव समन्ताद् वृद्धो मानः पूजातिशयो ज्ञानाद्यतिशयो वा यस्मादिति कृत्वा जन्माभिषेके च लघुशरीरदर्शनादाशंकितवृत्तेरिन्द्रस्य स्वसामर्थ्यख्यापनार्थं पादांगुष्ठेन मेरुसंचालनादिन्द्रेण वीर इति नाम कृतम् । कुमारकाले चामलीक्रीडायां क्रीडितः संगमदेवेन स्वविमानस्खलनाद्भयोत्पादनार्थं महाफटाटोपोपेतं भयानकं सर्परूपं विकृत्य वृक्षो वेष्टितः । भगवांश्च तन्मस्तकादौ पादन्यासं कृत्वा वृक्षादुत्तीर्णः । ततस्तेन महावीर इति नाम कृतम् । तपो गृहीत्वा वाराणस्यां कायोत्सर्गेण स्थितस्य रुद्रकृतोपसर्गजयात्तेन महतिमहावीर इति नाम कृतम् ॥ **चेदि** ॥ चशब्देन नाम्नां भगवति समुच्चयः कृतः । इतिशब्दः प्रकारार्थे । एवंप्रकारा इष्टदेवतात्वेन शास्त्रादौ स्तोतव्या इति । ननु चतुर्विंशतितीर्थंकृतां सर्वेषामपि स्तुत्यत्वात्किमर्थमत्र ग्रन्थकृता वर्धमानस्वामिन एव स्तुतिः कृतेत्याशंकायामाह—जस्स इत्यादि । **जस्स**—यस्य भगवतः । **अंतिगं** ॥ अन्ते समीपे भवमन्तिकम् ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

धम्मपहं ॥ धर्ममार्गम् ॥ **णिगच्छे** ॥ निश्चयेन नियमेन वा गच्छे गच्छामि प्रतिपद्ये । प्राप्नोमीत्यर्थः ॥ **तस्संतियं** ॥ तस्य भगवतोऽन्तिकं समीपं यथा भवत्येवम् ॥ **वेणयियं** ॥ वैनयिकं विनयम् । विनय एव वैनयिकम् । विनयादित्वात्स्वार्थे ठण् ॥ **पउंजे** ॥ प्रयुंजे कुर्वेहम् । अन्तिकमिति धर्मपथं वैनयिकमित्यनयोरुभयोः क्रियाविशेषणमेतत् । केन वैनयिकं प्रयुंजे ? कायेन वाचा मनसापि । किं कदाचित्तं प्रयुंजे ? **णिच्चं** ॥ नित्यं सर्वकालम् । न केवलं वैनयिकमेव प्रयुंजे, अपि तु **सक्कारए** ॥ नमस्करोमि तं भगवन्तम् । केन ? **सिरपंचमेण** ॥ शिरः पंचमं यत्र जानुद्वयकरद्वययोः ।

इति गणधरवलयाख्यः प्रतिक्रमणामंगलदण्डकः ॥

सुधम्मे इत्यादि । श्रीगौतमस्वामी-इष्टोपयोगसंबोधनेन भव्यान्संबोधयन् **सुधम्मे** इत्याद्याह ॥ **आउसंतो** ॥ आयुष्मन्तो भव्या मे मया सुदं श्रुतम् । इह भरतक्षेत्रे खलु स्फुटं **भयवदा** भगवताऽहिंसादीनि व्रतानि **सम्मं धम्मोत्ति** सम्यग्धर्म इति—**उवदेसिदाणि** उपदिष्टानि । तच्छ्रवणं च मम तत्स्वरूपप्रतिपादकाद्भगवती-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यद्दिव्यध्वनेः सकाशात्संजातम् । आयुष्मन्त इति च संबोधनं सर्वेषामिष्टम् । तद्धर्मत्वप्ररूपण उपयोगे च व्रतानां हि धर्मत्वप्ररूपणमायुष्मतामेव सफलम्, चिरं तैः स्वयं तदनुष्ठानस्यान्येषां तत्प्रतिपादनस्य च सम्भवात्। नेतरेषां तद्विपर्ययात्। कथम्भूतेन भगवता ? **समणेण** ॥ श्रमणेन परमयतिना। किन्नाम्ना ? **महाइमहावीरेण** ॥ महातिमहावीरनाम्ना। पुनरपि किंविशिष्टेन ? **महाकस्सवेण** ॥ महांश्चासौ काश्यपश्च काश्यपगोत्रस्तेन। तथा॥ **सव्वंण्णुणा**[1]॥ सर्वज्ञेन केवलज्ञानेन निखिलार्थपरिज्ञानवता ॥ **सव्वलोयदंसिणा**[2] ॥ लोक इत्युपलक्षणमलोकस्य। तेन केवलदर्शनेन लोकालोकदर्शिनेति गम्यते। अथ ज्ञानदर्शनयोः को विशेषः ? सविशेषनिर्विशेषवस्तुग्रहणकृतोऽनयोर्विशेषः। उक्तं च—

जं सामण्णं गहणं भावाणं णेव कट्टुमायारं ।
अविसेसिऊण अट्ठे दंसणमिदि भण्णदे समए ॥

पुनरपि किंविशिष्टेन तेन ? **जाणंता पस्संता** ॥ जानता पश्यता च। काम् ? **आगदिं गदिं च** ॥ कर्म-

१—सव्वण्हुणा इति ज्ञा-प्रतौ पाठः। २—दरिसिणा इति पाठः।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

वशादिह क्षेत्रे क्षेत्रान्तरादागतिमेतस्माच्च क्षेत्रात्क्षेत्रान्तरे गतिम्। कस्य ? (लोयस्स ॥) लोकस्य प्राणिगणस्य। कथंभूतस्य ? सदेवासुरमाणुसस्स ॥ देवासुरमानुषसहितस्य त्रैलोक्योदरवर्तिनः प्राणिगणस्येत्यर्थः। देवशब्देन ह्यूर्ध्वलोकवर्तिनः प्राणिगणस्योपलक्षणम्। मानुषशब्देन तु तिर्यग्लोकवर्तिनः। असुरशब्देन पुनरधोलोकवर्तिन इति। तथा ॥ चवणोववादं ॥ च्यवनं मृत्युमुपेत्य गत्वोपपद्यते जायत इत्युपपादव्युत्पत्तिः। तदुभयलोकस्य जानता पश्यता ॥ तथा। बंधं ॥ कर्मणां श्लेषम् ॥ मोक्खं ॥ मोक्षं देशतः साकल्येन वा कर्मनिर्जराम् ॥ इड्ढिं ॥ चक्रवर्तिसौधर्मादीनामृद्धिम् ॥ ठिदिं ॥ आयुषां स्थितिम् ॥ जुदिं ॥ द्युतिं तेजः ॥ अणुभागं ॥ कर्मविपाकं कर्मणां फलदानसामर्थ्यम् ॥ तक्कं ॥ तर्कम्। विचिन्तितार्थं तर्कशास्त्रं वा ॥ कलं ॥ द्वासप्ततिकलां गणितं वा ॥ मणो ॥ परकीयं चित्तम् ॥ माणसियं ॥ मानसिकं मनश्चेष्टितम् ॥ भुत्तं ॥ पूर्वमनुभूतम् ॥ कयं ॥ पूर्वकृतं ॥ पडिसेवियं ॥ पुनः सेवितं ॥ आइकम्मं ॥ कर्मभूम्यनुप्रवेशे प्रथमतः प्रवृत्तमसिमषिकृष्यादिकं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कृत्रिमं कर्म ॥ **अ-रहकम्मं** ॥ अरहःकर्म प्रकटं कर्म। अकृत्रिमं द्वीपसमुद्रादि, तस्य सर्वदाऽतिरोहिततया प्रकटत्वात्। अर्हतो वा कर्मानुष्ठानं '**अरहकम्मं**' ॥ **सव्वलोए** ॥ त्रिचत्वारिंशदधिकशतत्रयरज्जुपरिमाणे लोके ॥ **सव्वजीवे** ॥ सर्वजीवान् ॥ **सव्वभावे** ॥ सर्वभावांस्तत्पर्यायान् ॥ **सव्वं समं** ॥ आगत्यादिकं सर्वभावपर्यन्तमेतत्सर्वं समं युगपज्जानता पश्यता। इत्थंभूतेन भगवता धर्मोपदेशार्थमिह खलु **विहरमाणेण** विहरता। केषां तानि धर्मोपदिष्टानि? **समणाणं** ॥ मुनीनां। यानि चोक्तप्रकारेण भगवता ॥ **पंचमहव्वयाणि** ॥ पंचमहाव्रतानि॥ **राइभोयणवेरमणछट्ठाणि**॥ विरमणं व्यावृत्तिः। विरमणमेव वैरमणं। प्रज्ञादित्वात्स्वार्थिकोऽण्। रात्रौ भोजनं रात्रिभोजनं। तस्माद्विरमणं व्यावृत्तिः। तत् षष्ठं येषु तानि रात्रिभोजनवैरमणषष्ठानि ॥ **सभावणाणि** ॥ सह भावनाभिः पंचविंशतिप्रकाराभिर्वर्तमानानि ॥ **समाउगपदानि** ॥ मातृकपदैः पंचसमितित्रिगुप्तिप्रतिपादकपदैः सह वर्तमानानि ॥ **स-उत्तरपदाणि** ॥ भावनापदमातृकपदेभ्योऽन्यानि पदान्युत्तरपदानि। तैः सह वर्त-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मानानि सम्यग्धर्मा इत्युपदिष्टानि। तेषां स्वरूपं तं जहे-त्यादिना प्ररूपयति। तदुक्तविशेषणविशिष्टानां महाव्रतानां स्वरूपं यथा भगवता क्रमेणोपदिष्टं तथैव ग्रन्थकारः प्रतिपादयति॥ **पढमे**॥ इत्यादिना पढमे (प्रथमे) पंचानां मध्य आद्ये॥ **महव्वदे**॥ महाव्रते। अभिसन्धिकृतो हि नियमो व्रतं। महच्च तद्व्रतं च महाव्रतं, साकल्येन विरतिसद्भावात् महद्भिरनुष्ठितत्वान्महाकार्यसंसाधकत्वाच्च महाव्रतमित्युच्यते। तस्मिन्॥ **पाणादिवादादो वेरमणं**॥ प्राणानामिन्द्रियादिदशप्रकाराणामतिपातो व्यपरोपणं विनाशनं। तस्माद्विरमणं व्यावृत्तिः कर्तव्या। प्राणातिपातविरमणस्वरूपं प्रथमं महाव्रतमित्यर्थः। एवं द्वितीये महाव्रते मृषावादतो वैरमणं, तृतीये महाव्रतेऽदत्तादानतो वैरमणं, चतुर्थे महाव्रते मैथुनाद्वैरमणं। मिथुनस्य कर्म मैथुनं स्त्रीपुरुषयोः कामोद्रेकात्सरागं चेष्टितं। तस्माद्वैरमणं। पंचमे महाव्रते परिग्रहाद्बाह्यादभ्यन्तराच्च वैरमणं। षष्ठेऽणुव्रते रात्रिभोजनाद्वैरमणं। कथमस्याणुव्रतत्वमिति चेत्, हिंसादिवदत्र साकल्येन विरतेरभावात्। रात्रावेव हि भोजननिवृत्तिर्न पुनर्दिवसे, तत्र यथाकालं भोजने

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

प्रवृत्तिसंभवात् ॥ **चेदि** ॥ चशब्देनोक्तसमुच्चयः। इतिशब्देन व्रतानां स्वरूपप्रतिपादनपरिसमाप्तिः। तत्र प्रथमे महाव्रते भगवतोपदिष्टेऽनुष्ठातुः साकल्येन विरतिरूपतां दर्शयन्नाह **तत्थेत्यादि** ॥ **तत्थ** ॥ तत्र। उक्तप्रकारेषु पंचमहाव्रतेषु मध्ये प्रथमे महाव्रते ॥ **भंते** ॥ भगवन् ॥ **(सव्वं)** ॥ सर्वं स्थूलं सूक्ष्मं च प्राणातिपातं॥ **पच्चक्खामि** ॥ प्रत्याख्यामि परित्यजामि ॥ **पच्चाचक्खामि** ॥ इति पाठेऽप्यर्थं प्रत्याख्यामीत्यर्थः। कियत्कालं ? **जावजीवं** ॥ यावज्जीवं जीवितपर्यन्तं। कथं तत्प्रत्याख्यामि ? **तिविहेण** ॥ तदेव त्रैविध्यं दर्शयति॥ **मणसा वचियां (यसा) कायेण**॥ मनोवाक्कायप्रकारेण ॥ **से** ॥ तस्य प्रथमस्य महाव्रतस्य संबन्धि यत्प्राणातिपाताद्वैरमणं तत् क कर्तव्यमित्याह ॥ **एइंदिये वा** ॥ इत्यादि। एकेन्द्रिये प्राणिनि ॥ **णेव सयं पाणे अदिवादेज्ज** इति वक्ष्यमाणेन सम्बन्धः। एवं ॥ **बेइंदिये वा** ॥ द्वीन्द्रिये। वाशब्दः परस्परसमुच्चये ॥ **(तींदिये वा)** ॥ त्रीन्द्रिये वा ॥ **(चउरिंदिये वा)** ॥ चतुरिन्द्रिये वा॥ **(पंचिंदिये वा)** ॥ पंचेन्द्रिये

१—वचिया इति झा-प्रतौ पाठः।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

वा प्राणिनि नैव स्वयं प्राणानतिपातये इति सम्बन्धः। एवमिन्द्रियविशेषणविशिष्टानां प्राणिनां प्राणातिपातप्रतिषेधं प्रदर्श्य कायविशेषणविशिष्टानां तेषां तं प्रदर्शयन्नाह॥ **पुढविकाइए वा** ॥ इत्यादि । पृथ्वीकायिके वा॥ (**अपकाइए वा**)॥ अप्कायिके वा॥ (**तेउकाइए वा**)॥ तेजःकायिके वा॥ (**वाउकाइए वा**)॥ वायुकायिके वा॥ (**वणप्फदिकाइए वा**)॥ वनस्पतिकायिके वा॥ (**तसकाइए वा**)॥ त्रसकायिके[1] वा प्राणिनि नैव स्वयं प्राणानतिपातये। तत्र त्रसकायिकान्प्राणिनो विवृण्वन्नाह॥ **अण्डाइए वा**॥ इत्यादि॥ यन्नखत्वक्सदृशं समुपात्तकाठिन्यं शुक्रशोणितपरिपूर्णं परिमण्डलं तदण्डम्। तत्र कर्मवशादुत्पत्त्यर्थमाय आगमनम्। सोऽस्यास्तीत्यण्डायिकः। तस्मिन्॥ **पोदाइए वा**॥ पोतो मार्जारादिगर्भविशेषः। तस्मिन्कर्मविशेषवशादुत्पत्त्यर्थमायः। सोऽस्यास्ति पोतायिकः। तस्मिन्॥ **जराइए वा**॥ यज्जालवत्प्राणिपरिवरणं विततमांसशोणितं तज्जरायुः। तत्र कर्मविशेषवशादुत्पत्त्यर्थमायः। सोऽस्यास्ति जरायिकः।

१--एष पाठः झा-प्रतौ नास्ति।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

ठस्यैकादेशे कृते 'पृषोदरादीनि यथोपदिष्ट-'(जै.४।३।२१४) मित्यनेन युकारस्य खं निपात्यते ॥ **रसाइए वा** ॥ रसो घृतादि समधातूनां प्रथमो धातुविशेषो वा । तत्रोत्पत्त्यर्थं कर्मवशादायोऽस्यास्ति रसायिकः । तस्मिन् ॥ **संसेदिमे वा** ॥ संस्वेदः प्रस्वेदः । तत्र भवः संस्वेदिमः । तस्मिन् । 'हृत'(जै. ३।१।६१) इति बहुवचननिर्देशादिमः प्रत्ययो भवति ॥ **सम्मुच्छिमे वा** ॥ समन्तात्पुद्गलानां मूर्च्छनं संघातीभवनं सम्मूर्छः । तत्र भवः सम्मूर्छिमः । तस्मिन् ॥ **उब्भेदिमे वा**॥ उद्भेदमुद्भेदो भूकाष्ठपाषाणादिकं भित्त्वोर्ध्वं निःसरणम् । तत्र भव उद्भेदिमः । तस्मिन् ॥ **उववादिमे वा** ॥ उपेत्य गत्वोपपद्यते जायतेऽस्मिन्नित्युपपादो देवनारकाणां जन्मस्थानम् । तत्र भव उपपादिमः । ननूपपादिनो देवनारकाः । तेषां चानपवर्त्यायुष्कत्वात्कथं हिंसा ? सत्यमेवमेतत्, किन्तु यद्यपि तेषां प्राणव्यपरोपणं न सम्भवति तथापि तेषामुपरि कुतश्चित्कारणात्प्रमत्तयोगस्य दुष्परिणामे सति हिंसोपपद्यत एव । गाथा—

मरदु व जियदु व जीवो अयदाचारस्स णिच्छिदा हिंसा ।

इत्यभिधानात्॥ (**तसे वा**)॥ त्रसे वा॥ (**थावरे वा**)॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

स्थावरे वा। त्रसस्थावरभेदभिन्ने॥ बादरे वा सुहुमे वा॥ बादरसूक्ष्मभेदभिन्ने ॥ पाणे वा ॥ द्वित्रिचतुरिन्द्रियरूपाः प्राणाः॥ भूदे वा ॥ वनस्पतिकायिकरूपे ॥ जीवे वा॥ पंचेन्द्रियरूपे॥सत्ते वा॥ पृथ्वीकायिकादिरूपे॥ उक्तं च—

द्वित्रिचतुरिन्द्रियाः प्राणा भूतास्ते तरवः स्मृताः।
जीवाः पंचेन्द्रिया ज्ञेयाः शेषाः सत्त्वाः प्रकीर्तिताः॥

पज्जत्ते वा ॥ षट्पर्याप्तिसमापके ॥ अपज्जत्ते वा ॥ तदसमापके। न केवलमुक्तैकेन्द्रियादिभेदभिन्ने प्राणिनि नैव स्वयं प्राणानतिपातये । किंतु ॥ अवि चउरासी-जोणिपमुहसदसहस्सेसु ॥ चतुरशीतियोनयः प्रमुखा आद्या येषां तानि च तानि शतसहस्राणि च लक्षास्तेष्वपि शीतोष्णसंवृतविवृत प्रभृतियोन्यादिभेदेन प्ररूपितेषु(णेव सयं पाणे अदिवादेज्ज)॥ नैव स्वयं प्राणानतिपातये॥ णो अण्णेहिं पाणे अदिवादावेज्ज ॥ णो नैवाऽन्यैः कृत्वा प्राणानतिपातयेयमतिपातये वा ॥ अण्णेहिं पाणे अदिवादिज्जंते पि ण समणुमण्णिज्जं[1] ॥ अन्यैः प्राणवियोगकरणे स्वयमप्रयुक्तैः प्राणानतिपात्यमानान्मना-

१—समणुमण्णेज्ज इति झा-प्रतौ पाठः।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

गपि न समनुमन्येत (न्ये) न तत्रानुमतिं कुर्यात् (म्)॥ **तस्स** इत्यादि। तस्य प्राणातिपाताद्विरमणलक्षणस्य प्रथम-महाव्रतस्य सम्बन्धिनमतिचारं प्रतिक्रमामि निराकरोमि। तत्प्रतिक्रमणं च कुर्वाणो॥ **णिंदामि अप्पाणं, गरहामि अप्पाणं**॥ निन्दाविषयं गर्हाविषयं चात्मानं करोमीत्यर्थः। तदतिचारे हि संजाते 'हा दुष्टं कृत—' मित्यादिरात्म-साक्षिकः पश्चात्तापो निन्दा, परसाक्षिकस्तु गर्हेति। आत्मानं च निंदन् गर्हमाणश्च यथा साम्प्रतिकं प्रतिक्रमामि॥ तथा॥ **पुव्विंच (त) णं (तं) भंते**॥ पुव्विंच (त) णं पूर्वतनं पूर्वकालोपार्जितम्॥ **तं**॥ अतिचारम्॥ **भंते**॥ भगवन्। आत्मानं निन्दन्गर्हमाणश्च॥ **वोस्स (स) रामि**॥ व्युत्सृजामि निराकरोमि॥ तथा—**जं पि मए**॥ यदपि मया॥ **रागस्स वा दोसस्स वा मोहस्स वा वसंगएण**॥ रागद्वेषमोहवशवर्तिना सता॥ **सयं पाणे अदिवादिदे**॥ साक्षात्स्वयं प्राणा अतिपातिताः॥ **अण्णेहिं पाणे अदिवादाविदे**॥ अन्यैः कृत्वा प्राणा अतिपातिताः॥ **अण्णेहिं पाणे अदिवादिज्जंते समणुमण्णिदे**॥ अन्यैः प्राणा अतिपात्यमानाः समनुमताः॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तं पि ॥ तदेतदपि सर्वं व्युत्सृजामि । तथा—इमस्स इत्यादि । इमस्स अस्य वक्ष्यमाणविशेषणविशिष्टस्य धर्मस्य चारित्रलक्षणस्योत्तमक्षमादिस्वरूपस्य वा संबंधिनं सर्वमतिचारं गर्हे इति संबंधः । कथंभूतस्य धर्मस्य ? णिग्गंथस्स ॥ निर्गन्थलिंगस्वरूपस्य ॥ पावयणस्स ॥ पावनस्य पवित्रीभूतस्य प्रावचनस्य वा प्रवचने परमागमे प्रतिपादितस्य ॥ अणुत्तरस्स ॥ न विद्यत उत्तरमुत्कृष्टमन्यद्यस्मात्सोऽनुत्तरः । तस्य । केवलिपण्णत्तस्स ॥ केवलज्ञानिभिः प्रज्ञप्तस्य प्रतिपादितस्य । यत एव केवलिभिरसौ प्रज्ञप्तोऽत एवानुत्तरः ॥ अहिंसालक्खणस्स ॥ अहिंसालक्षणं स्वरूपं यस्य, अहिंसया वा लक्ष्यत इत्यहिंसालक्षणः । तस्य ॥ सच्चाहिट्ठियस्स ॥ सत्येनाधिष्ठितः स्वीकृतः सत्याधिष्ठितः । तस्य ॥ विणयमूलस्स ॥ विनयो मूलं कारणं यस्य तस्य ॥ खमाबलस्स ॥ क्षमया बलमुपचयो यस्य तस्य ॥ अट्ठारसेत्यादि ॥ अष्टादशभिः शीलसहस्रैः परि समंतान्मण्डितस्य कृतशोभस्य ॥ चउरासीत्यादि ॥ चतुरशीतिभिर्गुणसहस्रैर्विशेषेण भूषितस्यालंकृतस्य ॥ बंभचेरगुत्तस्स ॥ ब्रह्मचर्येण गुप्तस्य रक्षितस्य ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

णियति (अइ) लक्खणस्स ॥ नियतिर्विषयव्यावृत्तिः। तया लक्ष्यते सा वा लक्षणं यस्य तस्य ॥ परिच्चायफलस्स॥ परिच्चायो बाह्याभ्यन्तरपरिग्रहत्यागः। तस्य फलं स वा फलं यस्य तस्य ॥ उवसमपहाणस्स ॥ उपशमः क्रोधाद्यभावः। स प्रधानं कारणं यस्य तस्य ॥ खंतिमग्गदेसयस्स॥ क्षांतेः परमक्षमाया मार्गं इष्टानिष्टयोः समभावः। उदासीनतेत्यर्थः। तस्य ॥ देसयस्स ॥ उपदेशकस्य ॥ मुत्तिमग्गपयासयस्स ॥ मुक्तेर्देशतः कर्मनिर्जराया मार्गं उपायस्तत्प्रकाशकस्य। धर्म एव हि चारित्रलक्षण उत्तमक्षमादिरूपो वा देशतः कर्मनिर्जरायाः कारणमिति॥ सिद्धिमग्गपज्जवसाणस्स ॥ सिद्धिः साकल्येन कर्मनिर्जराऽनंतचतुष्टयस्वरूपावाप्तिर्वा। तस्या मार्गः प्रकृष्टं यथाख्यातचारित्रम्। तस्य पर्यवसानं निष्ठा परमप्रकर्षो यत्र धर्मे स तथोक्तः। तस्येत्थम्भूतस्य धर्मस्य संबंधि॥ सव्वं पुव्वं दुच्चरियं गरहामि इति संबंधः। केन कृत्वा यज्जातं दुश्चारित्रमित्याह—अण्णाणेण वा ॥ धर्मविषये सम्यग्ज्ञानरहितेन ॥ असम्मणेण वा॥ धर्मविषयेऽसम्मनमश्रद्धानम्। तेन। वाशब्दः सर्वत्र परस्परसमुच्चये॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अणभिगमणेण वा ॥ अप्रतिग्रहणेन ॥ अमीमंसंग[2]-दाए वा ॥ अमीमांसकताऽविचारकता । तया ॥ अबो-हियाए वा ॥ अप्राप्त्या ॥ रागेण वा ॥ प्रीत्यनुबन्धेन ॥ दोसेण वा ॥ द्वेषेणाऽमर्षेण ॥ मोहेण वा ॥ अज्ञानेन हिताहितविवेकविकलतया ॥ हस्सेण वा ॥ हास्येन वर्के-रेण ॥ भयेण वा ॥ राजभयादिना ॥ पदोसेण वा ॥ प्रद्वेषेणाऽतीवामर्षवशात्प्रचुरोत्पन्नोत्कटरोषेण ॥ पमादेण वा ॥ प्रमादोऽयत्नपरत्वं विकथादिर्वा । तेन ॥ पेम्मेण वा ॥ स्नेहेन ॥ पिवासेण वा ॥ विषयातिगृद्ध्या ॥ लज्जेण वा ॥ लज्जया ॥ गारवेण वा ॥ गुरुत्वेन महत्वाभिनिवेशेन ॥ अलसदाए ॥ अलसतया धर्मानु-ष्ठाने निरुद्यमतया ॥ बालिसदाए ॥ बालिशतयाऽविवेक-तया ॥ कम्मभारिगदाए ॥ कर्मणां भारः प्रदेशबहुत्वं कर्मभारः । सोऽस्यास्तीति कर्मभारिकः । तस्य भावस्तत्ता । तया । प्रतिबंधककर्मप्रदेशप्राचुर्येणेत्यर्थः ॥ कम्मगुरु-गदाए ॥ कर्मणां गुरुकता शक्तिबहुत्वम् । तया ॥ कम्म-दुच्चरिगदाए ॥ कर्मणां दुश्चारितां विघ्नलक्षणदुष्टकार्य-

२–'अमिमस्सगदाए' 'अमिमंसदाए' चेति द्वौ पाठौ लभ्येत आदर्शप्रत्योः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कारिता । तया ॥ **कम्मपुरुक्कडदाए** ॥ कर्मणां पुरुर्बृहत्युत्कटता तीव्रता तया ॥ **तिगारवगुरुगदाए** ॥ गुरोर्भावो गौरवं महत्त्वाभिनिवेशः । तत् त्रिविधं भवति—(१) ऋद्धिगौरवं, (२) रसगौरवं, (३) शब्दगौरवं स्वादगौरवं वा । त्रीणि च तानि गौरवाणि च तेषां गुरुकतोत्कटता । तया ॥ **अबहुस्सुददाए** ॥ अबहुश्रुततया सकलशास्त्रप्रवीणतया ॥ **अविदिदपरमत्थदाए** ॥ परमोऽकल्पितोऽर्थो मोक्षलक्षणस्तत्कारणलक्षणश्च । सोऽविदितो येनासाववविदितपरमार्थः । तस्य भावस्तत्ता । तया ॥ **तं सव्वमित्यादि** ॥ एतैः कारणैः यत्पूर्वं जातं दुश्चरित्रं मनोवाक्कायैर्दुष्टं चेष्टितं तत्सर्वं ॥ **गरहामि** ॥ गर्हे ॥ **(पडिक्कमामि)** ॥ प्रतिक्रमामि । प्रतिक्रमणद्वारेण निराकरोमीत्यर्थः ॥ **आगमेसिं च** ॥ अनागतं च दुश्चरित्रं ॥ **अपच्चक्खियं** ॥ उत्पद्यमानं प्रतिक्रमणयाऽनिराकृतं, कृतदोषनिराकरण एव तस्याः सामर्थ्यात् । अतो भाविदोषाणां कारणभूतरागद्वेषाद्युत्पत्तिप्रतिषेधलक्षणप्रत्याख्यानद्वारेण तत् ॥ **पच्चक्खामि** ॥ प्रत्याख्यामि निराकरोमि । उत्पत्तुं न ददामीत्यर्थः । **अणालोचियं आलो-**

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

चेमि ॥ गुर्वादेः कृतदोषनिवेदनमालोचना। तत्सर्वं मयाऽज्ञानान्मदाद्वाऽनालोचितं दुश्चरित्रं, तदिदानीं तदभावादालोचयामि ॥ **अणिंदियं णिंदामि** ॥ यत्पूर्वमविवेकान्मयाऽनिंदितं दुश्चरित्रं तदिदानीं विवेकसंपत्तौ निंदामि। 'हा दुष्टं कृत—' मित्याद्यात्मसाक्षिकं पश्चात्तापविषयतां नयामि ॥ **अगरहियं गरहामि** ॥ यद्दुश्चरित्रं पूर्वं मया प्रमादादेरगर्हितं, तदिदानीमप्रमत्तादिरूपसंपत्तौ गर्हे परसाक्षिकं पश्चात्तापविषयतां नयामि ॥ **अपडिक्कंतं पडिक्कमामि** ॥ प्रमादवशाद्यद्दुश्चरित्रं पूर्वं मयाऽप्रतिक्रांतं निंदागर्हाविषयतामनीतं तत् पडिक्कमामि प्रतिक्रमामि ॥ **विराहणं वोसिरामि** ॥ विराधनां रत्नत्रयविषये मनोवाक्कायकृतां सावद्यां वृत्तिमुत्सृजामि त्यजामि ॥ **आराहणं अब्भुट्ठेमि** ॥ रत्नत्रयस्याराधनां तद्विषये निरवद्यां मनोवाक्कायवृत्तिमभ्युत्तिष्ठाम्यनुतिष्ठामि ॥ **अण्णाणं** ॥ अज्ञानं मिथ्यामतिश्रुतावधिलक्षणं व्युत्सृजामि ॥ **सण्णाणं** ॥ सम्यग्ज्ञानं मतिश्रुतावधिमनःपर्ययकेवलज्ञानलक्षणमभ्युत्तिष्ठामि ॥ **कुदंसणं** ॥ विपरीताभिनिवेशस्वरूपं व्युत्सृजामि ॥ **सम्मदंसणं** ॥ सम्यग्दर्शनं तत्त्वार्थ-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

श्रद्धानलक्षणमभ्युत्तिष्ठामि ॥ कुचरियं ॥ मिथ्यारूपं चारित्रं व्युत्सृजामि ॥ सुचरियं ॥ सम्यग्रूपं सामायिकादिचारित्रमभ्युत्तिष्ठामि ॥ कुतवं ॥ कुत्सितं तपः पंचाग्निसाधनादिकं व्युत्सृजामि ॥ सुतवं ॥ शोभनं तपोऽनशनादि बाह्यमाभ्यंतरं चाभ्युत्तिष्ठामि ॥ संक्षेपतस्तु-अकरणिज्जं ॥ अकृत्यमननुष्ठातव्यमव्रतादि व्युत्सृजामि ॥ करणिज्जं ॥ कृत्यं व्रतादिकमभ्युत्तिष्ठामि ॥ करणीयस्यापि । अकिरियं ॥ अकरणमननुष्ठानं व्युत्सृजामि ॥ किरियं ॥ करणमनुष्ठानमभ्युत्तिष्ठामि । एवं व्रतविराधकं व्युत्सृजामि, तदविराधकं त्वनुतिष्ठामीति दर्शयन्नाह पाणादिवादमित्यादि ॥ (पाणादिवादं)॥ प्राणातिपातं व्युत्सृजामि, प्रथममहाव्रतस्य विराधकत्वात् । अभयदानमभ्युत्तिष्ठामि, तदविराधकत्वात् ॥ मोसं ॥ मृषावादं व्युत्सृजामि, द्वितीयमहाव्रतविराधकत्वात् । सत्यमभ्युत्तिष्ठामि, तदविराधकत्वात् ॥ (मोसं) ॥ अदत्तादानं व्युत्सृजामि, तृतीयमहाव्रतापकारकत्वात् । दत्तं कल्पनीयं योग्यमभ्युत्तिष्ठामि, तदुपकारकत्वात् ॥ अबंभं ॥ अब्रह्म । अब्रह्मचर्यं व्युत्सृजामि, चतुर्थमहाव्रतविराधक-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

त्वात् ॥ **बंभचरियं** ॥ ब्रह्मचर्यमभ्युत्तिष्ठामि, तदविराधकत्वात् ॥ (**परिग्गहं**) ॥ परिग्रहं व्युत्सृजामि, पंचममहाव्रतस्यापकारकत्वात्। अपरिग्रहमभ्युत्तिष्ठामि, तदुपकारकत्वात् ॥ (**राइभोजणं**) रात्रिभोजनं व्युत्सृजामि, षष्ठाणुव्रतस्य विराधकत्वात् । दिवाभोजनमेकभुक्तं ॥ **पच्चुप्पण्णं** ॥ यथाकाले (लं) प्राप्तं प्रासुकमभ्युत्तिष्ठामि, तदविराधकत्वात् ॥ **अट्टरुद्दज्झाणं** ॥ आर्तध्यानं चतुर्विधं "आर्तममनोज्ञस्य संप्रयोगे तद्विप्रयोगाय स्मृतिसमन्वाहारः । तद्विपरीतं मनोज्ञस्य । वेदनायाश्च । निदानं च।" इत्यभिधानात् । रौद्रध्यानमपि चतुर्विधं, 'हिंसानृतस्तेयविषयसंरक्षणेभ्यो रौद्रम्—' इति वचनात् । एवंविधं द्विविधमपि दुर्ध्यानं व्युत्सृजामि, अप्रशस्तत्वात् ॥ **धम्मसुक्कझाणं** ॥ धर्म—(र्म्य) ध्यानं चतुष्प्रकारं 'आज्ञापायविपाकसंस्थानविचयाय धर्म्य—' मित्यभिधानात् । शुक्लध्यानमपि चतुर्विधं 'पृथक्त्वैकत्ववितर्कसूक्ष्मक्रियाप्रतिपातिव्युपरतक्रियानिवृत्तीनी—' ति वचनात् । एतच्चोक्तप्रकारं द्विविधमपि ध्यानमभ्युत्तिष्ठामि, प्रशस्तत्वात् ॥ **किण्ण—(ण्ह) णीलकाउलेस्साओ** ॥ कषायानुरंजिता

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

योगप्रवृत्तिर्लेश्या। जीवं हि कर्मणा लिंपतीति लेश्या। लिपे—'र्युङ्व्या बहुलं' (जै. २।३।९४) इति कर्तरि ण्यः। 'द्युडः' (जै. ५।२।८३) इत्येप्। 'पृषोदरादीनि यथोपदिष्टं' (जै. ४।३।२१४) इति पकारस्य शकारादेशः। सा च कृष्णनीलकापोतरूपा त्रिविधा लेश्या पापकर्मणा जीवं लिंपति। ततस्तां व्युत्सृजामि। **तेउपम्मसुक्कलेस्सा (ओ)**॥ तेजःपद्मशुक्लरूपा तु त्रिप्रकाराऽपि लेश्या पुण्यकर्मणा जीवं लिंपति। अतस्तामभ्युत्तिष्ठामि॥ **आरंभं**॥ असिमषिकृष्यादिव्यापारं मनोवाक्कायैर्व्युत्सृजामि॥ **अणारंभं**॥ तद्व्यापाराभावमभ्युत्तिष्ठामि॥ **(असंजमं)**॥ असंयमं व्युत्सृजामि॥ **(संजमं)**॥ संयममभ्युत्तिष्ठामि। संयमो हि द्वादशप्रकारः। षड्विध इंद्रियसंयमः, पंचानामिंद्रियाणां षष्ठस्य च मनसः संयमनात् स्वविषये गच्छतो नियंत्रणात्। प्राणिसंयमश्च षड्विधः, पंचानां स्थावराणां त्रसानां चाविराधनात्। तद्विपर्ययादसंयमोऽपि द्वादशप्रकारः। अथवा सप्तदशप्रकारः संयमः।

पंचासवेहिं विरमण पंचिंदियणिग्गहो कसायजओ।
तिहिं दंडेहिं य विरदी सत्तारस संजमा भणिया॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

इत्यभिधानात् । तत्प्रतिषेधादसंयमोऽपि सप्तदशप्रकारः॥ **सग्गंथं** ॥ बाह्याभ्यन्तरग्रंथसहितमात्मनः स्वरूपं व्युत्सृजामि ॥ (**णिग्गंथं**) ॥ तद्विपरीतं निर्ग्रंथस्वरूपमभ्युत्तिष्ठामि ॥ **सचेलं** ॥ चेलं वस्त्रं तेन सहितं सावरणं स्वरूपं व्युत्सृजामि ॥ (**अचेलं**) ॥ तद्विपरीतमचेलं निरावरणं स्वरूपमभ्युत्तिष्ठामि ॥ **अलोचं** ॥ लोचो बालोत्पाटः । तदभावोऽलोचः शिरोऽमुंडनं । तद्व्युत्सृजामि ॥ (**लोचं**) ॥ लोचं पुनरभ्युत्तिष्ठामि ॥ **ण्हाणं** ॥ स्नानं जलेन शरीरमलप्रक्षालनं व्युत्सृजामि ॥ (**अण्हाणं**) ॥ तदभावोऽस्नानमभ्युत्तिष्ठामि ॥ **अखिदिसयणं** ॥ क्षितौ भूमौ शयनं क्षितिशयनं । तदभावोऽक्षितिशयनं खट्वादिशयनं । तद्व्युत्सृजामि ॥ (**खिदिसयणं**) ॥ क्षितिशयनं पुनरभ्युत्तिष्ठामि ॥ **दंतवणं** ॥ दन्तानां मलशोधनं व्युत्सृजामि ॥ (**अदंतवणं**) ॥ तद्विपरीतमदंतवणं अभ्युत्तिष्ठामि ॥ **अट्ठिदिभोयणं** ॥ स्थितिभोजनमुद्भभोजनं । तदभावोऽस्थितिभोजनमुपविष्टादिभोजनं तद्व्युत्सृजामि ॥ (**ठिदिभोयणं**) ॥ स्थितिभोजनमेकभक्तं पुनरभ्युत्तिष्ठामि ॥ **अपाणिपत्तं** ॥ पाणिरेव पात्रं भोजन-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

भाजनं पाणिपात्रं । न पाणिपात्रमपाणिपात्रं स्थाला (स्या) दि तद्व्युत्सृजामि ॥ (पाणिपत्तं) ॥ पाणिपात्रं पुनरभ्युत्तिष्ठामि ॥ (कोहं) ॥ क्रोधं कोपममर्षं व्युत्सृजामि ॥ (खंतिं) ॥ क्षांतिमुत्तमक्षमामभ्युत्तिष्ठामि ॥ (माणं) ॥ मानं गर्वं स्तब्धत्वं व्युत्सृजामि ॥ (मद्दवं) ॥ मार्दवं मृदुत्वं विनीतत्वमभ्युत्तिष्ठामि ॥ (मायं) ॥ मायां योगवक्रतां व्युत्सृजामि ॥ अज्जवं ॥ ऋजुत्वमयोगवक्रतामभ्युत्तिष्ठामि ॥ (लोहं) ॥ लोभं परिग्रहगृद्धिं व्युत्सृजामि ॥ (संतोसं) ॥ संतोषं परिग्रहानाकांक्षामभ्युत्तिष्ठामि ॥ मिच्छत्तं ॥ अदेवेऽधर्मेऽतत्त्वे च देवादिबुद्धिरूपतया विपरीताभिनिवेशं ॥ परिवज्जामि ॥ परिवर्जयामि परित्यजामि ॥ सम्मत्तं ॥ देवादौ देवादिबुद्धिरूपतया विपरीताभिनिवेशाभावं ॥ उवसंपज्जामि ॥ उपसंपद्ये स्वीकरोमि ॥ असीलं ॥ व्रतपरिरक्षणं शीलं । न शीलमशीलं व्रतविघातस्तत्परिवर्जयामि ॥ सुसीलं ॥ शोभनं व्रतपरिरक्षणमष्टादशसहस्रसंख्यं वा शीलं परमागमे प्रतिपादितस्वरूपमुपसंपद्ये ॥ ससल्लं ॥ शल्यमिव शल्यं मायामिथ्यानिदानं । यथैव हि शल्यं बाणादि

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

शरीरमनुप्रविश्य पीडां करोति, तथा मायादिकमप्यात्मानमनुप्रविश्य शारीरमानसादीनि नानादुःसहदुःखान्यनेकयोनिगतानि करोतीति शल्यमित्युच्यते। सह तेन वर्तत इति सशल्यं स्वरूपं परिवर्जयामि ॥ (णिस्सल्लं) ॥ ततो निष्क्रान्तं पुनर्निःशल्यं स्वरूपमुपसंपद्ये ॥ **अविणयं**॥ विनयो ज्ञानदर्शनचारित्रोपचारगोचरत्वाच्चतुर्विधः। तदभावोऽविनयस्तं परिवर्जयामि ॥ (**विणयं**) विनयं पुनरुपसंपद्ये ॥ **अणाचा (या) रं** ॥ आचारः सामायिकच्छेदोपस्थापनापरिहारविशुद्धिसूक्ष्मसांपराययथाख्यातलक्षणो व्रताद्याचरणं वा। तदभावोऽनाचारः। तं परिवर्जयामि ॥ (**आयारं**) ॥ आचारं तूपसंपद्ये ॥ **उम्मग्गं** ॥ सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रलक्षणो जिनोक्तः स्वर्गापवर्गमार्गः। ततोऽन्य एकांतवादिपरिकल्पित उन्मार्गः। तं परिवर्जयामि॥ (**मग्गं**) ॥ उक्तप्रकारं तु जिनमार्गमुपसंपद्ये ॥ (**अखंतिं**) ॥ अक्षांतिं परिवर्जयामि ॥ (**खंतिं**) ॥ क्षांतिमुपसंपद्ये ॥ **अगुत्तिं** ॥ सम्यग्योगनिग्रहो गुप्तिः। सा त्रिविधा, मनोवाक्कायगुप्तिभेदात्। रत्नत्रयस्य हि गोपनं रक्षणं गुप्तिः। रत्नत्रयं वा गोपयति रक्षति पालय-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तीति गुप्तिः प्रशस्ता मनोवाक्कायाः। तदभावोऽगुप्तिः। तां परिवर्जयामि ॥ (गुत्तिं) ॥ गुप्तिं पुनरुपसंपद्ये ॥ अमुत्तिं ॥ देशतः साकल्यतो वा कर्मणां निर्जरा मुक्तिः। तदभावोऽमुक्तिः। तां परिवर्जयामि ॥ (मुत्तिं) ॥ मुक्तिं तूपसंपद्ये॥ असमाहिं ॥ धर्म्यं शुक्लं च ध्यानं समाधिः। तदभावोऽसमाधिः। तं परिवर्जयामि ॥ णिम्ममत्तिं (त्तं)॥ शरीरादौ निर्ममत्वं निःस्पृहत्वमुपसंपद्ये ॥ एवं विस्तरेण हेयोपादेयानां प्रत्येकं नामोच्चारणपूर्वकौ परित्यागस्वीकारौ प्रदर्शितौ। संक्षेपतस्तु—अभावियं भावेमि ॥ अभावितमनादौ संसारे परिभ्रमता मया यत्कदाचिदपि न भावितं नाभ्यस्तं सम्यग्दर्शनादि तद्भावयाम्यभ्यस्यामि ॥ (भावियं) ॥ भावितमनादौ संसारे यत्सर्वदाऽभ्यस्तं मिथ्यादर्शनादि तत् ॥ ण भावेमि ॥ न भावयामि नाभ्यस्यामि ॥ इम—मित्यादि। इमं वक्ष्यमाणविशेषणविशिष्टं ॥ णिग्गंथं ॥ निर्ग्रंथलिंगलक्षणं ॥ पव्वयण (णं) ॥ प्रव्रजनं दीक्षाग्रहणं। तच्छ्रद्दधामीति संबंधः॥ पावयणमिति पाठे प्रवचन आगमे भवं प्रावचनं। मोक्षमार्गत्वेन निर्ग्रंथलिंगमागमे प्रतिपादितमित्यर्थः।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कथंभूतमेतत् ? **अणुत्तरं** ।। न विद्यत उत्तरमुत्कृष्टं मोक्षमार्गत्वेनान्यद्यस्मान्निर्ग्रन्थलिंगग्रहणरूपात्प्रव्रजनात् ।। **केवलियं** ।। केवलिनः संबंधि यन्निर्ग्रंथलिंगं तत् ।। **पडिपुण्णं** ।। परिपूर्णमयोगकेवलिनि निर्ग्रंथलिंगस्य निःशेषकर्मक्षयहेतुत्वेन संपूर्णत्वात् ।। **णेगाइयं** ।। परिपूर्णरत्नत्रयनिकाये भवं नैकायिकं ।। यत एवंविधं तल्लिंगमत एव परिपूर्णं ।। **णेगायियं** ।। अनेकप्रकारमद्वितीयं वेत्यन्ये ।। **सामायियं** ।। समयनं समय एकत्वं परमोदासीनता सर्वसावद्ययोगव्यावृत्तिर्वा । तत्र भवं तत्प्रयोजनं वा सामायिकं । तल्लिंगं ।। **संसुद्धं** ।। निरतिचारमालोचनादिप्रायश्चित्तविशुद्धं वा ।। **सल्लघट्टाणं** ।। (सल्लघत्ताणं) शल्यैर्मायादिभिर्घुट्यंते (घट्टयंते) कदर्थ्यंत इति शल्यघट्टाः । तेषां । शल्यघातनं तल्लिंगं । तस्मिन्सति सर्वत्र निःस्पृहत्वेन निदानादिशल्यासंभवात् ।। **सिद्धिमग्गं** ।। सिद्धिः स्वात्मोपलब्धिर्बुद्धितपोलब्ध्यादि-ऋद्धिप्राप्तिर्वा । तस्या मार्गस्तल्लिंगं ।। **सेढिमग्गं** ।। प्रतिसमयमसंख्यातगुणकर्मनिर्जरा श्रेणिमार्गः । अथवोपशमश्रेणिक्षपकश्रेण्योर्मार्गारोहणहेतुर्निग्रंथलिंगं ।। **खंतिमग्गं** ।।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

क्षांतेरुत्तमक्षमाया मार्गः, बाह्याभ्यंतरपरिग्रहाभावे रागद्वेषयोरनुत्पत्तौ तल्लिंगस्योत्तमक्षमामार्गत्वोपपत्तेः ॥ **मुत्तिमग्गं** ॥ मोचनं मुक्तिः सर्वसंगपरित्यागः । तस्या मार्गस्तल्लिंगं ॥ **मोक्खमग्गं पमोक्खमग्गं** ॥ मोक्षो देशतः कर्मक्षयोऽर्हदवस्थालक्षणः । प्रमोक्षः साकल्येन कर्मक्षयः सिद्धावस्थारूपः । तयोर्मार्गस्तल्लिंगं ॥ **णिज्जाणमग्गं** ॥ यानात्संसारे पर्यटनान्निष्क्रांतं निर्याणं चतुर्गतिभ्रमणाभावः । तस्य मार्गस्तल्लिंगं ॥ **णिव्वाणमग्गं** ॥ निर्वाणं संसारोपरमः परमसुखं वा । तस्य मार्गस्तल्लिंगं ॥ अत एव ॥ **सव्वदुक्खपरिहाणिमग्गं** ॥ सर्वदुःखानां शारीरमानसादीनां परि समंताद्धानिः प्रच्युतिः । तस्या मार्गस्तल्लिंगं ॥ **सुचरियपरिणिव्वाणमग्गं** ॥ शोभनं सुविशुद्धं चारित्रं सामायिकादि येषां ते सुचरित्राः । तेषां परिनिर्वाणमार्गस्तल्लिंगं, तद्भवे द्वितीयादिभवे वा मोक्षप्रापकत्वात् ॥ **जत्थ ठिदेत्यादि** ॥ यत्र निर्ग्रंथलिंगे स्थिता जीवा मुक्त्यर्थिनः सिद्ध्यंति स्वात्मोपलंभं लब्ध्यादि-ऋद्धीश्च लभंते ॥ **बुज्झंति** ॥ जीवादितत्त्वानां यथावत्स्वरूपं बुध्यंते, तल्लिंगे सत्येव तद्बोधनिबन्धनानां बुद्ध्यादिलब्धीनां संभवात् ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मुच्चंति॥ सकलकर्मविमुक्ता भवंति॥ परिणिव्वायंति॥ परिनिर्वायंति (परिनिर्वांति) सुखिनः कृतकृत्या वा भवंति॥ सव्वदुक्खाणमंतं करेंति॥ सकलदुःखानां शारीरमानसाद्यखिलदुःखानामंतं विनाशं कुर्वंति॥ तं सद्दहामि॥ तत्पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं निर्ग्रंथलिंगं श्रद्दधाम्यनुत्तरमित्यादिविशेषणविशिष्टतया तत्र विपरीताभिनिवेशविविक्तो भवामि॥ तं पत्तियामि॥ तत्तथाभूतविशेषणविशिष्टतया प्रत्येमि प्रतिपद्ये वेद्मीत्यर्थः॥ तं रोचेमि॥ मोक्षादिकारणतया तत्रैव रुचिं करोमि, जन्मनि जन्मनि तन्मम भवत्वित्याखिलमभिलषामि वा॥ तं फासेमि॥ मोक्षार्थित्वात्तदेव तत्साधनतया स्पृशाम्यनुतिष्ठामि॥ इदो उत्तरमित्यादि॥ इतोऽस्मादुक्तप्रकारान्निर्ग्रंथलिंगादुत्तरमुत्कृष्टं॥ अण्णं॥ अन्यन्मोक्षादिसाधकं लिंगं वर्तमानकाले॥ णत्थि॥ नास्ति। अतीतकाले॥ ण भूदं॥ न भूतं न संजातं॥ ण भव्वं॥ न वर्तमानकाले समीपवर्ति संभवति॥ ण भविस्सदि॥ अनंतेनापि कालेनाग्रे न भविष्यति॥ कयाचि वा॥ कदाचिद्वा काले॥ कुदोचि वा॥ कुतश्चिद्वा गुणविशेषात्तत्ततो नास्त्युत्कृष्टं। तमेव गुणविशेषं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

दर्शयन्नाह—णाणेण वा दंसणेण वा चरित्तेण वा ॥ ज्ञानदर्शनचारित्राण्युत्कृष्टान्यत्रैव लिंगे संभवंति । अतस्तैः कृत्वाऽन्यल्लिंगमुत्कृष्टं न संभवति ॥ सुत्तेण वा ॥ सूत्रमागमः, उत्कृष्टागमप्रतिपादितत्वेनापि तदुत्कृष्टं, उत्कृष्टेन सर्वज्ञप्रणीतागमेन निर्ग्रंथलिंगस्यैव मोक्षादिहेतुतया प्रतिपादितत्वादन्यागमानां चागमाभासतयानुत्कृष्टत्वात्॥ सीलेण वा गुणेण वा ॥ शीलान्यष्टादशसहस्रसंख्यानि गुणाश्चतुरशीतिलक्षसंख्या य आगमे प्रतिपादितास्तेऽस्मिन्नेव लिंगे सति संभवंति । इति गुणशीलाभ्यामप्यतोऽन्यदधिकं न संभवति ॥ तवेण वा ॥ तपसा वा द्वादशप्रकारेण ॥ णियमेण वा वदेण वा ॥ नियतकालं व्रतं नियमः । यावज्जीवं व्रतं । तेन ॥ विहारेण वा ॥ आचरणेन वा ॥ आलएण वा ॥ निरवद्याश्रयेण ॥ अज्जवेण वा ॥ आर्जवेन वाऽवक्रतया ॥ लाहवेण वा ॥ कर्मलघुत्वेन ॥ अण्णेण वा ॥ उक्तप्रकारेभ्योऽन्येन केनचित्प्रकारेणातो निर्ग्रंथलिंगादन्यल्लिंगमुत्कृष्टं नास्ति, न भूतं, न भविष्यतीति । तथा चैवंविधे निर्ग्रंथलिंगे स्थितोऽहं ॥ समणोमि ॥ श्रमणो यतिरस्मि भवामि ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

संजदो मि ॥ प्राणींद्रियसंयमपरो भवामि ॥ **उवरदोमि** ॥ विषयादिभ्यो व्यावृत्तो भवामि ॥ **उवसंतो मि** ॥ कचिदपि विषये रागद्वेषाभावादुपशांतो भवामि ॥ **उवहीत्यादि** ॥ उपधिः परिग्रहः ॥ **णियडि** ॥ निकृतिर्वंचना ॥ **माणो** ॥ मानो गर्वः ॥ **माया** ॥ माया कौटिल्यं ॥ **मोस** ॥ असत्यं मिथ्याज्ञानमिथ्यादर्शनमिथ्याचारित्राणि च सुप्रसिद्धान्येव ॥ **पडि विरदो मि** ॥ एतानि प्रति विरतोऽस्मि व्यावृत्तो भवामि, तत्र रुचिं न करोमि ॥ सम्यग्ज्ञानं सम्यग्दर्शनं सम्यक्चारित्रं च ॥ **रोचेमि** ॥ श्रद्दधे ॥ एवमुक्तविशेषणे लिंगे स्थितः संयतत्वादिविशेषणविशिष्टेऽपि सन्नहं कस्मिन्सति श्रमणो भवामीत्याह—**पढम** इत्यादि ॥ **पढमे महव्वदे** ॥ उवट्ठावणमंडलेति संबंधः। प्रथममहाव्रतलक्षणव्रतारोपणे सतीत्यर्थः। उपस्थापनं हि व्रतारोपणं। प्रशस्तमुपस्थापनमुपस्थापनमंडलं। 'हृत' (श. ३।१।८२) इति बहुवचननिर्देशात्स्वार्थे मंडलप्रत्ययः, कपोलपालीत्यादौ पालिप्रभृतिवत्। कथंभूते तस्मिन्? **महत्थे** ॥ महान्मोक्ष[1]लक्षणोऽर्थो यस्मात् ॥ **महागुणे** ॥ महांतो

१—महान्मोहक्षयलक्षणार्थो—इति झपाठः।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

गुणा अनंतज्ञानादयो यस्मात् ॥ **महाणुभावे** ॥ महान्दुर्गतिगमनाभावः संसारोच्छेदत्रिभुवनपूजाहेतुत्वादिलक्षणोऽनुभावो माहात्म्यं यस्माद्भव्यानां भवति तन्महानुभावं तस्मिन् ॥ **महापुरिसाणुचिण्णे** ॥ महांतश्च ते पुरुषाश्च महापुरुषास्तीर्थंकरदेवादयस्तैश्चीर्णेऽनुष्ठिते । इत्थंभूते प्रथमे महाव्रते ॥ **जिणवरपण्णत्ते** ॥ जिनवरैस्तीर्थंकरदेवैः प्रज्ञप्त आगमे प्रतिपादिते यत् **पाणादिवादादो वेरमणं** ॥ इदं मे महाव्रतं ॥ **सुव्वदं** ॥ शोभनं निरतिचारं व्रतं सुव्रतं ॥ **दिढव्वदं** ॥ दृढमखंडं व्रतं भवतु । किंविशिष्टं ? अर (रि) हंतसाक्षिकं सिद्धसाक्षिकं साधुसाक्षिकं देवतासाक्षिकमात्मसाक्षिकं परसाक्षिकं यथा भवत्येवं तन्मे महाव्रतं भवतु । एतान्साक्षिभूतान्कृत्वा तन्मया गृहीतमित्यर्थः। पुनरपि कथंभूतं तत्? **णित्थारयं**॥ दुःखदुस्तरदुर्गान्निस्तारकं तत्पर्यंतप्रापकं ॥ **पारयं** ॥ संसारपारप्रापकत्वात्पारगं संसारसमुद्रे पततां पालकं वा रक्षकं॥ **तारयं** ॥ संसारमहार्णवोत्तारकं ॥ **आराहयं चावि** ॥ अनंतचतुष्टयावाप्तिलक्षणमोक्षस्याराधकं साधकं । अथवा मोक्षार्थिनामाराध्यमवश्यानुष्ठानात् । इत्थंभूतस्य प्रथम-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

महाव्रतस्यारोपणे कृते सर्वातिचारविशुद्ध्यर्थं दैवासिकादिप्रतिक्रमणा क्रियत इत्याह—देवसियेत्यादि ॥ दैवसिकरात्रिकपाक्षिकचातुर्मासिकसांवत्सरिकेति कालनियमेन यः कश्चिदतिचारो जातस्तस्य सर्वस्य ॥ उत्तमट्ठं ॥ उत्तमार्थं विशुद्ध्यर्थं प्रतिक्रमणा क्रियते ॥ इरियावहकेसलोच ॥ इतीर्यापथादिद्रव्यसंबंधे नियमेन यः कश्चिदतिचारो जातस्तस्य सर्वस्योत्तमार्थं प्रतिक्रमणा क्रियत इति ॥

अहावरे इत्यादि । अथ प्रथममहाव्रतादनन्तरं ॥ अवरे ॥ अपरस्मिन् ॥ बिदीये ॥ द्वितीये महाव्रते ॥ भंते ॥ भगवन् ॥ सर्वं स्थूलं सूक्ष्मं च ॥ मुसावादं ॥ मृषावादं प्रत्याख्यामि यावज्जीवं । त्रिविधेनेत्यादि व्याख्यातार्थं ॥ से कोहेण वेत्यादि ॥ से तस्य महाव्रतस्य मृषावादविरतिलक्षणस्य क्षतिकारित्वेन संबांधिना ॥ कोहेण वा माणेण वेत्यादि सर्वं सुगमं ॥ अण्णदरेण वा केण वि कारणेण जादेण ॥ अन्यतरेणोक्तकारणेभ्योऽन्येन केनचित्कारणेन जातेनोपढौकितेन ॥ णेव सयं मोसं भासेज्ज इत्यादि सुगमं ॥ अहावरे तदियमहव्वदे सव्वं भंते अदत्तादाणं पच्चक्खामि ॥ इत्यादि सुगमं ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

से इत्यादि। से तस्य तृतीयमहाव्रतस्यादत्तादानाद्विरति-लक्षणस्य क्षतिहेतुत्वेन सन्निहितमदत्तं नैव स्वयं गृह्णीयादित्यभिसंबंधः। क्व क्व सन्निहितं यददत्तमित्याह—**गामे वा णयरे वा खेडे वा कव्वडे वा मडंबे वा पट्टणे वा दोणमुहे वा**॥ ग्रामादीनां लक्षणं—

ग्रामो वृत्या वृतः स्यान्नगरमुरुचतुर्गोपुरोद्भासिसालं
खेटं नद्यद्रिवेष्टं परिवृतमभितः कर्वटं पर्वतेन॥
ग्रामैर्युक्तं मटंबं दलितदशशतैः पत्तनं रत्नयोनि—
द्रोणाख्यं सिंधुवेलावलयवलयितं वाहनं चाद्रिरूढं॥

दोणमुहे॥ द्रोणामुखे। द्रोणाख्य इत्यर्थः॥ **घोसे**॥ घोषे गोकुले॥ **आसमे वा**॥ आश्रमे तापसपल्ल्यां॥ **सहाये वा**॥ सभायां॥ **संवाहे** इति पाठे संवाहः संवाहनमद्रिमारूढं॥ **सण्णिवेसे**॥ राजधान्यां गोष्ठि-प्रदेशे वा जनपदसमूहाश्रयभूते॥ **खेत्ते**॥ सस्यनिष्पत्ति-क्षेत्रे॥ **खले**॥ धान्यानां मर्दनपचनराशीकरणाद्याश्रय-भूतं खलं॥ **जले**॥ **पथे**॥ पथि इति सुप्रसिद्धं॥ **उप्पथे**॥ पथो व्यतिरिक्तः प्रदेशो मार्गसमीपवर्त्युत्पथ-स्तस्मिन्॥ **अरण्णे**॥ अरण्येऽटव्यां। एतेषु स्थानेषु

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यद्वस्तु ॥ **णट्ठं वा** ॥ नष्टं तत्स्वामिनोऽदर्शनाविषयतगतं ॥ **पमुद्दं वा** ॥ चोरैरानीय धृतं ॥ **पडिदं** ॥ हस्तादिभ्यश्च्युत्वा पतितं ॥ **सुणिहिदं** ॥ सुष्ठु महता तात्पर्येण निहितं धृतं स्थापितं ॥ **दुण्णिहियं** ॥ अनादरेण स्थापितं ॥ **अप्पं** ॥ स्तोकं ॥ **बहुं** ॥ प्रचुरं ॥ **अणु** ॥ सूक्ष्मं ॥ **थूलं** ॥ स्थूलं महत् ॥ **सचित्तं** ॥ सचेतनं ॥ **अचित्तं** ॥ अचेतनं ॥ **मज्झत्थं** ॥ गृहान्तर्वर्ति ॥ **बहित्थं** ॥ गृहाद्बहिर्देशस्थितं ॥ **अवि दंतंतरसोहणमेत्तं पि** ॥ अपि च दंतांतरशोभनमात्रमपि । अदत्तं नैव स्वयं गृह्णीयादित्यादि सुगमं ॥ **अहावरे चउत्थे महव्वदे सव्वं भंते अब्बंभं पच्चक्खामि** इत्यादि सुगमं ॥ **से** इत्यादि ॥ से तस्य चतुर्थमहाव्रतस्याब्रह्मचर्याविरतिलक्षणस्य क्षतिहेतौ देवीषु मानुषीषु तिरश्चीष्वित्यादौ हस्तसंघट्टनादौ सति नैवाब्रह्म सेवेतेत्यभिसंबंधः ॥ **देवियं वा माणुसियं वा तिरिच्छियं** वेति पाठेऽपि **देवीसु** चेत्ययमेवार्थः ॥ दैवीं मानुषीं तिरश्चीं वेति निर्देशस्तु 'अन्यार्थेऽन्या' इति प्राकृतलक्षणमाश्रित्य सप्तम्यर्थे द्वितीया कृता ॥ **अचेदणीएसु वा** ॥ अचेतनासु स्त्रीप्रतिमासु । क क

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

या अचेतना स्त्रीप्रतिमा इत्याह ॥ **कट्ठकम्मेसु वेत्यादि** ॥ काष्ठकर्मसु चित्रकर्मसु काष्ठचित्रविनिर्मितस्त्रीरूपादिषु ॥ **वत्थकम्मेसु** ॥ वस्त्रकर्मसु । वस्त्रविनिर्मितस्त्रीरूपादिष्वित्यर्थः ॥ **लेप्पकम्मेसु** ॥ विज्ञानिनिर्वर्तितानि मृत्तिकामयानि स्त्रीरूपादीनि लेप्यकर्माणि तेषु॥**लयणकम्मेसु**॥ लयनपुत्तलिकादिषु ॥ **सिलाकम्मेसु** ॥ पाषाणनिर्मितस्त्रीरूपादिषु ॥ **भित्तिकम्मेसु** ॥ भित्तौ विनिर्मितचित्रस्त्र्यादिरूपेषु ॥ **भेदकम्मेसु** ॥ भेदकर्मसु । कर्तर्यादिना वस्त्रादिकं कर्तयित्वा निर्मितस्त्रीरूपादिषु ॥ **दंतकम्मेसु** ॥ गजदंतनिर्मितस्त्र्यादिरूपेषु । एतेषु देवीप्रभृतिषु दंतकर्मपर्यंतेषु विषयेषु ॥ **हत्थसंघट्टणदाए** ॥ हस्तसंघट्टनतायां हस्तोपमर्दे ॥ **पादसंघट्टणदाए** ॥ पादोपमर्दे ॥ **पोग्गलसंघट्टणदाए** ॥ हस्तादिव्यतिरिक्तशरीरावयवसंघट्टनतायां काष्ठादिपुद्गलेन स्त्र्याद्यवयवसंघट्टनतायां वा॥ **मणुण्णामणुण्णेत्यादि** ॥ मनोज्ञामनोज्ञेषु स्त्र्यादिरूपेषु श्रोत्रेंद्रियपरिणाम इति संबंधः । एवं मनोज्ञामनोज्ञेषु स्त्रीरूपेषु चक्षुरिंद्रियपरिणामे, मनोज्ञामनोज्ञेषु स्त्रीगंधेषु घ्राणेंद्रियपरिणामे, मनोज्ञामनोज्ञेषु स्त्रीवदनरसादिषु

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

जिह्वेंद्रियपरिणामे, मनोज्ञामनोज्ञेषु स्त्रीस्पर्शेषु स्पर्शेंद्रियपरिणामे। स्पर्शस्य ग्राहकमिंद्रियं स्पर्शनेंद्रियमित्यर्थः। तेन जनित आत्मनः परिणामो विकारस्तस्मिन्। एवं प्रतिनियत—श्रोत्रादींद्रियपरिणाम आत्मनोऽब्रह्मप्रतिषेधं प्रदर्श्य समस्तशब्दादिगोचरनोइंद्रियपरिणामेऽप्यात्मनस्तत्प्रतिषेधं दर्शयति॥ **णोइंदियपरिणामे**॥ ईषदिंद्रियं नोइन्द्रियं। यथैव हि स्पर्शनादींद्रियाणि प्रतिनियतस्पर्शादिविषयाणि,न तथा मनस्तस्यानियतार्थगोचरचारितया विषयं प्रति नियमाभावादीषदिंद्रियं नोइंद्रियं तदित्युच्यते। अतः श्रोत्रादींद्रियपरिणामे नोइंद्रियपरिणामपर्यंते चतुर्थमहाव्रतक्षतिहेतौ सत्यपि नैव स्वयमब्रह्म॥ **सेवेज्ज** इत्यादि सुगमं॥ अहावरे पंचमे महव्वदे इत्यादि सुगमं॥ से इत्यादि। से तस्य पंचममहाव्रतस्य परिग्रहविरतिलक्षणस्य क्षतिहेतुत्वेन सन्निहितं हिरण्यादिकं नैव स्वयं गृह्णीयादित्यभिसंबंधः॥ (**हिरण्णं**)॥ हिरण्यं रूप्यं॥ **धणं**॥ द्रव्यादि॥ (**धण्णं**)॥ धान्यं व्रीह्यादि॥ **खेत्तं**॥ सस्यनिष्पत्त्यधिष्ठानं॥ **वत्थुं**॥ वास्तु। गृहमित्यर्थः॥ **कोसं**॥ कोशं भाण्डागारं॥ **बलं**॥ चतुरंगहस्त्यश्वरथपदातिलक्षणं।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

एतदेव विवृण्वन्नाह—वाहणं चेत्यादि ॥ **वाहणं** ॥ वाहनं हस्त्यश्वादि ॥ **सयडं** ॥ बलीवर्दवाह्यं शकटं ॥ **जाणं** ॥ जंपानं ॥ **जुगं** ॥ दोलिकां । अथवा युग्यं । 'पत्र–' (जै.) मिति निपातनाद्युग्यं वाहनसामान्यं ॥ **गद्दुं** ॥ (?) शय्यापालकं । उपरि छादितः शकटविशेष इत्यर्थः ॥ **रहं** ॥ उत्तमपुरुषसत्त्व उत्तमाश्ववाह्यो रथः ॥ **संदणं** ॥ सामान्यपुरुषसत्त्वः सामान्याश्ववाह्यो रथः स्यंदनः ॥ **सिबियं** ॥ विचित्रकूटोपेतानेकमणिविभूषितासुरनरविद्याधरवाह्या शिबिका ॥ **गवेडयं** ॥ एडकं ॥ **अंडजं** ॥ कोशजं ॥ **तमरिचीवरं** ॥ बोंडजं कर्पासवस्त्रं ॥ **अविवालंग (बालग्ग) कोडिमेत्तं पि** ॥ अवेर्मेषस्य बालस्तस्याग्रकोटिरग्रभागस्तावन्मात्रमपि नैव स्वयं परिग्रहं गृह्णीयात् । किंविशिष्टं ? **असमणपाउग्गं** ॥ न श्रमणा अश्रमणा गृहस्थास्तेषां प्रकर्षेण आ समंताद्योग्यं तं न गृह्णीयात् । तद्योग्यं तु ज्ञानसंयमोपकरणादिकं गृह्णीयादेव ॥ **अहावरे छट्ठे अणुव्वदे सव्वं भंते राइभोयणं पच्चक्खामीत्यादि सुगमं** ॥ **से इत्यादि** ॥ से तस्य षष्ठाणुव्रतस्य रात्रिभोजनविरतिलक्षणस्य क्षतिहेतुत्वेन सन्निहितं ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

असणं ॥ भक्तमुद्गादिकं ॥ **पाणं** ॥ पानं दुग्धद्राक्षापानादिकं[1] ॥ **खादियं** ॥ खाद्यं मोदकादिकं ॥ **सावियं (इमं)** ॥ स्वाद्यं व्यंजनादि । तिक्तं कटुकमित्यादि तु तद्विशेषणं । एतद्विशेषणविशिष्टमशनादि सर्वं चतुर्विधमाहारं नैव स्वयं ॥ **रत्तिये भुंजेज्ज** ॥ रात्रौ भुंजीय भुंजे वा ॥ (?) इत्यादि सुगमं ॥ **चूलियं तु पच्चक्खामी-** त्यादि ॥ उक्तानुक्तार्थचिंतनरूपां चूलिकां पुनरिदानीं प्रवक्ष्यामि । तस्यां च वक्ष्यमाणायां भावनाः पंचविंशतिस्तावद्वक्ष्यंते । ताश्च विभागेन पंच पंच ॥ **अणुण्णादा** ॥ अनुज्ञाता अभ्युपगताः । क ? **एक्केक्कम्हि महव्वदे** ॥ एकस्मिन्नेकस्मिन्महाव्रते । तत्र ॥ **पढमं वदमस्सिदो** ॥ प्रथमं प्राणातिपाताद्विरति-लक्षणं महाव्रतमाश्रितः स्वीकृतवानहम् ॥ **मणगुत्त इत्यादि** ॥ पंचभावनापरो भवामि ॥ मनो गुप्तं रक्षितं नियंत्रितं येनाऽसौ मनोगुप्तोऽहं भवामि । तथा वचो गुप्तं येनाऽसौ वचोगुप्तश्चेति । वाग्गुप्तिपरो भवामि ॥ **इरियाकायसंयदो** ॥ ईरणमीर्या गमनं । तत्र संयतः प्राणिपीडापरिहारपरो भवामि । कायेन च

१—पानकादिकमिति झाप्रतौ पाठः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तत्पीडापरिहारपरो भवामि ॥ **एसणासमिदिसंजुत्तो** ॥ अन्नादेरुद्गमादिदोषपरिहारेण गृहणमेषणासमितिः । तया संयुक्तो विशिष्टो भवामि । एताभिर्भावनाभिर्युक्तस्य प्राणातिपातविरतिव्रतं निर्मलं भवतीत्यर्थः । तथा ॥ **बिदियं वदमस्सिदो** ॥ द्वितीयं मृषावादाद्विरतिलक्षणं महाव्रतमाश्रितोऽहं क्रोधादिपंचभावनापरो भवामीत्याह ॥ **अकोहण** इत्यादि ॥ न विद्यते क्रोधनं क्रोधो यस्याऽसावक्रोधनः ॥ **अलोहो य** ॥ न विद्यते लोभो यस्याऽसावलोभश्चाहं भवामि । न केवलमक्रोधन एवालोभ एव चाहं भवामि । अपि तु ॥ **भयहस्सविवज्जिदो** ॥ भयं च हास्यं च ताभ्यां विशेषेण वर्जितो भवामि ॥ **अणुवीचिभासकुसलो** ॥ अनुवीचिभाषाऽऽगमभाषया भाषणं । तत्र कुशलः प्रवीणोऽहं भवामि । एताभिः पंचभिर्भावनाभिरुपेतस्य मृषावादविरतिलक्षणं निर्मलमवतिष्ठते ॥ तथा ॥ **तदियं वदमस्सिदो** ॥ तृतीयमदत्तादानाद्विरतिलक्षणं व्रतमाश्रितोऽहं ॥ पंचभावनापरो भवामीत्याह ॥ **देहणमित्यादि** । कर्मवशादुपात्तो यो मया देहः स एव मे धनं परिग्रहो, नान्यो मे परिग्रह इति । 'पृषो-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

दरादीनि यथोपदिष्ट—' मिति धकारलोपः । अथवा देहनं[1] । दिह लेपे । इदं शरीरादिकमात्मनो देहनमुपलेपः कर्मकृतं गुरुत्वं, न पुनरुपकारकमित्येवं भावनापरो भवामि ॥ **भावणं चावि** ॥ देह एव याऽशुचित्वानित्यत्वादिभावना तां चापि भावयामि ॥ **ओग्गहं च** ॥ अवग्रहं च । निवृत्तिं भावयामि । क ? **परिग्गहे** ॥ परिग्रहविषये । तथा ॥ **संतुट्ठो** ॥ गृद्धिरहितो भवामि । क ? **भत्तपाणेसु** ॥ भक्तमोदनं पानं दुग्धमथिताशिखरिण्यादि । उपलक्षणं चैतत्खाद्यस्वाद्यानां । तेषु । एवंविधाः पंच भावना भावयतोऽदत्तादानाद्विरतिव्रतं निर्मलं भवति । तथा ॥ **चउत्थं वदमस्सिदो** ॥ चतुर्थं मैथुनाद्विरतिलक्षणं व्रतमाश्रितोऽहं । स्त्रीकथादिभ्यो निवृत्तो भवामीत्याह ॥ **इत्थिकहेत्यादि** ॥ स्त्रीकथा च स्त्रीसंसर्गश्च स्त्रीभिः सह हास्यं च खेदश्च वर्करः प्रलोकनं च सरागं स्त्रीवदनाद्यवलोकनमिति द्वंद्वैकवद्भावः । तस्मिन् ॥ **णियत्तो य** ॥ निवृत्त एवाहं भवामि । कुत एतत् ? **णियमम्हि ठिदो** ॥ नियमे व्रते स्थितोऽहं यतः । व्रती

१—'देहनं देहलेपि' 'दहदिह लेपे' इति पाठौ लभ्येत आदर्शप्रत्योः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यतोऽहमित्यर्थः। तत उक्तपंचभावनापरो भवामि, तत्पर-स्यैव चतुर्थव्रतनिर्मलतोपपत्तेः। स्थितशब्दरहिते णिय-मम्हि इति पाठे निवृत्तो नियमेनेत्यर्थः। तथा॥ **पंचमं वदमस्सिदो** ॥ पंचमं परिग्रहाद्विरतिलक्षणं व्रतमा-श्रितोऽहं। सचित्तादिभ्यो विरतो भवामीत्याह॥ **सचित्ते-त्यादि**॥ सचित्तद्रव्याणि दासीदासादीनि, अचित्तद्रव्याणि धनधान्यादीनि। तेषु विरतो भवामि। तथा॥ **बज्झब्भं-तरेसु य** ॥ बाह्याभ्यंतरेषु च द्रव्येषु विरतो भवामि। बाह्यानि वस्त्राभरणादीनि, अभ्यंतराणि तु द्रव्याणि ज्ञाना-वरणादीनि। तथा॥ **परिग्गहादो** ॥ गृहक्षेत्रादिलक्षणा-त्परिग्रहाद्विरतो भवामि। एवंविधाः पंच भावना भावयतः परिग्रहाद्विरतिव्रतं निर्मलमवतिष्ठते। पंचापि हीमानि व्रतानि प्रतिज्ञारूपाणि, अभिसंधिकृतो नियमो व्रतमित्य-भिधानात्। तत्र च॥ **उत्तमं वदं** ॥ उत्तमां प्रतिज्ञामा-श्रितः स एव भवति, यः॥ **धिदिमंतो** ॥ धृतिमान्सं-तुष्टः। इहलोकपरलोकाकांक्षारहित इत्यर्थः॥ **खमाजुत्तो**॥ उत्तमक्षमायुक्तः॥ **झाणजोगपरिट्ठिदो** ॥ ध्यानमेकाग्र-चिंतानिरोधः। तेन योगः संबंधः। तत्र परि समंतात्स्थितः।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अथवा ध्यानेन योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः। तत्र स्थितः॥ **परीसहाणुरदंतो** ॥ परीषहाणामुरो ददानोऽभिमुखो भवन्। तेभ्यः पराङ्मुखोऽभवन्नित्यर्थः।

ननु सर्वस्य जगत्प्रपंचस्य मध्ये यथा सारभूतानि व्रतानि, तथा तेष्वपि मध्ये किं सारभूतमिति गौतम-स्वामिनः प्रश्ने भगवानाह॥ **जो सारो** इत्यादि॥ सर्वाणि च तानि व्रतादीनि साराणि च सर्वसाराणि। सर्वेषु वा जगदन्तर्वर्तिवस्तुषु मध्ये साराण्युत्कृष्टानि व्रतादीनि तेषु मध्ये यः सारः स कः? **सो सारो एस गोदम**॥ स सारः हे गौतम एष ध्यानलक्षणः। एतदेवाह॥ **सारं झाणे त्ति णामेण**॥ ध्यानमिति नाम्ना यदुच्यते तत्सार-मिति। एतच्च न केवलं मयैव प्रतिपादितमपि तु॥ **सव्वबुद्धेहिं देसिदं**॥ सर्वे च ते बुद्धाश्च साक्षाद्विदि-ताशेषार्थाः सर्वज्ञाः। सर्वं वा बुद्धं यैस्ते सर्वबुद्धाः। तैर्देशितं प्रतिपादितं॥ **इच्चेदाणि**॥ इत्येतान्युक्तप्रका-राणि पंचमहाव्रतानीत्यादि सुगमं। अमुमेवार्थमुपसंहृत्य संग्रहश्लोकमाह——

पाणादिवादं चंहि मोसगं च अदत्तमेहुणपरिग्गहं च।
वदाणि सम्मं अणुपालइत्ता णिव्वाणमग्गं विरदा उवेंति॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

हे आत्मन् चहि जहि परित्यज त्वं। किं तत् ? **पाणादिवादं** ॥ प्राणातिपातं। तथा ॥ **मोसगं च** ॥ मृषावादं च जहि ॥ **अदत्तमेहुणपरिग्गहं च** ॥ अदत्तादानं मैथुनं परिग्रहं च जहि। एतत्परित्यजतस्तव मोक्षमार्गपरिप्राप्तिर्भविष्यति, यतो व्रतान्येतानि (**सम्मं**) सम्यग् **अणुपालइत्ता** अनुपाल्य **विरदा** महर्षयो (**णिव्वाणमग्गं**) निर्वाणमार्गं यथाख्यातचारित्रादि **उवेंति** उपयंत्युपगच्छंति। प्राप्नुवंतीत्यर्थः। तानि च प्रतिपालयन्निःशल्यो भवेदित्याह ॥ **जाणीत्यादि** ॥ यानि कान्यपि शल्यानि मायामिथ्यानिदानलक्षणानि त्रीणि, क्रोधशल्यमानशल्यमायाशल्यलोभशल्यप्रेमशल्यपिपासाशल्यनिदानशल्यमिथ्यादर्शनशल्यलक्षणानि चाष्टौ। कथंभूतान्येतानि ? गर्हितानि निंदितानि। क ? जिनशासने। तानि सर्वाणि ॥ **वोसरित्ता** ॥ उत्सृज्य परित्यज्य। छंडित्ता इति पाठेऽप्ययमेवार्थः। इत्थं निःशल्यः सन् मुनिः ॥ **विहरदि** ॥ विहरति व्रताद्यनुष्ठाने प्रवर्तते ॥ **(सया)** ॥ सदा सर्वकालं ॥ **उप्पण्णाणुप्पण्णा** इत्यादि ॥ माया योगवक्रतोत्पन्नानुत्पन्ना मुनिभिर्निहंतव्या। कथं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

निहंतव्यं ? **अणुपुव्वसो** ॥ पूर्वं पूर्वमन्वनुपूर्वं । अनुपूर्वार्थे हसः । अनुपूर्वमनुपूर्वशः । या या माया यदा यदोत्पद्यते सा सा तदा तदा निहंतव्येत्यर्थः । कया कृत्वा सा निहंतव्या ? **आलोयणणिंदणगरहणाए** ॥ कथंभूतया तया ? **अब्भुट्ठिदाए** ॥ अभ्युत्थितया तन्निहनन उद्यतया । कया कृत्वा तन्निहनन उद्यतया, करणतया कर्तृतया वा ? **करणदाए** ॥ करणतया । आत्मनः कर्तुस्तन्निहनने प्रवृत्तस्य साधकतमरूपतयेत्यर्थः ॥ **अब्भुट्ठिदो करणदाए** इति पाठेऽभ्युत्थित इत्यात्मनो विशेषणं । अभ्युत्थितस्तन्निहनन उद्यतोऽहं । कया ? **करणदाए** ॥ आलोचनादिरूपकरणपरिणत्या । एवं **भावपडिक्कमणं** ॥ यदैवोत्पद्यते माया तदैवालोचनादिना निहंतव्येत्येवंरूपं भावप्रतिक्रमणं भणितं, भावस्य मायादिपरिणतेरेव प्रतिक्रमणान्निराकरणात् ॥ **सेसा** ॥ शेषा अन्या । तदैवालोचनादिना तन्निराकरणरहिता पुनर्द्रव्यतः शब्दोच्चारणमात्रेण भणिता । शेषा द्रव्यप्रतिक्रमणा भणितेत्यर्थः । अयं द्विविधोऽपि प्रतिक्रमणाविधिर्न केवलं वर्धमानस्वामिनैवोक्तः, अपि तु सर्वैरपि तीर्थंकरदेवैरुक्त इत्याह——

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

एसो पडिक्कमणविहि पण्णत्तो जिणवरेहिं सव्वेहिं ।
संजमतवड्ढियाणं णिग्गंथाणं महरिसीणं ॥ १ ॥

इति सुगमं । इदानीं ग्रंथकार आत्मन औद्धत्यं परिहरन् सरस्वतीं क्षमयति । ततश्चात्मनः फलं याचत इत्याह—

अक्खरपयत्थहीणं मत्ताहीणं च जं हवे एत्थ ।
तं खमउ णाणदेवय देउ समाहिं च मे बोहिं ॥

धर्म्यं शुक्लं च ध्यानं समाधिः । बोधिर्विशिष्टरत्नत्रयलाभः ॥ काऊणेत्यादि ॥ लोयम्हि य ॥ लोके च । चकारोऽयं साहूणमित्यस्यानंतरं द्रष्टव्यः । न केवलमर्हदादीनां लोके नमस्कारं कृत्वा भंते (भगवन्) प्रतिक्रमितुमिच्छामि, अपि तु साधूनां च । कस्यां सत्यामुत्पन्नं दोषमेतेषां नमस्कारं कृत्वा प्रतिक्रमितुमिच्छामि ॥ सुत्तस्स मूलपदाणमच्चासणदाए ॥ सूत्रस्यागमस्य संबंधिनां मूलपदानां प्रधानपदानामत्यासादनता हीनता । तस्यां सत्यां यः कश्चिदुत्पन्नो दोषस्तं प्रतिक्रमितुमिच्छामि । तं जहेत्यादिना एतदेव दर्शयति । यत्र यत्र च सूत्रमूलपदेऽत्यासादना संभवति तत्तत् तं जहेत्यादिना दर्शयति॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तं जहा ॥ तद्यथा ॥ **णमोक्कारपदे** णमो अरहंताणमित्यादिलक्षणे पंचनमस्कारपदे याऽत्यासादनता तस्यां । अरहंतपदे इत्यादि । अर्हदादीनां वाचके पदे याऽत्यासादनता तस्यां ॥ **मंगलपदे** ॥ चत्तारिमंगलमित्यादिलक्षणे ॥ **लोगुत्तमपदे**॥ चत्तारिलोगुत्तमा इत्यादिस्वरूपे॥ **सरणपदे** ॥ चत्तारिसरणं पवज्जामि इत्यादिलक्षणे ॥ **सामाइयपदे** ॥ करेमि भंते सामाइयमित्यादिस्वरूपे ॥ **चउवीसं तित्थयरपदे** ॥ उसहमजियं च वंदे इत्यादिलक्षणे ॥ **वंदणपदे** ॥ सिद्धानुद्धूतेत्यादिस्वरूपे, जयति भगवानित्यादिलक्षणे च ॥ **पडिक्कमणपदे** ॥ पडिक्कमामि भंते इत्यादिलक्षणे ॥ **पच्चक्खाणपदे** ॥ भत्तं पच्चक्खामीत्यादिस्वरूपे ॥ **कायोस्सग्गपदे** ॥ नवसंख्यपंचनमस्कारोच्चारणलक्षणेऽष्टादशसंख्यसप्तविंशतिसंख्यषड्विंश(षट्त्रिंश)तिसंख्याष्टोत्तरशतसंख्यादिलक्षणे च ॥ **असि(सी) हियपदे । निसि (सी) हियपदे** ॥ एतेषु पदेष्वत्यासादनतायामुत्पन्नं दोषं प्रतिक्रमितुमिच्छामि ॥ तथा॥ **अंगंगेसु** ॥ अंगानि चाचारादीनि । अंगांगानि चांगा-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

नामधिकारपदसंख्यादिविशेषाः। एकस्यांगशब्दस्य गम्यमानत्वाल्लोपः, उष्ट्रमुखी कन्येत्यत्र मुखशब्दस्येव। तेषु॥ **पुव्वंगेसु**॥ पूर्वाणि चोत्पादपूर्वादीनि। पूर्वांगानि (णि) च पूर्वाणामवयवा वस्तुप्रभृतयः। अत्राप्येकस्य पूर्वशब्दस्य पूर्ववल्लोपः॥ **पइण्णएसु**॥ प्रकीर्णकेषु॥ **पाहुडेसु**॥ प्राभृतेषु॥ **पाहुडपाहुडेसु**॥ प्राभृतकप्राभृतकेषु॥ **कदकम्मेसु वा**॥ पूर्वं कृतेषु षडावश्यकादिकर्मसु शुभाशुभकायवाङ्मनोव्यापारेषु तन्निबन्धनपुण्यपापकर्मसु वा॥ **भूदकम्मेसु वा**॥ भूतेष्वविद्यमानेषु वर्तमानेषूक्तषडावश्यकादिकर्मसु। एतेष्वंगांगादिषु भूतकर्मपर्यंतेष्वत्यासादनतायामुत्पन्नं दोषं प्रतिक्रमितुमिच्छामि। तथा पंचाचारस्यातिक्रमणतायामुत्पन्नं दोषं

१–ईबुपमानपूर्वपदस्य घुखं गतार्थत्वादिति घुखं बसे, नान्यत्र। नास्त्यत्र बसः। उष्ट्रमुखीत्यस्य बसत्वाद् घुभूतमुखशब्दस्य खं। 'अंगंगेसु' इत्यत्र बसत्वाभावात्कथमंगशब्दस्य लोपः (खं)? अत्र विषये भवेदस्माकं बुद्धिमान्द्यम्। बुद्धिमद्भिस्तस्य स्पष्टीकरणं विधातव्यम्। मन्मतेन प्रथमपदमवयविवाच्युत्तरपदं त्ववयववाचि। प्रथमांगशब्दप्रत्यासत्त्योत्तरांगशब्दस्यांगशास्त्रावयवा इत्यर्थो ग्राह्यः। अथवा द्वितीयांगशब्दस्यांगमिवांगमित्यर्थो ग्राह्यः 'देवपथादिभ्य' इत्यनेन।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

प्रतिक्रमितुमिच्छामीत्याह ॥ **णाणस्स** ॥ इत्यादि । ज्ञानस्य मत्यादिपंचप्रकारस्य ॥ **अदिक्कमणदाए** ॥ अतिक्रमणतायामत्यासादनतायामित्यर्थः । एवं दर्शनस्यौपशमिकादिपंचप्रकारस्यातिक्रमणतायां, तपसो द्वादशप्रकारस्यातिक्रमणतायां, वीर्यस्यातिक्रमणतायां च संजातं दोषं प्रतिक्रमितुमिच्छामि ॥ **से** ॥ इत्यादि । से तस्या अत्यासादनतायाः संबंधिनं दोषं प्रतिक्रमितुमिच्छामि । भ-(ग-) वानित्याह ॥ **अक्खरहीणं वा पदहीणं वा** ॥ अक्षरेण ककारादिना, पदेन च सुबन्तेन मिङन्तेन च विकलं ॥ **सरहीणं वा** ॥ उच्चनीचादिस्वरविकलं ॥ **अत्थहीणं वा** ॥ परिपूर्णार्थरहितं ॥ **गंथहीणं वा** ॥ परिपूर्णग्रंथरहितं ॥ क क तद्दिनं (तद्धीनं) ? **थएसु वा** ॥ स्तवेष्वनेकतीर्थकरदेवगुणव्यावर्णनलक्षणेषु ॥ **थुइसु वा** ॥ स्तुतिष्वेकतीर्थकरगुणव्यावर्णनलक्षणासु ॥ **अट्ठक्खाणेसु वा** ॥ चरितपुराणप्रतिबद्धकथानकविशेषेषु ॥ **अणिओगेसु वा** ॥ करणानुयोगचरणानुयोगद्रव्यानुयोगेषु वा ॥ **अणिओगदारेसु वा** ॥ कृतिवेदनादिचतुर्विंशत्यनियोगद्वारेष्वेतेष्वक्षरहीनादिकं दोषं प्रतिक्रमितुमिच्छामि ॥ **जे भावा** ॥ इत्यादि । ये भावा जीवादिपदार्था आगमे प्रज्ञप्ताः प्रतिपादिताः । कैः ?

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अरहंतेहिं ॥ अर्हद्भिः ॥ किंविशिष्टैः ? भयवंतेहिं ॥ भगवद्भिर्ज्ञानातिशयवद्भिरिन्द्रादिपूज्यैर्वा । पुनरपि किंविशिष्टैः ? तित्थयरेहिं ॥ तीर्यंते संसारसमुद्रो येन तत्तीर्थमागमः । तत्कुर्वंति ये तीर्थंकरत्वनामपुण्यातिशयवशात्ते तीर्थंकरास्तैः । पुनरपि कथंभूतैः ? आदियरेहिं ॥ आदिमुच्छिन्नस्य तीर्थस्य प्रथमप्रवृत्तिं ये कुर्वंति त आदिकरास्तैः । पुनरपि किंविशिष्टैः ? तिलोयणाहेहिं ॥ त्रिलोकनाथैस्त्रिभुवनस्वामिभिः ॥ ते सद्दहामि ॥ तान् श्रद्दधामीत्यादि व्याख्यातार्थं ॥ ते फासेमि ॥ तान् स्पृशामि । अवगाह्या-(हया-) मीत्यर्थः ॥ अदिक्कमो ॥ कुतश्चिद्व्यासंगाच्चित्तसंक्लेशाद्वाऽऽगमोक्तानुष्ठानकालादधिककाल आवश्यकादिक्रियाकरणमतिक्रमः॥ वदिक्कमो ॥ विगतोऽतिक्रमो यस्मिन्नसौ व्यतिक्रमो विषयव्यासंगादिनाऽऽगमोक्तकालाद्धीनकाले क्रियाकरणं॥ अइचारो ॥ आवश्यकादिक्रियाकरणालस्यादिकमतीचारः ॥ अणाचारो॥ व्रतसमित्यादीनामनाचरणं खण्डनं वाऽनाचारः ।

अथवा--

अतिक्रमो मानसशुद्धिहानिर्व्यतिक्रमो यो विषयाभिलाषः।
तथातिचारः करणालसत्वं भंगो ह्यनाचार इह व्रतानां ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

आभोगो ॥ कापोतलेश्यावशात्पूजामहत्त्वाभिलाषेणातिप्रकटानुष्ठानकरणमाभोगः ॥ **अणाभोगो** ॥ लज्जादिवशाल्लोकानामप्रकटानुष्ठानकरणमनाभोगः ॥ **अकाले सज्झाओ कओ** ॥ आगमोक्तकालोल्लंघिते काले स्वाध्यायः कृतः ॥ **काले वा** ॥ आगमविहितकाले ॥ **परिहाविदो** ॥ परिहापितो न कृतः ॥ **अच्छाकारिदं** ॥ सहसा कृतं । अपरिभाव्य झटित्युच्चारितमित्यर्थः ॥ **मिच्छामेलिदं** ॥ मिथ्याऽविद्यमानेन मीलितं मिश्रितं। पदच्छेदादिसर्वसंबंधरहितमित्यर्थः ॥ **आमेलिदं** ॥ अन्यावयवमन्यावयवेन संयोज्य पठनं । **वामेलिदं** ॥ विपर्यासितं उच्चध्वनियुक्तस्य नीचध्वनिना नीचध्वनियुक्तस्योच्चध्वनिना पठनमित्यर्थः ॥ **अण्णहादिण्णं** ॥ अन्यथाकथितं ॥ **अण्णहापडिच्छिदं** ॥ अन्यथा प्रतिगृहीतं । अन्यथा श्रुतमित्यर्थः । **अह पडिवाए** ॥ इत्यादिना कालकृतमतिक्रमादिकं प्रतिक्रमामीति संबंधः ॥ **तिण्णछावट्ठिसयदिवसाणं** ॥ षट्षष्ठ्यधिकात्रिशतदिवसानां ॥ **पंचवरिसादो वा परदो वा** ॥ युगांतरीयप्रतिक्रमणायां हि पंचवर्षेभ्यो मर्यादीभूतेभ्योऽभ्यंतरे संजातो योऽतिक्रमादिदोषस्तं निराकर्तुं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

परतो षष्ठादिवर्षे सर्वसंघेन मिलित्वा बृहदाचार्यस्य पार्श्वे प्रतिक्रमणा श्रोतव्या ॥ अब्भंतरदो वा ॥ पंचवर्षेभ्यो मर्यादीकृतेभ्योऽभ्यंतर एव तन्नि-(तं नि-) राकर्तुं तथा प्रतिक्रमणा श्रोतव्येति ।

दोण्हं अट्टरुद्दसंकिलेसपरिणामाणं, तिण्हं अपसत्तसंकिलेसपरिणामाणं. तिण्हं दंडाणं, तिण्हं लेस्साणं, तिण्हं गुत्तीणं, तिण्हं गारवाणं. तिण्हं सल्लाणं, चउण्हं सण्णाणं, चउण्हं कसायाणं, चउण्हं उवसग्गाणं, पंचण्हं महव्वयाणं, पंचण्हं इंदियाणं, पंचण्हं समिदीणं, पंचण्हं चरित्ताणं, छण्हं आवासयाणं, सत्तण्हं भयाणं, सत्तविहसंसाराणं, अट्ठण्हं मयाणं, अट्ठण्हं सुद्धीणं, अट्ठण्हं कम्माणं, अट्ठण्हं पवयणमाउआणं, णवण्हं बंभचेरगुत्तीणं, णवण्हं णोकसायाणं, दसविहमुण्डाणं, दसविहसमणधम्माणं, दसविहधम्मज्झाणाणं, बारसण्हं संजमाणं, बारसण्हं तवाणं, बारसण्हं तवाणं, बारसण्हं अंगाणं, तेरसण्हं किरियाणं, चउदसण्हं पुव्वाणं, पण्णरसण्हं पमायाणं, सोलसण्हं कसा-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

याणं, पणवीसाए किरियासु, दोण्हं अट्टरुद्देत्यादिना परिणामकृतमतिक्रमादिदोषं प्रतिक्रमामीति संबंधः॥तिण्हं अपसत्थसंकिलेसपरिणामाणं ॥ त्रयाणां मायामिथ्या-निदानरूपाणामप्रशस्तानां पापोपार्जननिमित्तभूतानां संक्ले-शपरिणामानां ॥ तिण्हं दंडाणं ॥ त्रयाणां दण्डानां । दण्डा इव दण्डाः पीडाकरत्वात् । जीवं वा दंडयंति कदर्थयंतीति दण्डाः दुष्टा मनोवाक्कायाः॥ तिण्हं लेस्साण-मित्यादि व्याख्यातार्थं ॥ चउण्हं पच्चयाणं ॥ चतुर्णां प्रत्ययानां कर्मबंधकारणानां मिथ्यात्वाविरतिकषाययोग-लक्षणानां । ननु प्रमादस्य कर्मकारणस्य पंचमस्य सद्भा-वात्कथं चतुर्णामित्युपपद्यत इत्यपि नाशंकनीयं, तस्या-विरतावंतर्भावात् ॥ पंचण्हं समिदीणं ॥ इत्याद्युक्तार्थं ॥ सत्तविहसंसाराणं ॥ सप्तविधः संसारश्चतुर्गतिपरिभ्रमणं येषां जीवानां ते सप्तविधसंसारास्तेषां । सप्तविधो हि संसारः—एकेंद्रियाणां सूक्ष्मबादरलक्षणौ द्वौ भेदौ, विकलें-द्रियाणां द्वींद्रियत्रींद्रियचतुरिंद्रियस्वरूपास्त्रयो भेदाः, पंचे-द्रियाणां संज्ञ्यसंज्ञिलक्षणौ द्वौ भेदाविति ॥ अट्ठण्हं सुद्धीणं ॥ अष्टानां शुद्धीनां " मनोवाक्कायभैक्ष्येर्यासूत्सर्गे

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

शयनासने। विनये च यतेः शुद्धिः शुद्ध्यष्टकमुदाहृतं ॥"
इत्येवंरूपाणां ॥ णवण्हं बंभचेरगुत्तीणं ॥ नवप्रकाराणां ब्रह्मचर्यगुप्तीनां। अब्रह्मचर्यं हि नवप्रकारं। अतस्तत्प्रतिपक्षभूतं ब्रह्मचर्यमपि नवप्रकारं भवति। उक्तं च—

इत्थिविसयाहिलासो अंगविमोक्खो य पणिदरससेवा।
संसत्तदव्वसेवा तहिंदियालोयणं चेव ॥
सक्कारपुरक्कारो अदीदसुमरणमणागदहिलासो।
इट्ठविसयसेवा वि य णवभेदमणं अबंभं तु ॥

एवंविधं नवप्रकारमब्रह्मचर्यं चिंतयतो ब्रह्मचर्यस्य नवप्रकारस्य रक्षा भवतीति नवप्रकारा ब्रह्मचर्यगुप्तयः ॥ अंगविमोक्खो य ॥ लिंगविक्रोशनं ॥ पणिदरस ॥ वृष्याहारः ॥ संसत्तदव्व ॥ स्त्रीपशुषंढसंसक्तवसत्यादिः ॥ इंदियालोयणं ॥ स्त्रीमनोहरांगनिरीक्षणं ॥ सक्कारपुरक्कारो ॥ पूजाप्रशंसारूपः ॥ इट्ठविसयसेवा वि य ॥ विलेपनगीतनृत्यादि ॥ णवण्हं णोकसायाणं ॥ नवानां नोकषायाणां हास्यरत्यरतिशोकभयजुगुप्सास्त्रीपुंनपुंसकवेदलक्षणानां। कषाया इव कषायाः। कया (? यथा) कषाया नैयग्रोधादयो वस्त्रादीनां रागसंश्लेषहेतवः, तथा

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

क्रोधमानमायालोभा अपि जीवस्य कर्मसंश्लेषहेतुत्वात्कषाया इत्युच्यंते। कषायेभ्योऽन्ये ईषत्कषायाः नोकषायाः हास्यादयो नव॥ दसविहमुंडाणं॥ दशप्रकारमुंडानां। मुंडनं निरोधनं। मुंडः दशप्रकारः। गाथा—

पंच वि इंदियमुंडा वचिमुंडा हत्थपायतणुमुंडा।
मणमुंडेण य सहिया दसमुंडा वण्णिदा समए॥

इत्यभिधानात्। दसविहसमणधम्माणं॥ दशप्रकारश्रमणधर्माणामुत्तमक्षमामार्दवार्जवसत्यशौचसंयमतपस्त्यागाकिंचन्यब्रह्मचर्यलक्षणानां॥ दसविहधम्मज्झाणाणं॥ दशप्रकारधर्म्यध्यानानामपायविचयोपायविचयविपाकविचयविरागविचयत्रिलोकविचयभवविचयजीवविचयाज्ञाविचयसंस्थानविचयसंसारविचयलक्षणानां। तत्र विचयः परीक्षा। सन्मार्गान्मिथ्यादृष्टयो दूरमेवापेता इति चिंतनमपायविचयः। मिथ्यादर्शनज्ञानचारित्रेभ्यो वा जीवस्य कथमपायः स्यादिति चिंतनमपायविचयः॥ १॥ उपायविचयो दर्शनमोहोदयादिकारणवशाज्जीवाः सम्यग्दर्शनादिभ्यः पराङ्मुखा इति चिंतनं॥ २॥ कर्मणां ज्ञानावरणादीनां द्रव्यक्षेत्रकालभवभावप्रत्ययं फलानु-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

भवनं प्रति प्रणिधानं विपाकविचयः ॥ ३ ॥ संसारदेहविषयेषु दुःखहेतुत्वानित्यत्वचिंतनं विरागविचयः ॥ ४ ॥ ऊर्ध्वाधोमध्यलोकविभागेनानाद्यनिधनादिस्वरूपेण वा लोकस्वरूपचिंतनं लोकविचयः ॥ ५ ॥ चतुर्गतिपरिभ्रमणचिंतनं भवविचयः ॥ ६ ॥ संति जीवा उपयोगस्वभावा अनाद्यनिधना मुक्तेतररूपा इत्यादिजीवस्वरूपचिंतनं जीवविचयः ॥ ७ ॥ सर्वज्ञागमं प्रमाणीकृत्यात्यंतपरोक्षार्थावधारणमाज्ञाविचयः, सर्वज्ञज्ञातार्थसमर्थनं वा हेतुसामर्थ्यात् ॥ ८ ॥ अधोमध्योर्ध्वलोकस्य शराववज्रमृदंगाद्याकारचिंतनं संस्थानविचयः ॥ ९ ॥ स्वोपात्तकर्मविपाकवशादात्मनो भवांतरावाप्तिः संसारः । तत्र परिभ्रमञ्जीवः पिता भूत्वा भ्राता पुत्रः पौत्रश्च भवति, माता भूत्वा भगिनी भार्या दुहिता च भवति, स्वामी भूत्वा दासो भवति, दासो भूत्वा स्वाम्यपि भवतीति चिंतनं संसारविचयः ॥१०॥

पणवीसाए किरियासु ।। पंचविंशतिसंख्यासु क्रियासु । क्रियंत इति क्रियाः शुभाशुभकर्मादानहेतवो व्यापाराः पंचविंशतिः । तथा हि—चैत्यगुरुप्रवचनपूजादिलक्षणा सम्यक्त्ववर्द्धनी क्रिया सम्यक्त्वक्रिया । अन्यदेवतास्तव-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

नादिरूपा मिथ्यात्वहेतुका कर्मप्रवृत्तिर्मिथ्यात्वक्रिया । गमनागमनादिप्रवर्तनं कायादिभिः प्रयोगक्रिया (प्रायोगिकी क्रिया)। संयतस्य सतोऽविरतिं प्रत्याभिमुख्यं समादानक्रिया । ईर्यापथनिमित्तेर्यापथक्रिया । एताः पंच क्रियाः ॥ क्रोधावेशात्प्रादोषिकी क्रिया । प्रदुष्टस्य सतोऽभ्युद्यमः कायिकी क्रिया। हिंसोपकरणाधानादाधिकरणिकी क्रिया । दुःखोत्पत्तितंत्रत्वात्पारितापिकी क्रिया। आयुरिंद्रियबलप्राणानां वियोगकरणात्प्राणातिपातिकी क्रिया । एताः पंच क्रियाः ॥ रागार्द्रीकृतत्वात्प्रमादिनो रमणीयरूपालोकनाभिप्रायो दर्शनक्रिया । प्रमादवशात्स्पृष्टव्यसचेतनानुबन्धः स्पर्शनक्रिया। अपूर्वाधिकरणोत्पादनात्प्रात्ययिकी क्रिया । स्त्रीषंढपशुसंपातिदेशेऽतर्मलोत्सर्गकरणं समंतानुपातक्रिया । अप्रमृष्टादृष्टभूमौ कायादिनिक्षेपोऽनाभोगक्रिया । एताः पंच क्रियाः ॥ यां परेण निर्वर्त्यां क्रियां स्वयं करोति सा स्वहस्तादानक्रिया । पापादानादिप्रवृत्तिविशेषाभ्यनुज्ञानं निसर्गक्रिया । पराचरितसावद्यादिप्रकाशनं विदारणक्रिया । यथोक्त-(क्ता) माज्ञामावश्यकादिषु चारित्रमोहोदयात्कर्तुमशक्नुवतोऽन्यथा प्ररूपणादाज्ञाव्या-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

पादिका-(की) क्रिया । शाठ्यालस्याभ्यां प्रवचनोपदिष्ट-विधिकर्तव्यतानादरोऽनाकांक्षा क्रिया। एताः पंच क्रियाः। छेदनभेदनविशसनादिक्रियादिपरत्वमन्येन चारंभे क्रियमाणे प्रहर्षः प्रारंभक्रिया । परिग्रहाविनाशार्था पारिग्राह-(हि) की क्रिया। ज्ञानदर्शनादिषु निकृतिर्वंचनं माया-क्रिया । अन्यं मिथ्यादर्शनक्रियाकरणकारणाविष्टं प्रशंसादिभिर्दृढयति यथा 'साधु करोषीति' सा मिथ्यादर्शन-क्रिया । संयमघातिकर्मोदयवशादनिवृत्तिरप्रत्याख्यान-क्रिया । एताः पंचक्रियाः ॥ इति पंचविंशतिक्रियाः ॥

पणवीसाए भावणासु ॥ पंचविंशतिसंख्यासु भावनासु। व्रतानां स्थैर्यार्थं भाव्यंत इति भावनाः पंचविंशतिः। तथा हि—हिंसाविरतिव्रतस्थैर्यार्थं तावद् वाङ्मनोगुप्तीर्यादाननिक्षेपणसमित्यालोकितपानभोजनानि पंच । अनृत-विरतिव्रतस्थैर्यार्थं क्रोधलोभभीरुत्वहास्यप्रत्याख्यानान्यनुवीचिभाषणं च पंच। स्तेयविरतिव्रतस्थैर्यार्थं शून्यागारविमोचितावासपरोपरोधाकरणभैक्ष्यशुद्धिसधर्माविसंवादाः पंच। अब्रह्मचर्यविरतिव्रतस्थैर्यार्थं स्त्रीरागकथाश्रवणतन्मनोहरांगनिरीक्षणपूर्वरतानुस्मरणवृष्येष्टरसस्वशरीरसंस्कारत्यागाः

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

पंच। परिग्रहविरतिव्रतस्थैर्यार्थं मनोज्ञामनोज्ञेंद्रियविषयरागद्वेषवर्जनानि पंच। **बावीसाए परीसहेसु** ॥ द्वाविंशतिसंख्येषु परीग्रहेषु। कर्मनिर्जरार्थं हि ये परिषह्यंते ते परीषहाः। (तेषु) क्षुत्पिपासाशीतोष्णदंशमशकनाग्न्यारतिस्त्रीचर्यानिषद्याशय्याक्रोशवधयाचनालाभरोगतृणस्पर्शमलसत्कारपुरस्कारप्रज्ञाज्ञानादर्शनलक्षणेसु ॥ **मूलगुणेसु** ॥ पंच व्रतानि, पंच समितयः, पंचेंद्रियनिरोधाः, षडावश्यकाः (कानि), आचेलक्यं, लोचोऽदन्तधावनमस्नानं क्षितिशयनं स्थितिभोजनमेकभुक्तं चेत्यष्टाविंशतिर्मूलगुणाः। तेषु ॥ **उत्तरगुणेसु** ॥ वृक्षमूलादयोऽनेकप्रकारास्तपोविशेषा उत्तरगुणाः। तेषु ॥ **अइक्कमो** ॥ इत्यादि व्याख्यातार्थं ॥ **जाव अरहंताण**मित्यादि। यावत्कालमर्हतां देशतः साकल्यतश्च कर्मारातिघातिनां पंचपरमेष्ठिनां ॥ **भयवंताणं** ॥ सातिशयज्ञानवतां पूज्यानां वा ॥ **पज्जुवासं करेमि** ॥ एकाग्रेण हि विशुद्धेन मनसा चतुर्विंशत्युत्तरशतत्रयाद्युच्छ्वासैरष्टोत्तरशतादिवारान्पंचनमस्कारोच्चारणमर्हतां पर्युपासनकरणं। तद्यावत्कालं करोमि ॥ **ताव कायं (वोसिरामि)** ॥ तावत्कालं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कायं व्युत्सृजामि त्यजामि तत्रोदासीनो भवामि। कथं-भूतं कायं ? पावकम्मं ॥ पापकर्म यस्मात् पापाय वा कर्म व्यापारो यस्य ॥ दुच्चरियं ॥ दुष्टं दुर्गतिप्रापकं चरितं यस्य।

यत्पापं प्रचुरं प्रदुष्टमनसा जीवैः पुरोपार्जितं।
तत्सद्यः प्रलयं प्रयाति निखिलं तेषां प्रतिक्रामतां॥
मत्वेदं गणभृत्प्रतिक्रमणया तन्नाशमासूक्तवान्।
व्याख्याता तदियं प्रभेंदुमुनिना सद्बोधनैर्भाव्यतां॥

इति–श्रीगौतमस्वामि–विरचित–
बृहत्प्रतिक्रमणाख्या–टीका
श्रीमत्प्रभाचंद्र–पंडितेन
कृतेति।

इतिश्री–अष्टोत्तरशतगुणगणालंकृतचारित्रचक्रवर्त्याचार्य-शान्तिसागरदिगंबरजैनजिनवाणीजीर्णोद्धारकसंस्थया प्राकाश्यं नीतायाः प्रतिक्रमणग्रंथत्रय्याः द्वितीयो ग्रंथः समाप्तः॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

॥ ॐ नमः सिद्धेभ्यः ॥

आ-लो-च-ना ।

पंचाचारविशोधनार्थममलामालोचनामुक्त्वा-
नष्टम्यादिदिनावधिर्गणनया श्रीगौतमो मादृशं ।
स्पष्टार्थैः प्रवरैः प्रसन्नवचनैः सर्वप्रबोधप्रदै-
स्तां व्याख्यातुमशेषतोऽमलवपुः प्रारभ्यते प्रक्रमः॥१॥

श्रीगौतमस्वामी मुनीनां दुष्षमकाले दुष्परिणामादिभिः प्रतिदिनमुपार्जितस्य पंचाचारगोचरस्यातीचारस्य दिनगणनया विशुद्ध्यर्थमालोचनालक्षणमुपायमुपदर्शयन्नाह-इच्छामीत्यादि ॥ भंते ॥ भगवन् इच्छामि । किं कर्तुं ? आलोचेदुं ॥ आलोचयितुं । आलोचनां विशुद्धिं कर्तुं । क ? अट्ठमियम्हि ॥ आष्टमिके । अष्टम्यामष्टसंख्यावच्छिन्नदिनगणनायां भवो ज्ञानाचाराद्यतीचार आष्टमिकः। तस्मिन् ॥ अट्ठमियमालोचेदुमिति ॥ पाठे त्वष्टसंख्यावच्छिन्नदिनगणनाप्रभवं तदतीचारमालोचयितुमिच्छामीत्यर्थः । तत्प्रभवत्वमेवास्य समर्थयमानः प्राह-अट्ठण्ह-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मित्यादि । अष्टानां दिवसानामष्टानां रात्रीणां ॥ अब्भं-तरादो ॥ अभ्यंतरतः समुत्पन्ने तद्गोचरेऽतीचारे समुत्पन्नं वा तद्गोचरमतीचारमालोचयितुमिच्छामीत्यर्थः ।

यस्याचारस्यातीचार आलोच्यते स कतिप्रकारो भवतीत्याह—**आयारो** इत्यादि । आचर्यतेऽनुष्ठीयते कर्मक्षयार्थं मोक्षार्थिभिरित्याचारः ॥ **पंचविहो** ॥ पंच विधाः प्रकारा यस्यासौ पंचविधः । तानेव पंचप्रकारान्व्याचष्टे—ज्ञानाचारो दर्शनाचारस्तपआचारो वीर्याचारश्चारित्राचारश्चेति । च-शब्द उक्तसमुच्चये । इतिशब्द एवमर्थे । अग्रेऽपि चशब्दे-तिशब्दयोरित्थमर्थौ बोद्धव्यः । ज्ञानाचारादीनां व्याख्यानं स्वयमेव ग्रंथकारो 'ज्ञानाचारोऽष्टविध' इत्यादिना करिष्यति ।

इच्छामि भंते इत्यादि ॥ **पक्खियम्हि** ॥ पक्षे भवः पाक्षिकः । तस्मिन्पाक्षिके ज्ञानादिगोचरेऽतीचार आलोच-यितुमालोचनां कर्तुमिच्छामि । **पक्खियमालोचेदुमिति** पाठे तु पंचदशसंख्यावच्छिन्नदिनगणनाप्रभवं तदतीचार-मालोचयितुमिच्छामीत्यर्थः । तदेव तत्प्रभवत्वमस्य समर्थ-यमानः प्राह—**पण्णारसण्हमित्यादि** । पंचदशानां दिव-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

सानां पंचदशानां रात्रीणामभ्यन्तरतः समुत्पन्ने तद्गोचरेऽतीचारे समुत्पन्नं वा तद्गोचरमतीचारमालोचयितुमिच्छामि। स चाचारः पंचविध इत्यादि व्याख्यातार्थं।

इच्छामि भंते इत्यादि। चाउम्मासियम्हि॥ चातुर्मासिके। चतुर्षु मासेषु भवश्चातुर्मासिकः पंचाचारगोचरोऽतीचारः। तस्मिन्नालोच्चायितुमालोचनां कर्तुमिच्छामि। चाउम्मासियमालोचेदुमिति पाठे तु विंशत्युत्तरशतसंख्यावच्छिन्नदिनगणनाप्रभवं तदतीचारमालोचयितुमिच्छामीत्यर्थः। एतदेव तत्प्रभवत्वमस्य समर्थयमानः प्राह— चउण्हं मासाणमित्यादि। चतुर्णां मासानामष्टानां पक्षाणां विंशत्युत्तरशतदिवसानां विंशत्युत्तरशतरात्रीणामभ्यंतरतः समुत्पन्नं तमालोचयितुमिच्छामीत्यर्थः। स चाचारः पंचविध इत्यादि व्याख्यातार्थं।

इच्छामि भंते इत्यादि॥ सांवच्छरियम्हि॥ सांवत्सरिके। संवत्सरे भवः सांवत्सरिकः पंचाचारगोचरोऽतीचारः। तस्मिन्नालोचयितुमालोचनां कर्तुमिच्छामि। सांवच्छरियमालोचेदुमिति पाठे तु षट्षष्ट्यधिकशतत्रयसंख्यावच्छिन्नदिनगणनाप्रभवं तदतीचारमालोचयितुमि-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

च्छामीत्यर्थः। तदेव तत्प्रभवत्वमस्य समर्थयमानः प्राह-बारसण्हामित्यादि। द्वादशानां मासानां चतुर्विंशति-संख्यावच्छिन्नपक्षाणां ॥ तिण्हं छावट्ठिसयदिवसाणं ॥ षट्षष्ट्यधिकशतत्रयदिवसानां तथा षट्षष्ट्यधिशतत्रय-रात्रीणामभ्यंतरतः संजातं तद्दोच्चरं तमालोचयितुमिच्छामि। स चाचारः पंचविध इत्यादि व्याख्यातार्थं। पूर्वमुद्दिष्टान् ज्ञानाचारादीन्व्याचिख्यासुस्तत्थेत्याद्याह ॥ तत्थ ॥ तेषु पंचप्रकारेष्वाचारेषु मध्ये ज्ञानाचारो ज्ञानस्याचरणमनुष्ठानं। मत्यादिभेदेन ज्ञानस्य पंचप्रकारतासंभवेऽपीह श्रुतज्ञान-मेव गृह्यते, तस्यैव वक्ष्यमाणकालाद्यष्टप्रकारैराचरणसंभ-वात्। तत्र काले संध्यादिपरिहारेण पठनपाठनश्रवण-श्रावणचिंतनव्याख्यानादिकं कर्तव्यं ॥ विणये ॥ विनयेन पर्यंकादिनिषण्णेन प्रचुरोच्छ्वासविप्रुण्निरोधेन करमुकुली-करणेन प्रश्नादिकं कर्तव्यम्। 'अन्यार्थेऽन्या' इति विनयादिचतुष्पदेषु तृतीयार्थे सप्तमी ॥ उवहाणे ॥ उप-धानेनाऽवग्रहविशेषेण ॥ बहुमाणे ॥ मानो द्रव्यभाव-पूजा। बहुश्चासौ मानश्च तेन गंधपुष्पादिप्रचुरद्रव्यपूजा-युक्तेन सिद्धश्रुतगुरुभक्तिरूपप्रचुरभावपूजायुक्तेन च पठ-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

नादिकं कर्तव्यमित्यर्थः ॥ तहेव ॥ तथैव ॥ अणिण्हवणे ॥ निह्नवनमपलापः । तत्प्रतिषेधोऽनिह्नवनं । तेनोपाध्यायग्रंथादीनामनिह्नवेन तत्कर्तव्यमित्यर्थः । एते कालादयः पंच, व्यंजनमर्थस्तदुभयं चेति त्रय इत्यष्टौ । व्यंजनमित्युपलक्षणमक्षरस्वरपदादीनां । तेनाक्षरादिशुद्धमविकलं पठनपाठनादि कर्तव्यं । अर्थशुद्धमर्थाविकलं, तदुभयं चार्थव्यंजनशुद्धं । तदुभयाविकलं तत्कर्तव्यं । इत्येवं—अट्ठविहो णाणायारो ॥ अष्टप्रकारो ज्ञानाचारो यः प्रतिपादितः सः ॥ परिहाविदो ॥ परिहापितोऽविकलरूपतयाऽननुष्ठितः । एतदेवास्याविकलरूपतयाऽननुष्ठानं दर्शयन्नाह—से इत्यादि । से तस्य ज्ञानाचारस्य । किं ? ॥ (परिहावणं ॥) परिहापनं । अक्षरादिहीनं पठनादिकं । अक्षरमज्झलसंघातः । तेन हीनं विकलं । न केवलं तेनैव हीनं, अपि तु पदहीनं वा । पद्यते गम्यते येनार्थस्तत्पदं सुबंतं च मिङंतं च । तेन हीनं । सर्वत्र वाशब्दः परस्परसमुच्चये । व्यंजनं ककारादिहल्मात्रं । तेन हीनं । स्वरो दीर्घह्रस्वाद्यकारादिमात्राभेदः । तेन हीनं । अर्थहीनमुत्सूत्रार्थकथनं । ग्रंथहीनं नष्टवाक्याधिकारादिपठनं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

विपरीतवाक्याधिकारादिपठनं वा। क क तद्धीनतालक्षणं परिहापनं स्यात् ? थएसु वा ॥ स्तवेष्वनेकतीर्थंकरदेव-गुणव्यावर्णनलक्षणेषु ॥ थुइसु वा ॥ स्तुतिष्वेकतीर्थंकर-देवगुणव्यावर्णनलक्षणासु ॥ अत्थक्खाणेसु वा ॥ अर्था-ख्यानेषु चरित्रपुराणप्रतिबद्धकथानकविशेषलक्षणेषु ॥ अणिउग्गेसु वा (अणुओगेसु वा) ॥ प्रथमानुयोग-करणानुयोगचरणानुयोगद्रव्यानुयोगलक्षणेषु ॥ अणि-योगदारेसु वा ॥ कृतिवेदनादिचतुर्विंशत्यनुयोगद्वारेषु। तथा--अकाले सज्झाओ कदो वा ॥ शोभनो लाभ-पूजाख्यात्यनपेक्षः कर्मक्षयार्थमाध्यायः पाठः स्वाध्यायः। सोऽकाल आगमोक्तकालोल्लंघिते काले कदो वा स्वयं स्वातंत्र्येण कृतः ॥ कारिदो वा ॥ अन्येन वा नरेण कारितः ॥ कीरंतो वा ॥ अन्येन क्रियमाणो ॥ समणु-मण्णिदो वा (?) ॥ स्वयं समनुमतः ॥ काले वा ॥ आगमविहितकाले ॥ परिहाविदो ॥ परिहापितोऽननु-ष्ठितः ॥ अच्छाकारिदं ॥ सहसा कृतं। अपरिभाव्य झटित्युच्चारितं ॥ मिच्छामेलिदं ॥ मिथ्याऽविद्यमानेन मीलितं मिश्रितं। पदच्छेदादिसंबंधरहितमित्यर्थः ॥ आमे-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

लिदं ॥ अन्यावयवमन्यावयवेन संयोज्य पठनं ॥ वामे-लिदं ॥ विपर्यासितं । उच्चध्वनिसहितस्य नीचध्वनिना नीचध्वनिसहितस्य वोच्चध्वनिना पठनमित्यर्थः ॥ अण्ण-हादिण्णं ॥ अन्यथा कथितं ॥ अण्णहापडिच्छिदं ॥ अन्यथा प्रतिगृहीतं । अन्यथा श्रुतमित्यर्थः ॥ आवास-एसु परिहीणदाए ॥ कर्मक्षयार्थं मोक्षार्थिभिरवश्यं क्रियंत इत्यावश्यकानि षट् । मनोज्ञादित्वात्कर्मणि वुञ् ।

समदा थवो य वंदण पाडिक्कमणं तहेव णायव्वं ।
पच्चक्खाण विसग्गो करणीयावासया छप्पि ॥

इत्यभिधानात् । तेषां परिहीनतया यथाकालमननु-ष्ठानेन । इत्थमष्टविधस्य ज्ञानाचारस्य परिहापनं परित्यागः कृतो भवति । तद्दोषविशुद्ध्यर्थमाह--तस्सेत्यादि ॥ तस्य ज्ञानाचारपरिहापनस्य संबंधिनि ॥ दुक्कडे ॥ दुष्कृते ॥ (मिच्छा ॥) मिथ्या विफलता मे भवतु ॥ दंसणायारो अट्ठविहो ॥ दर्शनाचारोऽष्टप्रकारः । तद्यथा--णिस्सं-किय ॥ जिनोक्ततत्त्वे इत्थमिदं स्यादन्यथा वेति शंकितं शंका । तस्मान्निष्क्रान्तो निःशंकितः ॥ णिक्कंखिय ॥ इहलोके परलोके च भोगाद्याकांक्षणं कांक्षितं । तस्मा-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

न्निष्कांतो निःकांक्षितः ॥ णिव्विदिगिंछो ॥ विचिकित्सा मुनीनामंगमलादौ विचिकित्साभावः । तस्या निष्क्रान्तो निर्विचिकित्सः ॥ अमूढदिट्ठी य ॥ अमूढदृष्टिश्चतुर्थः प्रकारः । मूढो हि त्रिविधो भवति--लोकमूढः समयमूढो देवतामूढश्चेति । त्रयाणां मूढानां परित्यागो यस्यां सा अमूढा। सा दृष्टिर्दर्शनं यस्य सोऽमूढदृष्टिः॥ उवगूहण ॥ सम्यग्दृष्टिजीवानां कुतश्चिदुत्पन्नस्य दोषस्य प्रच्छादनमुपगूहनं ॥ ठिदिकरणं ॥ सम्यग्दर्शनादिभ्यश्चलितचित्तस्य हेतुनयदृष्टान्तैः पुनस्तत्रैव स्थिरताकरणं स्थितिकरणं ॥ वच्छलं ॥ वात्सल्यं सधर्मणि स्नेहः ॥ पहावणा च ॥ विशिष्टस्नपनदानपूजातपःप्रभृतिभिर्जिनशासनस्योद्योतकरणं । इत्येवं निःशंकिताद्युक्तप्रकारेण दर्शनाचारोऽष्टविधः ॥ परिहाविदो ॥ परिहापितः परित्यक्तः । कयेत्याह--संकाए इत्यादि । जिनोक्तं जीवादितत्त्वमित्थं स्याद्वा न वेति शंकया दर्शनाचारः परिहापितः । तथा--कंखाए ॥ एतस्य व्रतधर्मादेर्माहात्म्यान्ममेदं फलं संपद्यतामिति भाविभोगाद्याकांक्षया ॥ विदि-

१--णिस्संकिय णिक्कंखिय णिव्विदिगिंछा अमूढदिट्ठी य । उवगूहण ठिदिकरणं वच्छल्लं वा पहावणा चेदि ॥ इत्येषा गाथेति भाति ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

गिंछाए ॥ विचिकित्सया । सा हि द्विविधा द्रव्यभाव-भेदात् । तत्र मुनीनामंगमलादौ जुगुप्सा विलिप्साभावो द्रव्यविचिकित्सा ॥ **अण्णदिट्ठिपसंसणाए** ॥ अन्येषां मिथ्यादृष्टीनां दृष्टयो मतानि । तेषां प्रशंसनया ॥ **पर-पासंडपसंसणाए** ॥ परेषां मिथ्यादृष्टीनां पाषंडानि लिंगानि, तेषां प्रशंसनया ॥ **अणायदणसेवणाए** ॥ अनायतनानि षट् । मिथ्यादर्शनादीनि त्रीणि, त्रयश्च तद्वंतः पुरुषाः । तेषां सेवनयाऽऽराधनया ॥ **अवच्छल-दाए** ॥ अवात्सल्यतया सधर्मणि स्नेहाकरणेन ॥ **अप्पहा वणदाए** ॥ अप्रभावनतया स्नपनादिभिर्जिनशासनानु-द्योतनेन॥ **तस्स मिच्छा मे दुक्कडे**॥ तस्य दर्शनाचारपरि-हापनस्य संबंधिनि॥ **दुक्कडे**॥ दुष्कृते॥ **(मिच्छा)**॥ मिथ्या विफलता मे भवतु ॥ **तवायारो** इत्यादि । तपसामाचरणं तपआचारो द्वादशविधो द्वादशप्रकारः । तानेव द्वादश-प्रकारान्॥**अब्भंतरो** इत्यादिना दर्शयति॥**(अब्भंतरो)**॥ अभ्यंतरोऽन्तरंगः, परेषामप्रत्यक्षत्वात् ॥ **छव्विहो** ॥ षट्-प्रकारः ॥ **बाहिरो** ॥ बहिर्भवो बाह्यः, संकलजनप्रत्यक्ष-त्वात् ॥ **छव्विहो** ॥ षट्प्रकारः । तत्र बाह्यं तावत् तत्थे-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

त्यादिना व्याचष्टे ॥ तत्थ ॥ तत्र तयोर्द्वयोर्मध्ये ॥ बाहिरो ॥ बाह्यस्तपआचारः ॥ अणसणं ॥ अशनं भोजनं । तदभावोऽनशनमुपवासः ॥ ओमोदरियं ॥ अवमोदर्यमर्धभुक्त्यादि ॥ वित्तिपरिसंखा ॥ वृत्तिपरिसंख्यानं गृहग्रासादिकं परिगण्य वृत्तिः ॥ रसपरिच्चाओ ॥ रसपरित्यागो घृतादिरसपरित्यागः ॥ सरीरपरिच्चाओ ॥ आतपनादिकायक्लेशः ॥ विवित्तसयणासणं च ॥ विविक्ते स्त्रीपशुषंढवर्जिते प्रदेशे शय्यासनमिति । एवमुक्तषट्प्रकारो बाह्यस्तपआचारः । अथ 'अब्भंतर' इत्याह-तत्थेत्यादि । तत्र तयोर्द्वयोर्मध्येऽभ्यंतरस्तपआचारः-पायच्छित्तं ॥ आगमोक्तविधिना दोषनिर्हरणं प्रायश्चित्तं । तन्नवविधमालोचनप्रतिक्रमणतदुभयविवेकव्युत्सर्गतपश्छेदपरिहारोपस्थापनाभेदात् ॥ विणओ ॥ विनयो गुणाधिकेषु नीचैर्वृत्तिः । स चतुर्विधो ज्ञानदर्शनचारित्रोपचारभेदात् ॥ वेज्जा-(आ) वच्चं ॥ वैयावृत्त्यं गुणवत्सु दुःखोपनिपाते निरवद्येन विधिना कायचेष्टया द्रव्यांतरेण वा तदपनयनं । तद्दशविधमाचार्योपाध्यायतपस्विशैक्षग्लानगणकुलसंघसाधुमनोज्ञविषयभेदात् ॥ सज्झाओ ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

शोभन आध्यायः पाठः स्वाध्यायः। स पंचविधो, वाचनापृच्छनानुप्रेक्षाम्नायधर्मोपदेशभेदात् ॥ झाणं ॥ ध्यानं चिंतानिरोधलक्षणं। तच्चतुर्विधमार्तरौद्रधर्म्यशुक्लभेदात्। तत्र धर्म्यशुक्लरूपं ध्यानमिह गृह्यते; नार्तरौद्ररूपं, तस्य दुर्गतिहेतुत्वेन तपोरूपतानुपपत्तेः ॥ विउसग्गो चेदि ॥ व्युत्सर्जनं। व्युत्सर्गश्च बाह्याभ्यंतरपरिग्रहत्याग इति। एवमुक्तप्रकारेणाभ्यंतरबाह्यं समुदितं ॥ बारसविहं ॥ द्वादशप्रकारं ॥ तवोकम्मं ॥ तपआचारः ॥ ण कदं ॥ न कृतं नानुष्ठितं। मया किंविशिष्टेन? णिसण्णेण ॥ परीषहादिभिः पीडितेन। किंतु ॥ पडिक्कंतं ॥ निषण्णेन मया प्रतिक्रांतं परित्यक्तं ॥ तस्स मिच्छा मे दुक्कडे ॥ तस्य द्वादशविधतपआचारपरिहापनस्य संबंधिनि दुष्कृते मिथ्या विफलता मे भवतु ॥ वीरियाचारो इत्यादि। वीर्याचारः पंचविधः परिहापितः। वीर्यस्य ह्याचारस्तपःकरणे सामर्थ्यप्रकाशनं। स पंचप्रकारो भवति। तानेव पंचप्रकारान्दर्शयन्नाह—वीरेत्यादि। वीर्यस्य पराक्रम उत्साहो वीर्यपराक्रमः। वरश्चासौ वीर्यपराक्रमश्च वरवीर्यपराक्रमः। तेन तपः कर्तव्यं। तथा ॥ जहुत्तमाणेण ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यथोक्तमानेनागमोक्तमानानतिक्रमेण। आगमे हि सिक्थ-ग्रासचांद्रायणादिविधिर्येनैव मानेन कथितः कायोत्सर्गा-दिविधिश्च दोषानुरूपतो येनैव नवषट्त्रिंषदादिवारपंच-नमस्कारजाप्यप्रकारेण प्रतिपादितस्तथैव तद्रूपं तपः कर्तव्यं। तथा बलेन कालक्षेत्राहारलक्षणेन वीर्येण सहज-निजसामर्थ्येन ॥ परक्कमेण ॥ पर उत्कृष्टो य आगमे प्रतिपादितः क्रमोऽनुपरिपाटी 'मूलगुणाननुतिष्ठतोत्तर-गुणा अनुष्ठातव्या' इति। उक्तपंचप्रकारं वीर्याचारं प्रकट-यता यदा तपः क्रियते तदा वीर्याचारः पंचप्रकारोऽनुष्ठितो भवति। यदा तु ॥ तवोकम्मं ण कदं ॥ तेन प्रकारेण तपोनुष्ठानं न कृतं। किंविशिष्टेन ?॥ (णिसण्णेण)॥ निषण्णेन परीषहादिभिः पीडितेन। किंतु ॥ पडिक्कंतं ॥ तथाभूतेन तपः-कर्म प्रतिक्रांतं त्यक्तं। तदा॥ णिगूहियं॥ तपःकरणे सदपि वीर्यं निगूहितमप्रकटितमिति पंचवि-धोऽपि वीर्याचारः परिहापितो भवति। अतः॥ तस्स मिच्छा मे दुक्कडे॥ तस्य तत्परिहापनस्य संबंधिनि दुष्कृते मिथ्या विफलता मे भवतु ॥

चरित्तायारो इत्यादि ॥ तेरसविहो ॥ त्रयोदश-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

प्रकारो यश्चारित्राचारः स परिहापितोऽननुष्ठितः। कथमस्य त्रयोदशप्रकारतेत्याह—पंचेत्यादि ॥ पंच महाव्रतानि, पंच समितयः, तिस्रो गुप्तयश्चेति। एतत् त्रितयं समुदितं त्रयोदशविधं चारित्रमित्युच्यते। तत्र पंचमहाव्रतानि तावद्व्याचिख्यासुस्तत्थेत्याद्याह ॥ तत्थ ॥ तत्र तेषु पंचमहाव्रतेषु मध्ये ॥ पढमं महव्वदं ॥ प्रथमं महाव्रतं ॥ पाणादिवादादो वेरमणं ॥ प्राणानां दशप्रकाराणां।

पंच वि इंदियपाणा मणवचिकायेण तिण्णि बलपाणा।
आणप्पाणप्पाणा आउगपाणेण होंति दस पाणा ॥

इत्येतल्लक्षणलक्षितानामतिपातो वियोगकरणं हिंसनं। तस्मात् ॥ वेरमणं ॥ विरमणं व्यावृत्तिः। विरमणमेव वैरमणं। प्रज्ञादित्वात्स्वार्थिकोऽण्। प्रथमं महाव्रतमुच्यते। तत्र येषां जीवानां ते दशप्रकाराः प्राणा भवंति त एकेंद्रियादिभेदात्पंचप्रकारा भवंति। तत्रैकेंद्रियजीवप्रकारं तावत्प्ररूपयन्नाह—पुढवीकाइया इत्यादि। द्रव्यभावरूपैर्दशभिः प्राणैर्जीवंति जीविष्यंति जीवितवंतो वा जीवाः। त एकेंद्रियाः पृथिव्यादिकायिका भवंति। पृथ्वी कायो येषामस्ति ते पृथ्वीकायिकाः, पृथ्वी कायत्वेन गृहीतवन्तः।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

त असंख्यातासंख्याता असंख्यातासंख्यातमानावच्छिन्नाः। एवमप्कायिका जीवा असंख्यातासंख्याताः। तेजःकायिका जीवा असंख्यातासंख्याताः। वायुकायिका जीवा असंख्यातासंख्याताः। वनस्पतिकायिकास्तु जीवा अनंतानंताः। ते च हरिताः बीजा अंकुराश्च भवंति। हरितादिभेदभिन्नास्ते भवंतीत्यर्थः। ते च छिन्नाः खंडितशरीराः, भिन्ना विदारितशरीराः॥ **तेसिं उद्दावणं** ॥ तेषां पृथ्वीकायिकादिजीवानामुद्दावणं प्राणवियोजनं मारणं ॥ **परिदावणं** ॥ संतापकरणं ॥ **विराहणं** ॥ पीडनमनेकप्रकारं कदर्थनं ॥ **उवघादो** ॥ देशतः साकल्येन वा प्राणिनां प्राणवियोगकरणमुपघातः॥ **कदो वा** ॥ स स्वयं साक्षात्कृतः ॥ **कारिदो वा** ॥ अन्यैः कृत्वा कारितः ॥ **कीरंतो वा** ॥ क्रियमाणो वा स्वयमन्यैरुपघातो मया ॥ **समणुमण्णिदो**॥ समनुमतस्तत्र मनोवचनकायैरनुमतिः कृता ॥ **तस्स मिच्छा मे दुक्कडे** ॥ तस्य पृथ्वीकायिकाद्येकेंद्रियजीवोपघातस्य संबंधिनि दुष्कृते मिथ्या विफलता मे भवतु ॥

इदानीं द्वींद्रियजीवप्रकारं प्ररूप्य तदुपघाताद्व्यावृत्तिं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

प्ररूपयन्नाह—बेइंदिया इत्यादि । द्वे स्पर्शनरसनलक्षणे इंद्रिये येषां ते द्वींद्रिया जीवा असंख्यातासंख्याताः । किं प्रकारास्त इति तत्प्रकारान्प्ररूपयन्नाह—कुक्खिकिमी-त्यादि । कुक्षौ कृमयः सिंविपंका: (?)। उपलक्षणं चैतद्व्रणा-दिकृमीणां । शंखः प्रसिद्धः॥ खुल्लय ॥ क्षुल्लकाः प्रसिद्धा एव बाला यैः कपर्दकैरिव क्रीडंते ॥ वराडय ॥ वंराटकाः कपर्दकाः ॥ अक्खमंहांतो ॥ कपर्दकाः ॥ रिट्ठय ॥ बालशरीरसमुद्भवास्तंतुसमाना जीवविशेषाः॥गंडवालय॥ सुप्रसिद्धं ॥ संबूय ॥ लघुशंखः॥ सिप्पि ॥ सुप्रसिद्धा ॥ पुलवि ॥ जलौकाः॥ आइया ॥ आदिशब्देनैवमादिका अन्येपि ग्राह्याः ॥ तेसिं ॥ तेषां कुक्षिकृमिप्रभृतीनां ॥ उद्दावणमित्यादि व्याख्यातार्थं ॥

अधुना त्रींद्रियजीवप्रकारं प्रतिपाद्य तदुपघाताद्-व्यावृत्तिं प्रतिपादयन्नाह—तेइंदिया इत्यादि । त्रीणि स्पर्श-नरसनघ्राणलक्षणानींद्रियाणि येषां ते त्रींद्रिया जीवा असंख्यातासंख्याताः। किंप्रकारास्त इत्याह—कुंथु इत्यादि। कुंथुः सूक्ष्मो जंतुः, पिपीलिका कीटिका मत्कुणाः यूकाः

१—संविपाका इति ज्ञा-प्रतौ पाठः । २—महात्त इति ज्ञा-प्रतौ पाठः । ३—गंडू—इति ज्ञा-प्रतौ पाठः ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

उद्देहिकाः वृश्चिकाः गोंभिकाः इन्द्रगोपकाश्च प्रसिद्धा एव। आदिशब्दादेवंप्रकारा अन्येऽपि ग्राह्याः। तेसिमित्यादि व्याख्यातार्थं।

इदानीं चतुरिंद्रियजीवप्रकारं प्रदर्श्य तदुपघाताद् व्यावृत्तिं प्रदर्शयन्नाह—चउरिंदिया॥ इत्यादि। चत्वारि स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुर्लक्षणानिंद्रियाणि येषां ते चतुरिंद्रिया जीवा असंख्यातासंख्याताः। किंप्रकारास्त इत्याह—दंसीत्याह (दंस इत्यादि)॥ दंशाः मशकाः मक्षिकाः पतंगाश्च सुप्रसिद्धाः। कीटशब्देन गोमयकीटरक्तकीटार्ककीटादयश्चतुरिंद्रियविशेषा गृह्यंते॥ महुयर॥ मधुमक्षिका भ्रमराः। गोमक्षिकाश्च सुप्रसिद्धा एव। आदिशब्देनैवंप्रकारा अन्येऽपि ग्राह्याः॥ तेसिमित्यादि व्याख्यातार्थं।

अधुना पंचेंद्रियजीवप्रकारं प्ररूप्य तदुपघाताद्विरतिं प्ररूपयन्नाह—पंचें-(चिं) दिया इत्यादि। पंच स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्रलक्षणानींद्रियाणि येषां ते पंचेंद्रिया जीवा असंख्यातासंख्याताः। किंप्रकारास्त इत्याह—अंडाइया इत्यादि। नखत्वक्सदृशमुपात्तकाठिन्यं शुक्र-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

शोणितपरिवरणं परिमंडलमंडं। तत्र कर्मवशादुत्पत्त्यर्थमाय आगमनं। स येषामस्ति त अंडायिकाः॥ **पोदाइया**॥ पोतो मार्जारादिगर्भविशेषः। तत्र कर्मवशादुत्पत्त्यर्थमायः। स येषामस्ति ते पोतायिकाः॥ **जराइया**॥ जालवत्प्राणिपरिवरणं विततमांसशोणितं जरायुः। तत्र कर्मवशादुत्पत्त्यर्थमायः। स येषामस्ति ते जरायिकाः। ठस्येकादेशे कृते 'पृषोदरादीनि यथोपदिष्ट'-मिति युशब्दस्य खं निपात्यते॥ **रसाइया**॥ रसो घृतादिः सप्तधातूनां प्रथमो धातुविशेषो वा। तत्रोत्पत्त्यर्थं कर्मवशादायः। स येषामस्ति ते रसायिकाः॥ **संसेदिमा**॥ संस्वेदः प्रस्वेदः। तत्र भवाः संस्वेदिमाः। 'हृत' इति बहुवचननिर्देशादिमः प्रत्ययो भवति॥ **सम्मुच्छिमा**॥ समंततः पुद्गलानां मूर्च्छनं संघातीभवनं सम्मूर्च्छः। तत्र भवाः सम्मूर्च्छिमाः॥ **उब्भेदिमा**॥ उद्भेदिमाः। उद्भेदनमुद्भेदो भूकाष्ठपाषाणादिकं भित्त्वोर्ध्वं निःसरणं। स येषामस्ति त उद्भेदिमाः॥ **उववादिमा**॥ उपेत्य गत्वोपपद्यते जायतेऽस्मिन्नित्युपपादो देवनारकाणां जन्मस्थानं। तत्र भवा उपपादिमाः। ननूपपादिमा देवनारकाः। तेषां चानपवर्त्या-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

युष्कत्वात्कथं हिंसा ? सत्यमेवमेतत्, किंतु यद्यपि तेषां प्राणव्यपरोपणं न संभवति, तथापि तेषामुपरि कुतश्चित्कारणात्प्रमत्तयोगस्य दुष्परिणामे सति हिंसोपपद्यत एव 'मरदु व जियदु व जीवो अयदाचारस्स णिच्छिदा हिंसा' इत्यभिधानात्। कथमन्यथा शालिसिक्थादेः सप्तमनरकगमनं ? **चउरासीजोणिपमुहसदसहस्सेसु** ॥ चतुरशीतियोनयः प्रमुखा येषां (तानि)। तानि च तानि शतसहस्राणि च लक्षाः। तेष्वपि ये पंचेंद्रिया जीवा आगमे प्रसिद्धाः ॥ **एदेसिं** ॥ एतेषामंडायिकादिजीवानां ॥ **उवघादो** इत्यादि व्याख्यातार्थं। यदि मे प्रथमे महाव्रते प्राणातिपाताद्विरमणं कर्तव्यं तर्हि द्वितीये महाव्रते किं कर्तव्यमित्याह—**दोच्चे** इत्यादि। द्वितीयमहाव्रते ॥ **मुसावादादो (वेरमणं)** ॥ मृषावादाद्विरमणं कर्तव्यं, तल्लक्षणत्वात्तस्य। तत्र च कुतोऽतिचारो भवतीत्याह—**से** इत्यादि ॥ **से** ॥ तस्य मृषावादविरतिव्रतस्य संबंधी मृषावादलक्षणोऽतीचारः स्यात्॥ **कोहेण वा** ॥ क्रोधेन रोषेण। वाशब्दः सर्वत्र परस्परसमुच्चये ॥ **माणेण** ॥ गर्वेण ॥ **मायेण** ॥ मायया॥ **लोहेण** ॥ लोभेन परिग्रहाकांक्षया॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

रागेण ॥ प्रीत्यनुबंधेन ॥ दोसेण ॥ द्वेषेणामर्षेण ॥ मोहेण॥ अज्ञानेन हिताहितविवेकविकलतया॥ हस्सेण॥ हास्येन वर्करेण॥ भएण॥ राजभयादिना॥ पदोसेण॥ प्रद्वेषेणातीवामर्षवशात्प्रचुरोत्पन्नोत्कटरोषेण॥ पमादेण॥ प्रमादोऽप्रयत्नपरत्वं, विकथादिर्वा। तेन॥ पेम्मेण॥ स्नेहेन॥ पिवासेण॥ पिपासया विषयातिगृद्ध्या॥ लज्जेण॥ लज्जया॥ गारवेण॥ गुरुत्वेन महत्त्वाभिनिवेशेन॥ सव्वो मुसावादो भासिओ इत्यादि सुगमं॥ तच्चे महव्वदे इत्यादि। तृतीये महाव्रते॥ अदिण्णादाणादो वेरमणं॥ अदिण्णमदत्तं तत्स्वामिनाऽन्येन वा केनचित्। तस्यादानं ग्रहणं। तस्माद्विरमणं कर्तव्यं, तल्लक्षणत्वात्तस्य। एतस्य चातीचाराः क्व क्व भवंतीत्याह— से इत्यादि॥ से॥ तस्य तद्विरतिलक्षणतृतीयमहाव्रतस्यादत्तादानलक्षणोऽतीचारः॥ गामे वा णयरे वा खेडे वा कव्वडे वा मडंबे वा पट्टणे वा॥ ग्रामादीनां चैवं लक्षणं—“ग्रामो वृत्यावृतः स्यान्नगरमुरुचतुर्गोपुरोद्भासिशालं। खेटं नद्यद्रिवेष्टयं (ष्टं) परिवृतमभितः कर्वटं पर्वतेन॥ ग्रामैर्युक्तं मटंबं दलितदशशतैः पत्तनं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

रत्नयोनि—द्रौणाख्यं सिंधुवेलावलयवलयितं वाहनं चाद्रिरूढं ॥" **दोणामुहे** ॥ द्रोणामुखे । द्रोणाख्य इत्यर्थः ॥ **घोसे** ॥ गोकुले ॥ **आसमे** ॥ आश्रमे तापसपल्ल्यां ॥ **सहाए** ॥ सभायां ॥ **संवाहे** इति पाठे संवाहः संवाहनमद्रिमारूढं ॥ **सण्णिवेसे** ॥ राजधान्यां गोष्ठीप्रदेशे वा जनसमूहाश्रयभूते । एतेषु स्थानेषु ॥ (**तणं वा**) ॥ तृणं वा ॥ (**कट्ठं वा**) ॥ काष्ठं वा ॥ **वियडिं वा** ॥ विकृतिं ॥ **मणिं वा** ॥ **एवमाइयं** ॥ एवमादिकमल्पमूल्यं महामूल्यं वा वस्त्वदत्तं ॥ **गेण्हियं** ॥ गृहीतं स्वयं ॥ **गेण्हावियं** ॥ अन्यहस्तेन ग्राहितं ॥ **गेण्हिज्जंतं वा** ॥ अन्येन गृह्यमाणं वा ॥ **समणुमण्णियं** ॥ स्वयं समनुमतं ॥ **तस्सेत्यादि सुगमं** ॥ **चउत्थे महव्वदे इत्यादि** । चतुर्थे महाव्रते मैथुनाद्वैरमणं कर्तव्यं । मिथुनं युगलं । तस्य भावः कर्म वा मैथुनं । नन्वेवमतिप्रसंगः, सर्वस्य युगलकर्मणो भावस्य वा मैथुनत्वप्रसंगात् । तदयुक्तं, यतः स्त्रीपुरुषयोश्चारित्रमोहोदये सति मिथुनस्य भावः कर्म वा मैथुनमित्युच्यते । कामोद्रेकात्परस्परं रागपूर्वकोऽभिलाष इत्यर्थः । अतो नातिप्रसंगः । तस्य च मैथुनाद्

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

व्यावृत्तिलक्षणस्य चतुर्थमहाव्रतस्य से इत्यादिनातिचारमाह—से॥ तस्य चतुर्थमहाव्रतस्य संबंधी किंरूपोऽतिचारः? **णवविहं बंभचरियं ण रक्खियमित्यादिरूपः।** कथंभूतेन मया तन्न रक्षितं? **अगुत्तेण॥** अगुप्तेनासंवृत्तमनोवाक्कायेनेत्यर्थः। पुनरपि किंविशिष्टेन? **अगुत्तिंदियेण॥** अगुप्तेंद्रियेण। अगुप्तान्यरक्षितान्यनियंत्रितानींद्रियाणि येन तेन। कस्मिन्सत्यगुप्तेन तन्न रक्षितं? देवीप्रभृतिषु मनोज्ञामनोज्ञरूपादौ चक्षुरिंद्रियादिपरिणामे सति। तथाहि—**देविएसु वा॥** देवीषु। वाशब्दः सर्वत्र परस्परसमुच्चये॥ **माणुसिएसु वा॥** मानुषीषु॥ **तिरिक्खएसु वा॥** तिरश्चीषु॥ **अचेदणिएसु वा॥** अचेतनासु काष्ठस्त्रीप्रतिमासु। एतासु विषये॥ **मणुण्णामणुण्णेसु रूवेसु॥** मनोज्ञामनोज्ञेषु रूपेषु, मनोज्ञामनोज्ञेषु शब्देषु, मनोज्ञामनोज्ञेषु गंधेषु, मनोज्ञामनोज्ञेषु रसेषु, मनोज्ञामनोज्ञेषु स्पर्शेषु। एतेषु स्त्रीरूपादिषु विषयेषु॥ **चक्खिंदियपरिणामे॥** तद्रूपदर्शनाभिलाषश्चक्षुरिंद्रियपरिणामः। तस्मिन्॥ **सोदिंदियपरि-**

१—'माणुसिणीसु' इत्यनेन पाठेन भाव्यम्। २—'तिरिक्खीसु' इत्यनेन पाठेन भाव्यम्। ३—'अचेदणासु' इत्यनेन पाठेन भाव्यम्।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

णामे ॥ तच्छब्दश्रवणाभिलाषः श्रोत्रेंद्रियपरिणामः । तस्मिन् । एवं--घाणिंदियपरिणामे ॥ स्त्रीगंधघ्राणाभिलाषो घ्राणेंद्रियपरिणामः । तस्मिन् ॥ जिब्भिंदियपरिणामे ॥ स्त्रीवदनरसास्वादनाभिलाषो जिह्वेंद्रियपरिणामः । तस्मिन्॥ फासिंदियपरिणामे ॥ स्त्रीस्पर्शनाभिलाषः स्पर्शनेंद्रियपरिणामः । तस्मिन् । स्पर्शशब्देन चात्र स्पर्शनेंद्रियं गृह्यते, न पुनस्तद्विषयः । स्पृश्यतेऽनेनेति स्पर्श इति, करणे घञो विधानात् । एवं प्रतिनियतचक्षुरादींद्रियपरिणाम आत्मनो नवविधब्रह्मचर्यरक्षणाभावं प्रतिपाद्य समस्तरूपादिगोचरे नोइंद्रियपरिणामे तत्प्रतिपादयन्नाह—णोइंदियपरिणामे ॥ ईषदिंद्रियं नोइंद्रियं । यथैव हि स्पर्शनादींद्रियाणि प्रतिनियतस्पर्शनादिविषयाणि; न तथा मनः, तस्यानियतार्थगोचरचारितया विषयं प्रति नियमाभावात् । अतोऽगुप्तादिविशेषणविशिष्टेन मया चक्षुरादींद्रियपरिणामे नोइंद्रियपरिणामे च सति स्वयं नवविधं ब्रह्मचर्यं न रक्षितं । वचनमनःप्रभृतिभिरब्रह्मसेवाऽपि कृता ॥ ण रक्खावियं ॥ अन्येन वा नरेण तद्रक्षा न कारिता ॥ ण रक्खिज्जंतं ॥ अन्येनारक्ष्यमाणं ॥ समणु-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मणियं ॥ स्वयं समनुमतं। तत्रानुमतिः कृता ॥ **तस्से**-त्यादि ॥ तस्य नवविधब्रह्मचर्यारक्षणस्य संबंधिनि दुष्कृते मे मिथ्या विफलता भवतु ॥ **अहावरे** इत्यादि ॥ अथ चतुःप्रकारप्रतिपादितमहाव्रतेभ्यः ॥ **अवरे** ॥ अपरस्मिन्पंचमे महाव्रते परिग्रहाद्विरमणं कर्तव्यं। स च परिग्रहो द्विप्रकारो भवतीत्याह—**सो वी**त्यादि । यतः परिग्रहाद्विरमणं कर्तव्यं, सोऽपि परिग्रहो ॥ **दुविहो** ॥ द्विविधोऽभ्यंतरो बाह्यश्चेति ॥ **तत्थ** ॥ तत्र तयोर्द्वयोः परिग्रहयोर्मध्येऽभ्यंतरपरिग्रहो ज्ञानावरणाद्यष्टकर्माणीत्याह—**णाणावरणीय**मित्यादि सुगमं। **अट्ठविहो** ॥ मूलप्रकृत्यपेक्षयाऽष्टप्रकारः, उत्तरोत्तरप्रकृत्यपेक्षया तु तस्यानेकप्रकारत्वस्याऽपि संभवात् । नन्वागमे मिथ्यात्वादयोऽभ्यंतरपरिग्रहत्वेन प्रसिद्धाः—

मिच्छत्तवेदरागा हासादिभया य होंति छद्दोसा ।
चत्तारि तह कसाया चोद्दस अब्भंतरा गंथा ॥

इत्यभिधानात् । अतो ज्ञानावरणादीनामभ्यंतरपरिग्रहत्वनिरूपणे तेषामसंग्रहः स्यात्; तदयुक्तं, तेषां भावकर्मरूपतया ज्ञानावरणादिग्रहणेनैव ग्रहणात् । एवमभ्यंतरं

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

परिग्रहं प्रतिपाद्येदानीं बाह्यं तं प्रतिपादयन्नाह—तत्थे-त्यादि ॥ तत्थ ॥ तत्र तयोर्द्वयोः परिग्रहयोर्मध्ये ॥ बाहिरो ॥ बहिर्भवो बाह्यः परिग्रहः ॥ उवयरणं ॥ उपकरणं द्विविधं—ज्ञानोपकरणं संयमोपकरणं च । तत्र ज्ञानोपकरणं पुस्तकादि, संयमोपकरणं च पिच्छिकादि ॥ भंडं ॥ औषधतैलादिद्रव्यभाजनं ॥ फलह ॥ फलकं पादविहीनं शयनादिकाष्ठं ॥ पीढ ॥ पीठमुपवेशनादि-विष्टरं ॥ कमंडलु ॥ द्वयोरप्योलकोदोर्द्धं बद्धः (?) कमंडलुः । कमंडलुः प्रसिद्धः ॥ संथार ॥ संस्तरः काष्ठ-तृणादिमयः ॥ सेज्ज उवसेज्ज ॥ शय्या वसतिः, उपशय्या पट्टशाला देवकुलिकादि ॥ भत्त ॥ भक्तमो-दनादि ॥ पान (ण) ॥ पानं दुग्धतक्रादि ॥ आइ-भेदेण । इत्यादिभेदेनानेकविधः परिग्रहः ॥ एदेण ॥ एतेनोक्तप्रकारेण परिग्रहेण ॥ अट्ठविहं कम्मरयं ॥ अष्टविधानि कर्माण्येव रजः, शुद्धात्मस्वरूपमलिनताहेतु-त्वात् ॥ (बद्धं) ॥ तत्प्रकृतिप्रदेशादिबंधेन स्वयं बद्धं ॥ बद्धा-(बंधा) वियं ॥ अन्यद्वारेण बंधितं ॥ बज्झंतं पि ॥ अन्येन स्वयमप्रयुक्तेन बद्ध्यमानं ॥ (समणु-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मणियं) ॥ स्वयं समनुमतं । तस्य बाह्याभ्यंतरपरिग्रहस्य संबंधिनि दुष्कृते मिथ्या (विफलता) मे भवतु ॥ अहावरे छट्ठे इत्यादि । उक्तप्रकाराणि पंचमहाव्रतान्यनुतिष्ठता यथा प्राणातिपातादिभ्यो विरमणं क्रियते, अथ तथाऽपरस्मिन्षष्ठेऽणुव्रते रात्रिभोजनाद्विरमणं कर्तव्यं । कथं पुनरस्याणुव्रतत्वमिति चेत्, प्राणातिपातादिवदत्र साकल्येन विरतेरभावात् । अत्र हि व्रते रात्रावेव भोजननिवृत्तिः, न पुनर्दिवसे, तत्र यथाकालं भोजने प्रवृत्तिसंभवात् । यस्य चाहारस्य रात्रौ भोजननिवृत्तिः क्रियते स चतुर्विधो भवतीत्याह--असणमित्यादि ॥ (असणं) ॥ अशनं भक्तमुद्गादि ॥ (पाणं) ॥ पानं दुग्धतक्रजलादि ॥ खादि-(इ) मं ॥ खाद्यं मोदकादि ॥ सादि-(इ) मं ॥ स्वाद्यं रुच्युत्पादकं व्यंजनादि । चशब्द उक्तसमुच्चये, इतिशब्द एवमर्थे । एवमुक्तप्रकारेण चतुर्विध आहारो भवति ॥ स इत्यादिना रात्रिभोजनविरतिव्रतस्यातीचारमाह--स उक्तप्रकारश्चतुर्विध आहारः ॥ (तित्तो वा) ॥ तिक्तो वा (कडुओ वा) ॥ कटुको वा ॥ (कसाओ वा) ॥ कषायो वा ॥ (अंबिलो वा) ॥ आम्लो वा ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

(महुरो वा) ॥ मधुरो वा ॥ (लवणो वा) ॥ लवनो वा ॥ एतद्विशेषणविशिष्टः ॥ दुच्चिंतिओ ॥ दुष्टोऽयोग्यश्चिंतितः खादितुं संकल्पितः ॥ दुब्भासिओ ॥ दुर्भाषितोऽयोग्योऽप्याहारः खाद्यतामिति प्रतिपादितः ॥ दुप्परिणामिओ ॥ दुष्परिणामितः । अयोग्यस्याप्यर्थस्य खादनार्थं कायेन स्वीकारो ग्रहणपरिणतिरस्य संजातेति 'तारकादिभ्य इतः' इतीतः प्रत्ययः ॥ दुस्सिमिणिओ ॥ दुःस्वप्नितं । दुःस्वप्नोऽस्य संजातः । स्वप्ने भुक्त इत्यर्थः ॥ रत्तीए भुत्तो इत्यादि सुगमं ॥

पंचसमिदीओ इत्यादि ॥ व्रतानां रक्षार्थं सम्यगयनादियत्नपराः प्रवृत्तयः समितयः पंच भवंति । किंनामानस्ता इत्याह--ईरियासमिदि इत्यादि । ईर्यासमितिः, भाषासमितिः, एषणासमितिः, आदाननिक्षेपणसमितिः, उच्चारप्रस्रवणखेलसिंघानक--(क्ष्वेलशिंघाणक) विकृतिप्रतिष्ठापनसमितिश्चेति ॥ तत्थेत्यादिना तासां स्वरूपं ग्रंथकारः स्वयमेव व्याचष्टे ॥ तत्थ ॥ तासूक्तपंचसमितिषु मध्ये ॥ ईर्यासमिदि ॥ ईर्यासमितिः । ईरणमीर्या गमनं। तत्र समितिः प्राणिपीडापरिहारेण प्रवृत्तिः । तस्यां वर्त-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मानेन मुनिना पूर्वोत्तरदक्षिणपश्चिमलक्षणासु चतसृषु दिक्षु, तदंतराललक्षणासु च चतसृषु विदिक्षु विहरमाणेन गच्छता । कथंभूतेन ? **जुगंतरदिट्ठिणा** ॥ चतुर्हस्त-प्रमाणं युगं । तदंतर्गतदृष्टिना मुनिना दृष्टव्या भवंत्येकें-द्रियादयो जीवाः । प्राणिपीडापरिहारेण तत्र विहर्तव्य-मित्यर्थः । तत्र ॥ **पमाददोसेण डवडवचरियाए** ॥ अतिरभसादूर्ध्वमुखस्येतस्ततो गमनं डवडवचर्या ॥ तया ॥ **पाणभूदजीवसत्ताणं** ॥ तत्र विकलेंद्रियाः प्राणाः, वनस्पतिकायिकाः भूताः, पंचेंद्रियाः जीवाः, पृथिव्यप्तेजो-वायुकायिकाः सत्त्वाः । तदुक्तं—" द्वित्रिचतुरिंद्रियाः प्राणा भूतास्ते तरवः स्मृताः ॥ जीवाः पंचेंद्रिया ज्ञेयाः शेषाः सत्त्वाः प्रकीर्तिताः ॥ १ ॥ " इति । तेषां ॥ **उवघादो कदो वा** इत्यादि सुगमं ॥ **भासासमिदि** इत्यादि । भाषासमितिर्दशविधेति मत्वा संबंधः कर्तव्यः । तानेव दशप्रकारान् **कक्कसेत्यादिना** दर्शयति ॥ **कक्कसा** ॥ कर्कशा संतापजननी ' मूर्खस्त्वं न किंचिज्जानासी ' त्या-दिका ॥ १ ॥ **कडुआ** ॥ कटुकोद्वेगजननी ' जातिही-नस्त्वं, निर्धर्मस्त्वमि '—ति ॥ २ ॥ **परुसा** ॥ परुषा

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मर्मचालनी 'त्वमनेकदोषदुष्टोऽसी'-ति॥ ३॥ **णिट्ठुरा॥** निष्ठुरा 'त्वां मारयिष्यामि, शिरस्ते कर्तयिष्यामी'–ति ॥ ४॥ **परकोविणी॥** परेषां रोषोत्पादिका 'किं ते तपः, प्रहसनशीलो, निर्लज्जस्त्वमि'–ति॥ ५॥ **मज्झकिसा॥** मध्यकृशा। ईदृशी निष्ठुरा वाचा हड्डानां मध्यमपि कृंतति॥ ६॥ **अइमाणिणी॥** अतिमानिन्यात्मनो महत्त्वख्यापनपराऽन्येषां निंदापरा च॥ ७॥ **अणयंकरा॥** अनयंकरा शीलानां खंडनकरी, अन्योन्यं संगतानां वा विद्वेषकारिणी॥ ८॥ **छेयंकरी** वीर्यशीलगुणानां निर्मूलविनाशकरी, अथवाऽसद्भूतदोषोद्भाविनी ॥ ९॥ **भूयाण वहंकरी चेदि॥** प्राणिनां प्राणवियोगकरी। चशब्द उक्तसमुच्चये। इतिशब्द एवमर्थे। एवंप्रकारा दशविधा भाषा॥ **भासिदा**[1] इत्यादि सुगमं॥ **एसणासमिदि॥** एषणासमितिरुद्गमादिदोषपरिहारेण योग्यनिरवद्यचतुर्विधाहारग्रहणं। यस्तु तद्विपरीतोऽशुद्ध आहारः स मुनिभिर्न गृहीतव्यः। कथं पुनराहारस्याशुद्धतेत्याह–**आहाकम्मेण वा** इत्यादि। अधःकर्म नीचं स्वयं षड्जीवनिकायविराधनां कृत्वा पाकादिकर्म॥ **पच्छाकम्मेण**

१–भाषितेत्यादीति मूलप्रतौ पाठः।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

वा ॥ भुक्त्वा गते मुनौ पुनः पाकप्रारंभः पश्चात्कर्म ॥ **पुराकम्मेण वा** ॥ पुरा प्रथममभुंजाने मुनौ पाकादि-प्रारंभः पुराकर्म ॥ **उद्दिट्ठयडेण वा** ॥ मुनिमेवोद्दिश्य संकल्प्य यत्पाकादि कृतं देवतापाषंड्यादिकं वोद्दिश्य यत्कृतं । तेन ॥ **णिद्दिट्ठयडेण वा** ॥ निर्दिष्टकृतेन । निर्दिष्टं हि तव कृतमिदमिति कथनं ॥ **कीदयडेण वा** ॥ क्रीतकृतेन । तच्च क्रीतकृतं द्विविधं--द्रव्यक्रीतकृतं भाव-क्रीतकृतं च । द्रव्यक्रीतकृतमपि द्विविधं--चेतनद्रव्यक्रीत-कृतमचेतनद्रव्यक्रीतकृतं च । तत्र चेतनद्रव्यं विक्रीय यदाहारदानं तच्चेतनद्रव्यक्रीतकृतं । अचेतनद्रव्यक्रीत-कृतं तु स्थिते मुनौ गृहांतरान्मूल्येनानीयाहारदानं ॥ भावक्रीतकृतं तु मंत्रतंत्राद्युपार्जनयाऽऽहारदानमिति । एतैः प्रकारैर्या भिक्षा गृहीता सा कीदृशीत्याह--**साइया** इत्यादि । स्वदते इति स्वादिका सुस्वादा ॥ **रसाइया** ॥ रसादिका[1] । यत एव रसादिका[2], अत एव स्वादिका ॥ **सइंगाला** ॥ अत्यासक्त्या गृहीता ॥ **सधूमिया** ॥ दातृप्रभृतीनां निंदां कुर्वता गृहीतां । उक्तं च—

१—रसाचितेति पाठेन भाव्यम् । २—रसाचितेति पाठेन भाव्यम् ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तं होदि सइंगालं जं आहारेदि मुच्छिदो संतो ।
तं पुण होदि सधूमं जं आहारेदि णिंदंतो ॥ १ ॥

कस्मादसौ तेषां निंदां कुर्वन् भिक्षां गृह्णातीत्याह-- **अइगिद्धीए** ॥ यस्मादसावाहारेऽतिगृद्धिमान्, अतोऽतिगृद्ध्याऽऽहारस्योपरि अत्याकांक्षयाऽतिगृद्धिपूर्वकविशिष्टाहाराप्राप्तौ तेषां निंदां कुर्वन्नाहारं गृह्णातीति । अत एव च कारणात् ॥ **आधाकम्मेण** वेत्यादिप्रकारेण ॥ **अग्गीव** ॥ अग्निरिव ॥ **छण्हमित्यादि** ॥ षण्णां पंचस्थावरत्रसलक्षणानां जीवनिकायानां । जीवानां निकायाः संघाता जीवनिकायाः । तेषां ॥ **विराहणं** ॥ विराधनां पीडां ॥ **काऊण** ॥ कृत्वा ॥ **अपरिसुद्धा** ॥ अयोग्या । 'अप्पडिसुद्धा' इति पाठेऽप्यप्रतिशुद्धा । अयोग्यैवेत्यर्थः । किंरूपा सा भिक्षा ? **अण्णं पाणं** ॥ अन्नपानरूपा । तदन्नपानं ॥ **आहारियं** ॥ आहारीकृतं भुक्तं ॥ **आहाराविय** ॥ आहारीकारितं, अन्यद्वारेण भोजितं ॥ **आहारिज्जंतं पि** ॥ स्वयमन्येनाहारीक्रियमाणमपि ॥ **समणुमण्णियं** ॥ इत्यादि सुगमं ॥

आदाणणिक्खेवणसमिदी इत्यादि । आदानं ग्रहणं ।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

निक्षेपणं स्थापनं । तत्र समितिः संयमाविरोधेन सम्यक्प्रवृत्तिः । तस्यां वर्तमानेन प्रवृत्तिः । चक्कलमित्यादि । **चक्कलं वा फलहं वा पोत्थयं वा कमंडलुं वा वियडिं वा मणिं वा ॥** चक्कलकं वा फलकं वा पुस्तकं वा कमंडलुं वा विकृतिं वा मणिं वा । एवमादिकमुपकरणं ॥ **अप्पडिलेहिऊण ॥** अप्रतिलेख्य ॥ **गेण्हंतेण ठवंतेण ॥** गृह्णता स्थापयता च ॥ **पाणेत्यादि** व्याख्यातार्थं ।

उच्चारपस्सवणेत्यादि ॥ **उच्चार ॥** उच्चारः पुरीषः ॥ **पस्सवण ॥** प्रस्रवणं मूत्रं ॥ **खेल ॥** क्ष्वेलो निष्ठीवनं ॥ **सिंहाणय ॥** शिंघाणकं नासिकानिर्गतः श्लेष्मा ॥ **वियडि ॥** विकृतिः । एतेषां प्रतिष्ठापनिकायां मोचने समितिः प्राणिपीडापरिहारे यत्नपरता । तत्र प्रवर्तमानेन प्रमादवशात् ॥ **रत्तीए ॥** रात्रौ ॥ **वियाले वा ॥** संध्यायां ॥ **अचक्खुविसये ॥** अदृष्टिगोचरे ॥ **अवत्थंडिले ॥** स्थंडिलः संस्कृत उच्चो भूमिप्रदेशः । अपगतः स्थंडिलोऽस्मिन्नपस्थंडिलस्तस्मिन् । असंस्कृते निम्नेऽप्रासुके भूप्रदेश इत्यर्थः । उपलक्षणं चैतत् । तेन संस्कृतेऽप्यप्रासुकप्रदेश इति द्रष्टव्यं । अप्रासुक इति सर्वत्र संबंधनीयं ॥ **अब्भाव-**

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यासे ।। अभ्रावकाशे वृक्षादिभिरप्रच्छादितेऽप्रासुके प्रदेशे । इदमप्युपलक्षणं । तेन तत्प्रच्छादितप्रदेशोऽप्यप्रासुक इति द्रष्टव्यं ॥ सणिद्धे ।। सस्निग्धे सार्द्रे भूमिप्रदेशे ॥ सबीये ।। बीजैर्युक्ते ॥ सहरिए ।। हरितकायिकयुक्ते प्रदेशे ॥ एवंविहेसु अप्पासुयट्ठाणेसु ।। अप्रासुकस्थाने । असवः प्राणाः । तद्योगात्प्राणिनोऽप्यसवः । प्रगता असवः प्राणिनोऽस्मादिति प्रासुकं । न प्रासुकमप्रासुकं । तच्च तत्स्थानं च । तस्मिन् ॥ पइट्ठावंतेण ।। उच्चारप्रस्रवणादिकं प्रतिष्ठापयता ॥ पाणभूदेत्यादि सुगमं ।

तिण्णि गुत्तीओ ।। तिस्रो गुप्तयो भवंति । सम्यग्योगानिग्रहो गुप्तिः । स च योगस्त्रिप्रकारः 'कायवाङ्मनः कर्म योग' इत्यभिधानात् । तत्राशुभपरिणामानिरोधो मनसो निग्रहः । उत्सूत्रगृहस्थभाषादिनिरोधो मौनं वा वाचो निग्रहः । स्वकरचरणादेर्यथेष्टं प्रवृत्तिनिरोधः कायनिग्रहः । सा च गुप्तिस्त्रिप्रकारा भवति । मणगुत्ति ।। मनोगुप्तिः ॥ वचिगुत्ति ।। वचनगुप्तिः ॥ कायगुत्ति चेदि ।। कायगुप्तिश्चेति ।। तत्थेत्यादिना मनोगुप्तिं तावद्व्याचष्टे ॥ तत्थ ।। तासु तिसृषु गुप्तिषु मध्ये मनोगुप्तिः

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

का ? आर्तध्यानादिविषये मनसो गोपनं रक्षणं। एतदेवाह—अट्टे झाणे ॥ आर्तध्याने चतुर्विधे ' आर्तममनोज्ञस्य संप्रयोगे तद्विप्रयोगाय स्मृतिसमन्वाहारः। विपरीतं मनोज्ञस्य। वेदनायाश्च। निदानं च ' इत्यभिधानात् ॥ रुद्दे झाणे ॥ रौद्रध्याने हिंसानृतस्तेयविषयसंरक्षणेभ्यो रौद्रमित्येवंलक्षणे ॥ इहलोयसण्णाए ॥ इहलोकार्थं संज्ञाश्चतस्र आहारादिसंज्ञाभेदात् ॥ परलोयसण्णाए ॥ परलोको जन्मांतरं। तदर्थं संज्ञा सुखाद्यभिलाषस्तस्यां। तत्रेहलोकसंज्ञानां चतसृणां व्याख्यानार्थमाह—आहारेत्यादि ॥ आहारसण्णाए ॥ आहारार्थं संज्ञाभिलाषस्तस्यां ॥ भयसण्णाए ॥ भयार्थं त्रासार्थं संज्ञा संस्कारस्तस्यां॥ मेहुणसण्णाए॥ मैथुनार्थं संज्ञाऽभिलाषस्तस्यां॥ परिग्गहसण्णाए ॥ परिग्रहार्थं संज्ञाऽभिलाषस्तस्यां ॥ एवमाइयासु॥ एवंप्रकारास्विहलोकसंज्ञावत्परलोकसंज्ञासु विषयभूतासु ॥ जा मणगुत्ति ॥ इत्यादि सुगमं ॥

तत्थ वचिगुत्तीत्यादि ॥ विकथाविषये वचनस्य गोपनं रक्षणं वचनगुप्तिः। कस्यां कस्यां विकथायां वचनस्य रक्षणं कर्तव्यमित्याह—इत्थीत्यादि ॥ स्त्रीकथायां

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तद्वदननयननाभिनितंबादिव्यावर्णनरूपायां ॥ अत्थकहाए ॥ अर्थस्योपार्जनरक्षणाभिधानरूपायां कथायां ॥ भत्तकहाए ॥ भक्तं भोजनं तद्व्यावर्णनरूपायां कथायां ॥ रायकहाए ॥ राज्यस्य राज्ञां वा कथा तस्यां ॥ चोरकहाए ॥ चौराणां कथायां ॥ वेरकहाए ॥ वैरकथायां ॥ परपासंडकहाए ॥ परेषां मिथ्यादृष्टिलिंगिनां पाषंडानि लिंगानि तेषां कथायां ॥ एवमाइयासु ॥ एवंप्रकारासु कथासु ॥ जा वचिगुत्तीत्यादि सुगमं ॥

तत्थ कायगुत्तीत्यादि ॥ चित्रादिस्त्रीरूपादौ स्वकरचरणादेर्गोपनं रक्षणं कायगुप्तिः । चेतने ही स्त्रीरूपादौ ब्रह्मचारित्वादेव कायस्य गोपनं सिद्धं, अचेतने तु कस्मिन्कस्मिंस्तद्गोपनं कर्तव्यमित्याह-चित्तेत्यादि ॥ चित्रकर्मसु काष्ठकर्मसु पुस्तकर्मसु लेप्यकर्मसु वा स्त्रीरूपादिषु स्वकायगोपनं कर्तव्यं। चित्रकर्मादयश्च पूर्वमेव व्याख्यातार्थाः ॥ एवमाइयासु ॥ एवंप्रकारासु स्त्र्यादिप्रतिमासु ॥ जा कायगुत्तीत्यादि सुगमं ॥

णवसु इत्यादि । णवसु बंभचेरगुत्तीसु ॥ नवप्रकारासु ब्रह्मचर्यगुप्तिषु । कथं पुनस्तासां नवप्रकारतेति चेत्,

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

उच्यते—तिर्यङ्मनुष्यदेवस्त्रीणां प्रत्येकं मनोवचनकायैर-सेवनं नवविधं ब्रह्मचर्यं। अथवा स्त्रीसामान्यस्य मनोवचनकायैः कृतकारितानुमतविशेषैरसेवनं नवविधं ब्रह्मचर्यं। तस्य च गुप्तयो रक्षणानि पालनानि नवप्रकाराणि भवंतीति नव ब्रह्मचर्यगुप्तयः॥ **चउसु सण्णासु॥** चतसृषु संज्ञास्वाहारभयमैथुनपरिग्रहलक्षणासु॥ **चउसु पच्चएसु॥** चतुर्षु प्रत्ययेषु कर्मबंधकारणेषु मिथ्यादर्शनाविरतिकषाययोगलक्षणेषु। प्रमादस्य पंचमस्य तत्कारणस्य सद्भावात्कथं चत्वारः प्रत्यया इति नाशंकनीयं, तस्याविरतावंतर्भावात्॥ **दोसु अट्टरुद्दसंकिलेसपरिणामेसु॥** द्वयोरार्तरौद्रलक्षणसंक्लेषपरिणामयोः॥ **तिसु अपसत्थसंकिलेसपरिणामेसु॥** त्रिषु मायामिथ्यानिदानस्वरूपेष्वप्रशस्तेषु पापोपार्जनहेतुभूतेषु संक्लेशपरिणामेषु॥ **मिच्छणाणमिच्छदंसणमिच्छचरित्तेसु॥** मिथ्याज्ञानमिथ्यादर्शनमिथ्याचारित्रेषु। अथवा मिथ्यादर्शनज्ञानचारित्राण्येव संक्लेशपरिणामाः, संक्लिष्टात्मनामेव तत्प्रादुर्भावात्॥ **चउसु उवसग्गेसु॥** चतुर्षूपसर्गेषु देवमनुष्यतिर्यगचेतनकृतोपसर्गलक्षणेषु॥ **पंचसु चरित्तेसु॥**

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

सामायिकछेदोपस्थापनापरिहारविशुद्धिसूक्ष्मसांपराययथाख्यातलक्षणेषु ॥ छसु आवासएसु ॥ प्रागेव व्याख्यातरूपेषु ॥ सत्तसु भएसु ॥ "इहपरलोयत्ताणं अगुत्तिमरणं च वेयणा कस्स । भय—" मित्येतल्लक्षणलक्षितेषु ॥ अट्ठसु सुद्धीसु ॥ "मनोवाक्कायभैक्ष्येर्यासूत्सर्गे शयनासने । त्रिनये च यतेः शुद्धिः शुद्ध्यष्टकमुदाहृतं ॥" इत्येवं रूपासु ॥ दससु समणधम्मेसु ॥ दशप्रकारेषु श्रमणधर्मेषु । श्रमणानां मुनीनां धर्माः श्रमणधर्मास्तेषूत्तमक्षमामार्दवार्जवसत्यशौचसंयमतपस्त्यागाकिंचन्यब्रह्मचर्यलक्षणेषु ॥ दससु धम्मज्झाणेसु ॥ दशप्रकारेषु धर्म्यध्यानेष्वपायविचयोपायविचयविपाकविचयविरागविचयलोकविचयभवविचयजीवविचयाज्ञाविचयसंस्थानविचयसंसारविचयलक्षणेषु । विचयो हि परीक्षा । सन्मार्गान्मिथ्यादृष्टयो दूरमेवापेता इति चिंतनमपायविचयः । अथवा मिथ्यादर्शनज्ञानचारित्रेभ्यो, जीवस्य कथमपायः स्यादिति चिंतनमपायविचयः ॥ १ ॥ उपायविचयो दर्शनमोहोदयादिकारणवशाज्जीवाः सम्यग्दर्शनादिभ्यः पराङ्मुखा इति चिंतनं ॥ २ ॥ कर्मणां ज्ञानावरणादीनां द्रव्यक्षेत्रकाल-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0 In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

भवभावप्रत्ययं फलानुभवनं प्रति प्रणिधानं विपाकविचयः ॥ ३ ॥ संसारदेहविषयेषु दुःखहेतुत्वानित्यत्वचिंतनं विरागविचयः ॥ ४ ॥ ऊर्ध्वाधोमध्यलोकविभागेनानाद्यनिधनादिस्वरूपेण वा लोकस्वरूपचिंतनं लोकविचयः ॥ ५ ॥ चतुर्गतिनारकतिर्यङ्मानुषदेवनिकायभवचिंतनं भवविचयः ॥ ६ ॥ संति जीवा उपयोगस्वभावा अनादिनिधना मुक्तेतररूपा इत्यादिजीवस्वरूपचिंतनं जीवविचयः ॥ ७ ॥ सर्वज्ञागमं प्रमाणीकृत्यात्यंतपरोक्षार्थावधारणमाज्ञाविचयः । सर्वज्ञज्ञातार्थसमर्थनं वा हेतुसामर्थ्यात् ॥ ८ ॥ अधोमध्योर्ध्वलोकस्य शराववज्रमृदंगाद्याकारचिंतनं संस्थानविचयः ॥ ९ ॥ स्वोपात्तकर्मविपाकवशादात्मनो भवांतरावाप्तिः संसारः । तच्चिंतनं संसारविचयः ॥ १० ॥ **दससु मुंडेसु** ॥ मुंडनं निरोधनं मुंडः । स दशप्रकारो भवति " पंच वि इंदियमुंडा वच्चिमुंडा हत्थपायतणुमुंडा । मणमुंडेण य सहिया दसमुंडा वण्णिदा समये ॥ " इति वचनात् ॥ **बारसेसु संजमेसु** ॥ द्वादशप्रकारो हि संयमः षड्विध इंद्रियसंयमः षड्विधः प्राणिसंयमश्चेति । तत्रेंद्रियसंयमः षड्विधः, पंचानामिंद्रियाणां षष्ठस्य च मनसः संयमना-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

त्स्वविषये गच्छतामेतेषां नियंत्रणात् । प्राणिसंयमश्च षड्विधः पंचानां स्थावराणां त्रसानां चाविराधनात् ॥ बावीसाए परीसहेसु ॥ द्वाविंशतिसंख्येषु परीषहेषु । कर्मक्षयार्थं ये परिषह्यंते ते परीषहाः क्षुत्पिपासाशीतोष्ण-दंशमशकनाग्न्यारतिस्त्रीचर्यानिषद्याशय्याक्रोशवधयाच-नालाभरोगतृणस्पर्शमलसत्कारपुरस्कारप्रज्ञाज्ञानादर्शनल-क्षणाः । तेषु ॥ पणवीसाए भावनासु ॥ पंचविंशति-संख्यासु भावनासु । व्रतानां स्थैर्यार्थं हि भाव्यंत इति भावनाः पंचविंशतिः । तथाहि—हिंसाविरतिव्रतस्थैर्यार्थं तावद्वाङ्मनोगुप्तीर्यादाननिक्षेपणसमित्यालोकितपानभोज-नानि पंच, तथाऽनृतविरतिव्रतस्थैर्यार्थं क्रोधलोभभीरुत्व-हास्यप्रत्याख्यानान्यनुवीचिभाषणं च पंच, स्तेयविरति-व्रतस्थैर्यार्थं शून्यागारविमोचितावासपरोपरोधाकरणभैक्ष्य-शुद्धिसधर्माविसंवादाः पंच, अब्रह्मचर्यविरतिव्रतस्थैर्यार्थं स्त्रीरागकथाश्रवणतन्मनोहरांगनिरीक्षणपूर्वरतानुस्मरणवृ-ष्येष्टरसस्वशरीरसंस्कारत्यागाः पंच, परिग्रहविरतिस्थैर्यार्थं मनोज्ञामनोज्ञेंद्रियविषयरागद्वेषवर्जनानि पंचेति ॥ पणवी-साए किरियासु ॥ पंचविंशतिसंख्यासु क्रियासु । क्रियंत

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

इति क्रियाः शुभाशुभकर्मादानहेतवो व्यापाराः पंचविंशतिः। तथाहि—चैत्यगुरुप्रवचनपूजादिलक्षणा सम्यक्त्ववर्धिनी क्रिया। अन्यदेवतास्तवनादिरूपा मिथ्यात्वहेतुका कर्मप्रवृत्तिर्मिथ्यात्वक्रिया। गमनागमनादिप्रवर्तनं कायादिभिः प्रयोगक्रिया (प्रायोगिकी क्रिया) संयतस्य सतोऽविरतिं प्रत्याभिमुख्यं समादानक्रिया। ईर्यापथनिमित्ता ईर्यापथक्रिया। एताः पंच क्रियाः॥ क्रोधावेशात्प्रादोषिकी क्रिया। प्रदुष्टस्य सतोऽभ्युद्यमः कायिकी क्रिया। हिंसोपकरणादानादाधिकरणिकी क्रिया। दुःखोत्पत्तितंत्रत्वात्पारितापिकी क्रिया। आयुरिंद्रियबलप्राणानां वियोगकरणात्प्राणातिपातिकी क्रिया। एताः पंच क्रियाः॥ रागार्द्रीकृतत्वात्प्रमादिनो रमणीयरूपालोकनाभिप्रायो दर्शनक्रिया। प्रमादवशात्स्प्रष्टव्यसचेतनानुबंधः स्पर्शनक्रिया। अपूर्वाधिकरणोत्पादनात्प्रात्ययिकी क्रिया। स्त्रीपशुषंढसंपातिदेशेऽतर्मलोत्सर्गकरणं समंतानुपातक्रिया। अप्रमृष्टादृष्टभूमौ कायादिनिक्षेपोऽनाभोगक्रिया। एताः पंच क्रियाः॥ यां परेण निर्वर्त्यां क्रियां स्वयं करोति सा स्वहस्तादानक्रिया। पापादानादिप्रवृत्तिविशेषाभ्यनुज्ञानं निसर्गक्रिया।

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

पराचरितसावद्यादिप्रकाशनं विदारणक्रिया। यथोक्तामाज्ञामावश्यकादिषु चारित्रमोहोदयात्कर्तुमशक्नुवतोऽन्यथाप्ररूपणादाज्ञाव्यापादिकी क्रिया। शाठ्यालस्याभ्यां प्रवचनोपदिष्टविधिकर्तव्यतानादरोऽनाकांक्षाक्रिया। एताः पंच क्रियाः॥ छेदनभेदनविशसनादिक्रियापरत्वमन्येन चारंभे क्रियमाणे प्रहर्षः प्रारंभक्रिया। परिग्रहाविनाशार्था पारिग्राहिकी क्रिया। ज्ञानदर्शनादिषु निकृतिर्वंचना मायाक्रिया। अन्यं मिथ्यादर्शनक्रियाकरणकारणाविष्टं प्रशंसादिभिर्दृढयति यथा 'साधु करोषीति' सा मिथ्यादर्शनक्रिया। संयमघातिकर्मोदयवशादनिवृत्तिरप्रत्याख्यानक्रिया। ता एताः पंचविंशतिक्रियाः॥ **अट्ठारससीलसहस्सेसु, चउरासीदिगुणसदसहस्सेसु**॥ अष्टादशशीलसहस्राणि चतुरशीतिगुणशतसहस्राणि लक्षाः परमागमे प्रतिपादितस्वरूपाः। तेषु॥ **मूलगुणेसु**॥ पंचमहाव्रतपंचसमितिपंचेंद्रियनिरोधादिलक्षणेष्वष्टाविंशतिसंख्येषु॥ **उत्तरगुणेसु**॥ वृक्षमूलातापनाद्यनेकप्रकारेष्वेतेषु प्राक्प्रतिपादितस्वरूपेषु नवब्रह्मचर्यगुप्त्यादिषूत्तरगुणपर्यंतेषु यः कश्चिदतिक्रमादिदोष आष्टमिकाद्यनुष्ठाने जातस्तं प्रति-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

क्रमामीति संबंधः । किंलक्षणोऽयमतिक्रमादिरिति चेत्, उच्यते—“ अतिक्रमो मानसशुद्धिहानिर्व्यतिक्रमो यो विषयाभिलाषः । तथातिचारः करणालसत्वं भंगो ह्यनाचार इह व्रतानां ” ॥ १ ॥ अथवा ॥ अदिक्कमो ॥ कुतश्चिद्-व्यासंगाच्चित्तसंक्लेशाद्वाऽऽगमोक्तानुष्ठानकालादधिककाल आवश्यकादिक्रियाकरणमतिक्रमः ॥ वदिक्कमो ॥ विगतोऽ-तिक्रमो यस्मिन्नसौ व्यतिक्रमो विषयव्यासंगादिनाऽऽ-गमोक्तक्रियाकालाद्धीनकाले क्रियाकरणं ॥ अइचारो ॥ आवश्यकादिक्रियाकरणालसत्वं ॥ अणाचारो ॥ व्रतस-मित्यादीनामनाचरणं खण्डनं वा ॥ आभोगो ॥ कापोत-लेश्यावशात्पूजामहत्त्वाभिलाषेणातिप्रकटानुष्ठानकरणं ॥ अणाभोगो ॥ लज्जादिवशाल्लोकानामप्रकटानुष्ठानकरणं । अयमतिक्रमादिदोषो नवब्रह्मचर्यादिगुप्त्यादिगोचरः क्व जात इत्याह—अट्ठमियम्हि इत्यादि ॥ अष्टम्यामष्टदिनाव-च्छिन्ने काले भवमाष्टमिकमनुष्ठानं । तस्मिन् ॥ पक्खि-यम्हि ॥ पक्षे भवं पाक्षिकमनुष्ठानं । तस्मिन् ॥ चाउम्मा-सियम्हि ॥ चतुर्षु मासेषु भवं चातुर्मासिकमनुष्ठानं । तस्मिन् ॥ सांवच्छरियम्हि ॥ संवत्सरे भवं सांवत्सरिक-

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मनुष्ठानं । तस्मिन् । एतस्मिन्नाष्टमिकाद्यनुष्ठाने षडावश्यकादिगोचरोऽतिक्रमादिर्यो दोषो जातस्तं प्रतिक्रमाम्युक्तालोचनाद्द्वारेण निराकरोमि ॥ मए पडिक्कंतं ॥ अतिक्रमादिदूषणं मया प्रतिक्रांतं शोधितं यदा भवति तदा ॥ **सम्मत्तमरणं** ॥ सम्यक्त्वयुक्तस्यापरित्यक्तसम्यक्त्वस्य मरणं ॥ **होउ मज्झं** ॥ भवतु मम ॥ **पंडियमरणं** ॥ भक्तप्रत्याख्यानेंगिनीपादोपयानमरणभेदात्त्रिविधं पंडितमरणं मम भवतु ॥ **वीरियमरणं** ॥ वीर्ययुक्तस्याक्लीबस्य मरणं मम भवतु ॥ **दुक्खक्खओ** ॥ दुःखानां चातुर्गतिकानां क्षयो विनाशः। **कम्मक्खओ** ॥ कर्मणां ज्ञानावरणादीनां क्षयः प्रलयो भवतु ॥ **बोहिलाहो** ॥ बोधेः रत्नत्रयस्य लाभो मम भवतु ॥ **सुगइगमणं** ॥ शोभनायां गतौ मोक्षगतौ गमनं मम भवतु ॥ **जिणगुणसंपत्ति** ॥ जिनस्य प्रक्षीणाशेषकर्मणो भगवतो गुणा अनंतज्ञानादयः । तेषां संप्राप्तिर्मम भवतु ॥

यन्नो कैश्चिदपि प्रसन्नवचनैर्निःशेषशुद्धिप्रदं ।
व्याख्यातं प्रवरं प्रतिक्रमणसद्ग्रंथत्रयं धीमतां ॥
तद्येन प्रकटीकृतं भवहरं शब्दार्थतो निर्मलं ।
स श्रीमान्निखिलोपकारनिरतो जीयात्प्रभेंदुर्जिनः ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

पेटलापद्रके श्रीचंद्रप्रभदेव-
पादानामग्रे श्रीगौतमस्वामिकृत-
प्रतिक्रमणात्रयस्य टीकात्रयं-
श्रीप्रभाचंद्रपंडितेन
कृतमिति ॥ १ ॥

॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

॥ श्रीपार्श्वनाथाय नमः ॥

इतिश्री-अष्टोत्तरशतगुणगणालंकृतचारित्रचक्रवर्त्याचार्य-शान्तिसागरदिगंबरजैनजिनवाणीजीर्णोद्धारकसंस्थया प्राकाश्यं नीतायाः प्रतिक्रमणग्रंथत्रय्याः तृतीयो ग्रंथः समाप्तः ॥

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi